

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FUZÛLÎ' NİN TÜRKÇE DİVÂNİ'NİNDA
RENKLERİN KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ

HAZIRLAYAN
Hakan UYMAZ

ELAZIĞ - 2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FUZÛLÎ' NİN TÜRKÇE DİVÂNÎ'NİNDA RENKLERİN KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ

HAZIRLAYAN
Hakan UYMAZ

Jürimiz,tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ali YILDIRIM
2. Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ
3. Yrd. Doç. Dr. Mehmet ULUCAN
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Fuzûlî’ nin Türkçe Divân’ ında Renklerin Kullanımı****Hakan UYMAZ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Elazığ – 2013, Sayfa: VIII + 138**

Fuzûlî, dîvan şiirinin usta şairlerinden biridir. Arap, Fars ve Türk dillerini iyi bilen âlim bir şairdir. Şiir anlayışını derin bilgi birikimi üzerine kurmuştur. Çok zengin bir hayal dünyasına sahip olan bu usta şair bu geniş hayal dünyasını anlatırken pek çok unsurdan yararlandığı gibi renklerden de yararlanmıştır. Aşkını, ıstırabını, hasretini kısacası insana ait olan bütün duyguları anlatırken renklerden faydalanmıştır.

Renklerin insanlar üzerinde bir etkiye sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Renkler, insanların algı alanı sınırları içinde bulunan ve her an birlikte yaşanan ancak etkilerinin farkına varılmayan gizli güçlerdir. “Renk” yaşamımızda var olan, hayatımızın bir parçası hatta tamamını içine alan bir olgudur. Renklerin hayatımızda bu kadar önemli yere sahip olmasının doğal bir sonucu olarak yazılan bütün şiirlerin ruhunda bu etkinin var olması da kaçınılmazdır.

Yaptığımız bu çalışmanın birinci bölümünde Fuzûlî’nin hayatını edebikişiliğini ve eserlerini tanıtmaya çalıştık. Tezin ikinci bölümünde renk olgusunu bütün yönleriyle anlatmaya çalıştık. Tezin üçüncü bölümünde Fuzûlî’ nin şiirlerinde kullandığı renkleri ve bunu yansıtmaya biçimini anlatmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, divan edebiyatı, renk, aşk, duygu.

ABSTRACT

Master Thesis

Color Usage at Turkish Divan of Fuzûlî

Hakan UYMAZ

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Elazığ-2013, Page: VIII + 138

Fuzûlî is one of the master poets of divan. He is a well formed poet who knows Arabian Farce, and Turkish languages. He based poem understanding on accumulation of knowledge. This expert poet who has rich imagination of fantasy world, he benefited from wide range of elements such as color while he was explaining his fantasy world. He has benefited from colors while he was telling about emotions such as love, sorrow longing.

It is fact that colours have an effect over people. Colours are secret powers which founded within the sensation boundary of people. Colours are part of our life which involving some or even all parts of our lives. As a result of colours has an important place in our life so much as a natural consequence of being, having all the poems are written in the spirit of this effect is inevitable.

In the first part of our study, we tried to explain literal personality and works of Fuzûlî. In second part of thesis we tried to explain all aspects of phenomenon of color. In the third part of thesis, we tried to explain used colors at poems and reflection of colors at poems of Fuzûlî.

KeyWords: Fuzûlî, divan literature, color, love, emotion.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	VII
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1
FUZÛLÎ’NİN HAYATI EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	20

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FUZÛLÎ’NİN TÜRKÇE DİVANI’NDA RENKLERİN KULLANIMI.....	28
1.1.Beyaz	28
1.1.1. Deyim (Karadan akı seçememek)	29
1.1.2. El (Yed-i Beyzâ).....	31
1.1.3. Göz.....	31
1.1.4. Gözyaşı	33
1.1.5. Kâğıt	35
1.1.6. Kıl	36
1.1.7. Semen.....	37
1.2.Gümüş Rengi	38
1.2.1. Baldır	39
1.2.2. Bilek.....	39
1.2.3. Gözyaşı	40
1.2.4. Göğüs	41
1.2.5. Kadeh.....	43
1.2.6. Ten.....	43
1.2.7. Yanak	44
1.3.Kırmızı	45
1.3.1. Ateş.....	46
1.3.2. Bağır	49
1.3.3. Bayrak.....	50
1.3.4. Ciğer	50

1.3.5. Dudak.....	51
1.3.7. Elbise	55
1.3.9. Evrak.....	57
1.3.11. Gül	61
1.3.12. Halhal.....	63
1.3.13. Hane.....	63
1.3.14. Kadeh	64
1.3.15. Kan.....	65
1.3.16. La'l.....	66
1.3.17. Şafak	68
1.3.18. Saçak (Örtü)	68
1.3.19.Şarap	69
1.3.20. Toprak.....	73
1.3.21. Yakut.....	73
1.3.22. Yanak/ Yüz.....	74
1.4. Mavi	78
1.4.1. Deniz.....	79
1.4.2. Firûze	80
1.4.3. Futa (Peştemal, havlu)	80
1.4.4. Gökyüzü	81
1.4.5. Su	83
1.5. Sarı	84
1.5.1. Altın ve Altından Yapılmış Eşyalar.....	85
1.5.2. Güneş	88
1.5.3. Hazan	90
1.5.4. Ten/ Yanak/ Yüz.....	92
1.6.Siyah.....	96
1.6.1. Anber	97
1.6.2. Bağır	97
1.6.3. Baht.....	98
1.6.4. Cahil.....	100
1.6.5. Dağ (Yara, Yanık Yarası)	100
1.6.6. Duman.....	101

1.6.7. Gece	103
1.6.8. Gönül	105
1.6.9. Gözbebeği	105
1.6.10. Gün	106
1.6.11. Güneş	107
1.6.12. Hâl (Ben).....	107
1.6.13. Hat (Ayva Tüyü).....	108
1.6.14. Hat (Yazı).....	110
1.6.15. Kalem.....	110
1.6.16. Kâr (iş)	111
1.6.17. Kara su	111
1.6.18. Misk	112
1.6.19. Saç.....	113
1.6.20. Sürmeli Göz.....	114
1.6.21. Tabiat (Karakter, mizaç, huy)	115
1.6.22. Taş.....	116
1.6.23. Ten	116
1.6.24. Toprak.....	116
1.6.25. Yüz.....	118
1.7. Yeşil	119
1.7.1. Ağaç/ Yaprak/ Çimen	121
1.7.2. Elbise	126
1.7.3. Gökyüzü	127
1.7.4. Hat (Ayva Tüyü).....	127
1.7.5. Kalem.....	129
1.7.6. Perde	130
1.7.7. Sancak (Alem, Rayet)	130
1.7.8. Taht	131
1.7.9. Vesmeli Kaş	131
SONUÇ	133
KAYNAKLAR	135
ÖZGEÇMİŞ	138

ÖN SÖZ

Tarihi insanlık tarihi kadar eski olan renkler bilinçli veya bilinçsiz olarak insanlar tarafından duyguların ifadesinde çokça kullanılmıştır. Çoğu zaman bilinçsizce yapılan bu tercihler kişinin psikolojisinin ve olaylara bakış açısının anlaşılmasında dikkate değer unsurlardır. Edebi eserlerde de gerek insana dair unsurların ifadesinde gerekse duygu ve düşüncelerin yansıtılmasında renklerin sahip olduğu anlamlar ve çağrışımlardan fazlaca yararlanılmıştır. Her rengin bir dili vardır. Duygular anlatılırken şairin o anki ruh hali kullandığı renklere de yansır. Hüznünü ifade ederken daha koyu renkleri kullanan şair sevincini ifade ederken daha açık renkleri tercih eder.

Şairler sevgilinin güzelliklerini anlatırken sevgilinin gözü, kaşı, kirpikleri, dudakları ve teni gibi pek çok unsuru kullanırken bunları nergise, yaya, oka, yakuta ve sim gibi nesnelere benzetmekle yetinmemiş renk unsurlarını da bu nesnelerle beraber kullanmıştır. Zaman zaman artık bu nesneler kullanılmadan direk renklerle sevgilinin güzelliği anlatılmıştır. Yapmış olduğumuz yüksek lisans çalışmasında Fuzûlî divânındaki renklerin kullanımlarını incelemeye çalıştık. Fuzûlî' nin duygularını, düşüncelerini ve geniş hayal dünyasını anlatırken renklerden fazlasıyla faydalandığını gördük. Bütün renk kullanımlarını almanın imkânsızlığı nedeniyle renk unsurlarının daha belirgin olduğu beyitleri alarak çalışmamızı yaptık.

Araştırma sürecim boyunca bilgi ve deneyimleriyle bana her türlü desteği sağlayan; katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen, yakın ilgi ve yardımları ile beni yönlendiren değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ' ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarım süresince yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Ali YILDIRIM ve Doç. Dr. Zülfü GÜLER' e de teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

G	: Gazel
K	: Kaside
MUH	: Muhammes
MUK	: Mukata
MÜS	: Müseddes
RUB	: Rubai
TAH	: Tahmis
TERC	: Tercî-i Bend
TRKB	: Terkibî-i Bend

GİRİŞ

Oluşum ve algılanması sürecini göz önünde bulundurarak yapılacak, kısa tanımıyla renk, göz ile algılanan ışık etkisidir. Nesne üzerine çarpıp yansıyan ışınların etkisiyle gözümüzde meydana gelen algıdır.

Renklenmede ışık nesneyi etkiler. Nesnenin üzerine düşen ışık, nesnenin dönüşüm süreci olarak adlandırılan, elektronların yeniden düzenlenmesi sürecini başlatır. Nesnedeki elektronlar, olağan hallerinde, bir arada bulunurken, ışığın onların doğal devinimlerini başka bir enerji düzeyine çıkarmasıyla, ışık kullanılmış ve bir kısmı da emilmiş olur. Işığın geri kalanı yansır ve beyin yansımayı renk olarak algılar. Her renk, renk prizmasında belirli, değişmez bir açığa sahiptir.

İngiliz, Isaac Newton bir fizikçi sıfatıyla, 1670'te, beyaz ışığı, spectair Solaire sistemle, güneş ışığını, bir prizmadan geçirip, renkleri ayırmayı başaran ilk insan olmuştur. Karanlık bir odada, güneş ışığının, ince bir delikten odaya sızmasını sağlamak için bu ışığın önüne bir prizma koymuş; ışığın parçalanış şeklini, gökkuşağında olduğu gibi, yedi rengi yukarıdan aşağı doğru perdeye yansıtmayı başarmıştır.

Newton, Güneş ışığının yedi renkten ibaret renk tayfını bularak, renk teorisini ve de renk bilimini ortaya koymuştur.

Rengin Görsel Algısı

“Renk, en basit tanımıyla göz ortamından geçip gözün arkasına düşen ışığın neden olduğu öznel bir duyumdur. Görsel algılama olayının gerçekleşmesi için ışığa gereksinim vardır. Çevremizde aydınlanan her varlık, doğrudan doğruya ışık üretmemesine karşın, üzerine gelen ışığı, yansıtma ya da geçme yolu ile çevresine yayımlar. Bu yayımlanan ışık aracılığı ile görsel algılama gerçekleşir. Yani, insanlar, varlıkların nesnelerin biçim, konum, doku vb. özelliklerinin yanı sıra, rengini de bunların yayımladığı ışığa göre belirlerler. Yayımlanan ışığın renksel niteliği değiştikçe, algılanan rengin de değişmesi kaçınılmazdır. Otların yeşil, çiçeklerin kırmızı görünmesinin nedeni, otların yeşil, çiçeklerin kırmızı ışık yansıtmasıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi renk, nesnelerden yansıyan ve nesneyi algılamamızı sağlayan ışığın bir özelliğidir. Görme işlemi için gerekli uyarıcı olan ışık, üzerine düştüğü nesnelerin karakterlerini renk ve parlaklık derecelenmeleri biçiminde retinaya ileterek nesnelerin

görülmesini sağlar. Bir başka deyişle, görsel düzeyde, şeklin zeminden veya şeklin şekilden ayırt edilebilmesi için birbirinden farklı nitelik ve nicelikte renk ve parlaklık özellikleri göstermeleri gerekir.”(Alakuş, 2009: 22)

“İnsan gözü, elektromanyetik enerjinin çok sınırlı bir kısmına hassastır. Görülebilir ışığın dalga boyları, 380-780 nm. Arasın da değişmektedir. Görülebilir ışığın spektrumunda renkler, kısa dalga boyundan uzun dalga boyuna göre mor, mavi, yeşil, sarı, turuncu ve kırmızı şeklinde sıralanmıştır. Farklı dalga boylarındaki bu uyarıların retinada oluşturdıkları etki, görülebilir dünyamızın renkliliğine yol açmaktadır.”(Pişkin, 2006: 5)

Renk Dalga Uzunluğu Frekansları

Kırmızı 800–650 nm 400–470 milyar

Turuncu 640–590 nm 470–520 milyar

Sarı 580–550 nm 520–590 milyar

Yeşil 530–490 nm 590–650 milyar

Mavi 480–460 nm 650–700 milyar

Lacivert 450–440 nm 700–760 milyar

Mor 430–390 nm 760–800 milyar.

“Çevremizde aydınlanan her varlık, doğrudan doğruya ışık üretmemesine karşın, üzerine gelen ışığı, yansıtma ya da geçme yolu ile çevresine yayımlar. Bu yayımlanan ışık aracılığı ile görsel algılama gerçekleşir. Yani, insanlar, varlıkların nesnelerin biçim, konum, doku vb. özelliklerinin yanı sıra, rengini de bunların yayımladığı ışığa göre belirlerler.” (Alakuş, 2009: 5)

Rengin var olabilmesi için ışığın olması şarttır ışığın olmadığı bir ortamda renklerin ayırt edilmesi mümkün değildir. Gece karanlığında bütün nesneler renksiz olarak algılanır bunun nedeni bu cisimlere ışığın ulaşmaması sonucunda cisimlerinde bunu yansıtamamasıdır. Bu noktadan hareketle rengin niteliğinin ve niceliğinin ışığın niteliğine ve niceliğine bağlı olduğu söylenebilir.

Genel koşullarda renk, ışık olmadan var olamaz. Çünkü renk duyumuna, görülebilir bir spektruma sahip ışık biçiminde bir enerji neden olur. Ve bu ışınlar, bir gözlemci olmaksızın kendi başlarına rengi oluşturamazlar. Sir Isaac Newton'un belirttiği gibi; "Işınlar renkli değildir. Şu veya bu renk duyumunu uyaran bir güçten öte bir şeyler barındıramazlar.

Renk algısını etkileyen fizyolojik pek çok nedenin yanı sıra rengi algılayan kişinin o an ki psikolojik durumu da bu algının anlamlandırılmasında oldukça etkilidir. Aynı renk farklı bir şeyler üzerinde aynı etkilere neden olmayabilir. Renk algısı üzerine yapılan değerlendirmeler subjektiftir.

“Algı, duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecine verilen addır. Algı, duyudan farklıdır. Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri hesaba katar. Gelen duyuları seçme, bazılarını ihmal etme, bazılarını kuvvetlendirme, arada olan boşlukları doldurma ve beklentilere göre anlam verme bu aşamada yapılır. Duyu organlarının beyne ilettikleri duyular basittir, algılama ise geçmiş öğrenme ve deneyimlerimizin de işin içine girdiği son derece karmaşık bir süreçtir.”(Cüceloğlu, 1991: 118)

“İnsan geliştikçe, farklı varlık ve nesnelerin yol açtığı deneyimlerden oluşan halka daha da genişler. Bu deneyimler içsel bir anlam ve nihayet ruhsal bir armoni kazanırlar. Duyarlılık bakımından az gelişmiş bir ruh üzerinde yalnızca geçici ve yüzeysel bir etki bırakan renk için de aynı şey söz konusudur. Ama bu yüzeysel etki bile nitelik açısından farklılaşmaktadır. Göz, açık ve duru renkler tarafından cebredilmekte ve hatta duruluklarının yanı sıra sıcak olan renkler daha da kuvvetli bir şekilde onu çekmektedir. Renk yalnız başına duramaz; bir anlamda kendi başına sınırlar oluşturamaz. Kırmızının tükenmez boyutu ancak zihinde görülebilir. Kırmızı sözcüğü duyulduğunda, renk belirli sınırlara bağlı olmaksızın akla gelmektedir. Eğer böyle sınırlar gerekliyse, kasten tasarlanmalıdırlar. Ama gözce değil zihinde görülen böyle bir kırmızı, ruh üzerinde belirli ve belirsiz birer etki bırakır ve ruhsal armoni meydana getirir.” (Kandinsky, 2001: 76)

Renk Kavramının Tarihi Gelişimi

“Renk insanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri var olagelen bir olgudur. Şu anda bilinen ilk renk kullanımı M.Ö. 13.500’e ait olan İspanya’daki Altimara mağarasının duvarında bulunan bizon resminde renk kullanılmıştır. Boyanan bizonların rengi kırmızıdır. Primitif insanların mağara duvarlarına oydukları resimlerle yetinmeyip o resimleri renklendirmeye başlamaları renk olgusunun insanlık tarihi kadar eski olduğunu ve renklerin en ilkel dönemlerden belli önem verilen bir unsur olduğunu göstermektedir. Renkler tarihsel gelişim içinde; diniritüellerde, doğum, ölüm, kutlama,

kutsama, ya da veda ve yas törenlerinde bazen korunmak için, bazen korkutmak için, bazense gizlenmek için, güzelleşmek için, etkilemek için, kimlikleri tanımlamak için, zaman zamanda şifa için kullanılmıştır. Renkler; belli bir algı ve duygu yaratmak için, bir anlam ve bir çağrışım sembolize etmek için, dikkat çekmek, akılda kalmak, etkilemek ve yön vermek için, farklılaşmak ya da fark edilmek için, tutum ve davranışları yönlendirmek için, rahatlamak, rahatlatmak ya da heyecanlandırmak için kullanılabilir.”(www.fotoğrafya.gen.tr)

Kadim Mısır’da renk hayattaki her şeyin ve varlığının ve maddesinin ayrılmaz bir parçasıydı. Bir şeyin rengi o şeyin esas maddesini veya ana fikrini anlatırdı. Mısırlılara ait “İnsan tanrıların rengini bilmez. ” kadim atasözü, tanrıların bilinmez olduğu ve insanların onu anlayamayacağı hissini veriyordu. Mısırlılar kırmızı renge “deşher” demişlerdi. Mısır’da kırmızı hayatın ve zaferin rengidir. Mısırlılar kutlamalar sırasında kırmızı toprak boyasıyla vücutlarını boyarlardı ve derin bir kırmızı renge sahip kızılıktan tılsımlar takarlardı. Kırmızı ateşin ve kızgınlığında sembolüydü. Kızıl kalple hareket eden insan öfkeyle hareket eden insan demekti. Kırmızılaşmak ölmek anlamına da geliyordu. Mısırlı erkeklerin normal ten renkleri herhangi bir olumsuz anlam ifade etmeden çizilen hiyerogliflerde kırmızı olarak tasvir edilirdi.

Ortaçağ ve Rönesans Avrupası için kırmızı çok önemli bir renktir. Kırmızı renkten yapılmış elbiseleri sadece krallar, sonra saray mensupları, yüksek din adamları, zamanlarda zengin aristokratlar kullanmıştı. Burjuvanın halkın, köylülerin kırmızı giymeye hakları yoktu. Bu yasalarla düzenlenmişti. Hakları da olsa kırmızı kumaşı satın alabilecek maddi güçleri yoktu. Çünkü yarım metre kırmızı kumaş bir kilo külçe altınla eş değerd. Rönesans Avrupası’nda kırmızı, büyük güce ve prestje sahip bir renkti.

“Yahudi geleneğinde kırmızının son derece önemli ve karmaşık anlamları vardır. Sadece insan anlamında değil –İbranicede (Türkçede Adem) kırmızı demekti. “Açık kırmızı” kanını feda etmenin rengiydi. Ama aynı zamanda bir günah işledikten sonra bir fedakârlıkla kendini affettirmek isteyen kişinin günahının rengi de açık kırmızıydı. İbrani metinlerinde kırmızı giysiler zengin erkekler ve yiğit askerler tarafından giyilirdi. Yahudiliği yeni kabul eden kimseleri yıkamak bir adet olmuştu. Yıkanan kimsenin bütün günahlarından temizleneceği ve onun yeni bir hayat rengine kavuşacağı ifade edilirdi.” (Şahinler, 1999: 13)

“Antik Romalılar ve Yunanlılarda kırmızının ilahi bir renk olduğunu düşünürlerdi. Bu rengi düğünlerde, cenazelerde, diğer kutsal ritüellerde göze çarpacak

biçimde kullanırlardı. Roma tanrılarının heykelleri zaman zaman kırmızıya boyanırdı ve bazı kutsal tapınakların iç kısımları kırmızı olurdu. Klasik dönemde kırmızı, gök cisimlerinin en büyüğü olan güneşi akla getirirdi. Romalıların ve Yunanlıların kırmızıya yükledikleri bir diğer anlamda savaştı. Yunan tarihçisi Zenefon savaşçı Sparatılı'ların kırmızıyı “Savaş için en uygun renk” olarak kabul ettiklerini, bunun sebebinin de üzerlerindeki kan rengini saklayarak onlara yenilmez bir görüntü vermesi olduğunu yazmıştır. Daha sonra Romalıların ordularının büyük bir kısmı kırmızı ordularından kaynaklanmıştır. Kırmızı kendini Romalıların zamanında kilisede de gösterdi. Kilise 1100’lerin sonlarında beyaz kalkan üzerine kırmızı haç biçiminde bir amblem seçerek kırmızı otoritesinin bir simgesi haline getirmiştir. Ayrıca kilise kırmızının Hamsin Yortusu etkinliğinin ve İsa’nın kanın sembolü olmasına karar verdi.” (www.fotoğrafya.gen.tr)

Türk Kültüründe Renkler

Renkler asırlardır devam edegelen Türk tarihinde çok derin ve önemli manalar kazanmıştır. Bazen kullanılan eşyadan çok kullanılan eşyanın rengi bu derin manaları vermiştir. Türk tarihinde renklerin çok önemli bir yeri vardır. Türkler renkleri ifade eden söz ve kavramları, yalnız gerçek anlamında değil, mecâzi manada da kullanılmıştır. Ve bunlara ilahi, dini, milli, coğrafi ve duygusal manalar yüklenmiştir.

“Türk tarihinde renkler yönleri ifade ederken de kullanılmıştır. Kara kuzeyi, kırmızı güneyi, gök doğuyu ve ak da batıyı temsil etmiştir. “Bu dört renkle birlikte kullanılan bir beşinci renk vardır ki, o da sarıdır. Sarı renk yön ifade etmemiş bu dört rengin ortasında yer alan merkezi karşılamak için kullanılmıştır. Devlet yapısı bakımından değerlendirilecek olursa, sarı renk merkez hâkimiyetini ve kudreti ifade etmektedir. Birçok sarı yanında kullanılan Türk sarısı, altın sarısıdır. Altın bilindiği üzere, kuvvet ve kudretin, hâkimiyet ve zenginliğin karşılığı olarak dünya var olduğu günden beri değerini korumaktadır. Yine bu anlayışa uygun olarak tarihte güçlü ve cihangir hükümdarların hepsi altın tahtla birlikte tasvir edilmişlerdir.” (TURAL, Sadık-KILIÇ, Elmas, 1996: 30)

“Türkler Müslüman olduktan sonra da, İslamiyet öncesinde uzun yüzyıllar kendi hayatlarında manevi ve milli motifler olarak rol oynamış olan bazı renklerin, Müslümanlar tarafından da kullanılmış olması sebebiyle, giderek bu renkleri dini motif olarak da algılamaya başlamışlar, bu yüzden, o renklerin İslamiyet öncesinde milli

hayatlarında oynadıkları rolü yer yer unutarak, sadece İslamî dönemin renkleri gibi algılamışlardır.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 24)

Kırmızı

“Kırmızı eski Türkçede yoktur. Onun yerine kızıl sözü kullanılır. Kırmızı sözü Soğdca veya Farsçadan Türkçeye geçmiştir. Kanın rengi kızıldır. Kızıl rengi birkaç manada kullanılmıştır. Mesela Hile ve kurnazlık için. Türkçede hile sözcüğünün karşılığı aldır. “Al etmek” , hile yapmak demektir.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 64)

“Türklerin en eski inançlarına baktığımızda, onlarda “al ruhu” ya da “al ateş” adı verilen bir ateş tanrısının veya koruyucu hamî bir ruhun varlığı bilinmektedir. Bu noktada Türklerin en eski tarihlerden beri al bayrak kullanmalarının bu al ateş kültüyle bağlı bir gelenek olduğu akla gelmektedir. Yön olarak ise Güney yönün rengi kırmızıdır.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 26)

“Al kelimesinin ateş kültü ile bağlı olduğunu gösteren bir emare de bütün Türk kavimlerinde yaygın olan “Alaslama” merasimidir. Alaslama, orta ve doğu Türklerinde ateşle temizleme ve takdis merasimidir. Anadolu’da da Alaslama bir tedavi usulüdür. Bunun için kırk bir tane al renkli keten bezinden dolaya dolaya parmağa bir ip yumağı yapılır. Sonra bu yumak ateşte yakılarak külü tekrar bir al bez üzerine konur ve bununla alazlanır. Al kelimesinin ateş kültüyle alâkalı olması bilhassa bu ruhun en eski devirlerde hâmî ruh, ateş ve ocak ilâhesi olduğunu göstermektedir.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 48)

Yeşil

Türk mitolojisinde hayır ilahı olarak bilinen Ülgenin yedi oğlundan birinin adının “Yaşıl” olduğunu biliyoruz. İslami döneme gelindiğinde yeşili, Hz Peygamberin siyah, beyaz ve yeşil olmak üzere üç adet olduğunu bildiğimiz sancaklarından birinin rengi olarak görmekteyiz. Dolayısıyla, artık İslam düşüncesinde yeşil renk hususiyle kendilerinin peygamber soyundan geldiğine inanılan “ Seyyidlerin” sembolü haline gelmiştir.

“Yeşilin ruhani renk olarak kabul edilmesini komşumuz İran’daki diğer Türkmen devletlerin tarihinde de görüyoruz. Şah İsmail devrinden itibaren Safevi Devletinin

bayrağı yeşil renkte idi. Çünkü Safeviler kendilerini seyyidlerden, yani Hz. Peygamber ailesinden kabul ediyorlardı.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 26)

Sarı

“Sarı renge gelince, yine bu rengin de Türk mitolojisindeki Ülgen’le doğrudan doğruya bağlantılı olduğunu görüyoruz. Çünkü inanışa göre, Ülgen’in öyle bir sarayı var ki, bu sarayın kapıları altındandır ve Ülgen de altın bir taht üzerinde oturmaktadır. Bugün kullanılan sarı da Osmanlı devletinde sırma sarısı olarak ifade edilen sarı da hep altın sarısıdır. Dolayısıyla, sarı Türklerde Ülgen’in sarayının ve tahtının ifadesi olduğu için, aynı zamanda dünyanın merkezinin sembolüdür.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 24) Bu üç rengin bir arada kullanıldığı ve bu üç rengin hükümdarlık sembolü olduğu da bilinmektedir. Osmanlı devletinin sancak ve bayraklarında bu üç renk bir arada kullanılmıştır.

“Göktürklerden başlayarak beylere hükümdarlara yani idareci zümreye mahsus devleti temsil eden renkler olarak askeri kuvvetleri, ordu birliklerini temsil eden renkler olarak, bir kompozisyon halinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Yani sarı, kırmızı ve yeşil renkler Türkiye’de bölücülüğün, yıkıcılığın, devlet düşmanlığının sembolü olarak değil; bunun tam aksine, tarih ve kültür birliğinin ve bu birliğin sağlayıp pekiştirdiği milli birlik ve beraberlik duygusunun sembolü olarak millet ve devlete sevgi ve bağlılık duygusunun sembolü olarak kullanılması gereken motiflerdir.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 27)

“Eğer hilafetin arzusuna uygun bir sefer yapılacaksa, orda hilafetin alameti olarak siyah sancağında kullanıldığını görüyoruz. Osmanlılarda ise bu üç renkli hilali hilalli sancaklar aynı zamanda harp sancaklarıdır. Yeşil hâkimiyeti, kırmızı güçlülüğü ve sarı hakimiyeti temsil eder.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 56)

Kara

“Orhun kitabelerinde kara kelimesi birçok yerde Kara-Bodun şeklinde geçmektedir. Kara-Bodun itibar edilen, değer verilen anlamlarında kullanılmaktadır. Kara rengin cemiyet hayatında kullanılış itibariyle bir diğer manası; kara-gün, yas karalar bağlamak, kara bulutların çökmesi gibi kelime ve terimlerle ifade edilir. Orhun kitabelerinde olsun, Dede Korkut’ta olsun kara renk bir yas, bir ızdırap bir acının karşılığıdır. Kara-Koyunluların hükümdarı Kara Mehmed Beğ ve Kara Yusuf Beğ, Ak-

Koyunluların ecdadı Kara Yülük Osman Beğ, Osmanlıların atası Kara Osman Beğ adları ve lakaplarıyla metinde geçmektedir. Burdaki kara ise doğrudan doğruya yiğit kahraman ve alp kişi manasındadır. Kara rengin dil ve edebiyatımızda başka bir manası da vardır. Kara-Samsun, Kara-Maraş gibi şekillerde kullanıldığı takdirde; esas Samsun, esas Maraş'ın neşet ettiği ilk mahal manasına alınmalıdır.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 57)

Ak Renk

“Türklerde ak renk beyazlığı göstermekle beraber, temizlik, arılık, büyüklük ve yaşlılığı da ifade etmiştir. En eski Türk devleti sayılan Hunlarda ak renk, adalet ve güçlülüğün sembolü olmuştur. Devlet büyüklerinin savaşlarda giydikleri elbise ak renkte imiş; komutanlar adi askerlerden seçilmek için bu rengi giyerlermiş. Ayrıca Dede Korkut' ta uğur alametidir. Mesela, “Bayındır Han bir toy yaptı ve böyle dedi: Oğlu olanı Ak otoğa, kızı olanı kırmızı otağa ve çocuğu olmayanı da Kara otoğa konuk etsinler.” Kuzey Türklerde ak tuğ, mukaddestir ve iyi ruhların barındığı yerdir. Ak bulutlar, iyi günün kara bulutlar ise kötü günün habercisi olmuşlardır.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 60)

“Temizliği, arılığı ve yüceliği temsil eden bu rengin savaşlarda belli anlamlar yüklenerek kullanılan bir renk olduğunu görmekteyiz. “Ancak, elbise açısından Osmanlı dönemi savaş geleneklerine bakıldığında bazı farklı uygulamalara da rastlıyoruz. Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye Savaşı'nda kırmızı atlaslardan bir elbise giydiği bilinmektedir. Çünkü sarı edük, kırmızı kemer ve kaftan, Osmanlı padişahlarının hükümdarlık alâmetleriydi.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 24)

Mavi

“Gök ve mavi, gök ve suyun simge alametidir. Gök ve su insanlık tarihinde mukaddes sayılmıştır. Gök rengi sonsuzluğu, türeyişi emniyet ve huzuru telkin eder ve sınırlar için kırmızının aksine sukûn ve huzur verir. Gök renginin Türklerde hudutları geniştir; göğermek, yeşermek, yani yeşillik de buna dahildir. Gök göğün rengi hem de göğün adıdır. Türkler eskiden Gök Tanrı'ya taptıkları için Gök, Tanrı'nın ululuğunun ve yüceliğinin sembolü olmuştur. Uygur yazısıyla yazılmış Oğuz Han Destanı'nda şöyle bir ibare vardı: “Ufukta gök bir kurt görünür. Oğuz Hakan'ın ordusu kurdu izler, kurt bir yerde kaybolur. Oğuz Hakan, Tanrı bizim buraya gelmemizi buyurdu, deyip orda

durur. “Gök Bôri veya Gök Kurt, Tanrı’nın alameti ve habercisi gibi Türklere yol göstermiştir.” (TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas, 1996: 68)

Kur’an da Renk Kavramı

Renk sözcüğü Kur’an’da “levn” kelimesiyle ifade edilmektedir. Türevleri ile beraber yedi ayette dokuz kere geçmektedir. Bakara, 2/69; Nahl, 16/13,69; Rûm, 30/22; Fâtır, 35/27,28; Zümer, 39/21, Rûm, 30/22) Çoğulu “elvân” seklindedir. (Okcu, 2007:134)

“O’nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır. Süphesiz bunda bilenler için dersler vardır.” (Kur’an; 30/22) ayetinde, rengin çoğulu olan “elvân” ifadesi geçmektedir.

“Kur’an’da boya sözcüğünün karşılığı olarak “sıbga” kelimesini görmekteyiz. Bakara Sûresinin 138. ayetinde yer alan bu sözcüğü Kur’an’da tek başına değil, Allah’ın ismiyle beraber izafet sekinde, yani “sıbgatullah” sekinde kullanılmış olduğunu görürüz.” (Okcu, 2007: 134 /Yıldırım, 2006: 132)

“Burada “sıbgatullah” deyimi din, akıl, iman, İslam ve fıtrat olarak da yorumlanmıştır. Buna göre ‘sıbgatullah’ Allah’ın vurduğu boya, verdiği renk ve insan yaratılışına hâkim kıldığı özellik ve nihayet varlık yapısı/karakter anlamına da gelmekte ve ezelde insanın ruhuna konan, doğuştan gelen bir inancı, fıtratı, tevhidi yansıtmaktadır. Din fıtrî bir din, iman ilahî bir iman, temizlik doğuştan bir temizlik, güzellik doğuştan bir güzelliştir. Sonradan elde edilen bütün temizlik ve güzellik aslında doğuştan gelen güzellik ve temizliğin korunmasına yöneliktir. İnsanları bir paçavra gibi renkli bir suya sokup çıkarmakla elde edileceği sanılan iman sudan ve temelsiz bir imandır. Gerçek iman Allah’ın boyası olan fıtrî imandır. Bu Hz. Peygamber tarafından şu şekilde dile getirilmiştir: “Her doğan çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Sonradan anne-babası onu Yahûdî, Hristiyan veya Mecûsî yaparlar.” (Okcu, 2007:135)

Kur’ân’da bütün renkler değil özellikle siyah, beyaz, mavi, kırmızı, sarı ve yeşil gibi temel renkler zikredilmekte ve onlara dikkat çekilmektedir.

Siyah Renk

Siyah kelimesi Kur’ân’da altı ayette ve yedi yerde geçmektedir. (Bakara, 2/187; Al-i İmrân, 3/106; Nahl, 16/58; Fâtır, 35/28; Zümer, 39/60; Zuhuf, 43/17)

Bunlardan birinde gece ile gündüzün ayrılış vakti bir başka deyişle oruca

başlama zamanı belirtilmekte; bir diğerinde ise dağlar üzerinden geçen yollar nitelenmektedir.

Kalan dört yerde mücrimler, münafıklar ve özellikle de kâfirler vasfedilmektedir. Yani siyah Kur'ân'da küfrü, azabı, şerri, öfkeyi, matem ve hüznü temsil etmekte ve kâfirlerin rengi olarak belirtilmektedir. Zira karanlığın görünen bütün gerçek objeleri örtmesi gibi kâfirler de ilahi gerçeği görmemezlikten gelmekte ve İslâmî gerçekleri örtmektedirler.

“Felak Sûresinde insanların “Karanlık çöktüğü zaman gecenin şerrinden” Allah’a sığınmaları istenmektedir. Genel olarak suçlar gece karanlığında islenir. Eziyet verici ve zehirli hayvanlar da gece karanlığında ortaya çıkar. Kuruntular, vesveseler, korku ve tasalar gece karanlığında kaynaşır. Bu sebeple siyah olan gecenin şerrinden Allah’a sığınılır.” (Okcu, 2007:137)

“Ebû Hureyre’den rivâyet edilen bir Hadîste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “Kul bir hata yaptığı zaman kalbinde siyah bir leke meydana gelir. Eger kişi o hatadan nefsinin uzaklaştırır, af talep eder ve tövbede bulunursa kalbi cilalanarak leke silinir. Tekrar aynı günahı işlemeye devam ederse, kalptaki leke artar. Hatta bir zaman gelir bütün kalbi kaplar.” (Okcu, 2007: 137)

Beyaz Renk

Kur'ân'da “beyzâ, ebyad” kelimeleriyle ifade edilen beyaz renk türevleri ile birlikte Kur'ân'da on iki ayette tekrar edilmektedir. (Bakara, 2/187; Al-i İmrân, 3/106,107; A'râf, 7/108; Yûsuf, 12/84; Tâhâ, 20/22; Şu'arâ, 26/33; Neml, 27/12; Kasas, 28/32; Fâtır, 35/27; Saffât, 37/46,49)

“Al-i İmrân suresinde beyaz renkle siyah renk aynı anda geçmektedir. Kıyamet günü inkârcıların renginin siyah olacağı, yüzlerinin kararacağı vurgulanırken müslümanların renginin beyaz olacağı, yüzlerinin ağaracağı ve Allah'ın rahmetine mazhar olacakları vurgulanmaktadır. Yani beyazla rahmet, müjde, iyilik, güzellik gibi özellikler kastedilmiştir. Ayrıca beyazla hidâyet, temizlik, saflık, sevgi, hayır, hak, göz aydınlığı, insanî meziyetler gibi özellikler de kastedilmektedir. Pek çok ayette cennetteki bütün güzelliklerin, şarabın, kadehin ve eşlerin rengi beyaz olarak nitelendirilmiştir.” (Okcu, 2007:140)

Mavi Renk

“Kur’ân’da bir yerde yani Tâhâ, 102, ayetinde şu şekilde geçmektedir: “O günde Sur’a üflenir ve biz o zaman günahkârları, gözleri (korkudan) gömgök bir halde mahşerde toplarız.” Ayette geçen “zurka” kelimesi, mavi anlamına gelmektedir. Bu kelimeyle genel olarak soğukluk, korku, dehşet, gibi insanı ürküten olaylar vasfedilmektedir. “Gözleri gögermis halde” anlamındaki “zurkâ” kelimesi, günahkârların halini belirtmektedir.” (Okcu, 2007: 142)

Kırmızı Renk

Kırmızı da mavi renk gibi Kur’ân’da bir yerde geçmekte ve şöyle denilmektedir: “Görmedin mi Allah gökten su indirdi. Onunla renkleri çeşit çeşit meyveler çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar (yaptık). İnsanlardan, (yeryüzünde) hareket eden (diger) canlılardan ve hayvanlardan yine böyle çeşitli renklerde olanlar vardır.” (Kur’ân: 35/27,28)

“Burada görüldüğü üzere kırmızı ile dağlar üzerinden geçen yollar nitelendirilmektedir. Ayette geçen ve “cudde” kelimesinin çoğulu olan “cuded” eşeğin sırtındaki siyah çizgilere denir. Cadde de bu kökten gelir. “Gırbîb” kelimesinin çoğulu olan “garâbîb” çok siyah; “Garâbîbu-sûd” ise simsiyah anlamına gelir. Meyveler nasıl çeşitli renklerde ise dağların üzerinden geçen yolların ya da dağların sırtlarının da öyle çeşitli renklerde beyaz, kırmızı ve siyah görünümünde olduğu belirtiliyor.” (Okcu, 2007: 147)

Sarı Renk

Sarı renk Kur’ân’da, “safrâü” şeklinde bir kere; “musferren” şeklinde üç kere ve “sufrun” şeklinde bir kere olmak üzere toplam beş ayette geçmektedir. Bunlardan “musferren” şeklinde geçen ayetlerde dünya hayatının geçiciliğinden, aldatıcılığından, çekiciliğinden bahsedilerek nihayet yeşeren otlar ve ekinler gibi kuruyup solacağına, son bulacağına vurgu yapılmaktadır.

“Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.” (Kur’ân: 39/21)

“Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve

daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği, ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten baska bir şey değildir.” (Kur’ân: 57/20)

“Görüldüğü üzere bu üç ayette sarı renk ile insanoğluna içinde yaşadığı hayatın geçici olduğu hatırlatılmaktadır. Ancak bu dünyanın aksine, ahiret hayatı ebedidir. Oradaki faydalar da, zararlar da çok kapsamlı ve süresizdir. Aldatıcılığı, çekiciliği, geçiciliği ve izafiliği temsil etmekte olan sarı renk yakından çok güzel görülür ama biraz uzaklasınca o çekiciliği kaybolur.” (Okcu, 2007: 149)

Yeşil Renk

Kur’ân’ı Kerîmde sekiz ayette geçen yeşil kelimesi genel olarak “hudr” lafzıyla ifade edilmektedir. Yeşil ifadesinin geçtiği ayetlerden bir kısmının mealleri şu şekildedir:

“O, gökten su indirendir. işte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik...” (Kur’ân: 6/99)

“Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm...” (Kur’ân: 12/43,46)

“Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor...” (Kur’ân: 22/63)

“...Onlar Adn cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın dibadan yeşil elbiseler giyecekler...” (Kur’ân: 18/31)

“Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O’dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz...” (Kur’ân: 36/80)

“Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır.” (Kur’ân: 76/21)

“Görüldüğü üzere ayetlerde yeşil renk ile, tabiatın rengi, canlılığı, ahengi, süsü ve güzelliği vurgulanmaktadır. Yusuf Sûresi’nde ise ‘yeşil’ ‘kuru’nun zıddı olarak belirtilmekte yine burada da, hayatı, canlılığı temsil etmektedir. Yani yeşil hayatı, kuruluk ise ölümü temsil etmektedir. Diğer ayetlerde ise yeşil cennetin ve cennette giyecek elbiselerin rengi olarak belirtilmekte yani orada da canlı bir hayatın ve zindeliğin varlığı yeşil ile nitelendirilmektedir.” (Okcu, 2007: 153)

Günümüzde Renklerin Anlamları

Kırmızı

Renklerin en sıcak olan kırmızı en çok anlam yüklenen renklere aittir. Aşk ve tutkunun olduğu kadar, saldırganlık ve savaşın, iyi talihin olduğu kadar tehlikenin, bereketin ama aynı zamanda cehennem ateşinin sembolü olarak kabul edilir. Duygusal olarak harekete geçirici olmasına rağmen, örneğin trafikte durmanın sembolü olarak kullanılır. Hindistan, Çin ve Japonya’da gelinler kırmızı giyer. Mitolojide doğurganlık ve yeniden doğuşun sembolüdür. Beşeri potansiyelimiz, temel yaşamsal ihtiyaçlarımız, ilkel ya da içgüdüsel yönlerimizle ilgili Kök çakranın rengidir.

“Kırmızı, en uç renklerden biri sayılmaktadır. Dışa dönüktür, eksantriktir, cesurdur, yüreklidir. Risk almayı sever, kazanmayı sever, başarılı olma duygusuyla kaynar. Kaybetmekten hoşlanmaz, başarısızlığı sevmez. Kırmızı güçtür. Kudrettir. Muktedir olmaktır. Kendi gücünün farkındadır. Gücüne güvenmenin coşkusunu yaşar. Aktiftir, hareketlidir. Kırmızı yaşam gücüdür. Yaşam enerjisidir. Freud’un libido tanımına uyan renktir. İçgüdüsel güçtür. Libido, psişenin içben dediğimiz bölümüne uyar. Orada (id) kontrol edilemez istekler, arzular, dürtüler vardır. Yalnızca tatmin olmayı isterler. Kırmızının isteyiciliği de bu duruma uyar. Kırmızı, sevgi ve nefret içerir. Neşe, canlılık ve iştah telkin eder. Heyecanlandırıcıdır. İçtenlik ve hoşlanma duygusu doğurur.”(Coşkun, 1995: 61)

Wassily Kandinsky kırmızı renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Kırmızının çeşitli güçleri göze çarpar. Farklı tonlarının ustaca kullanımıyla, ana ton sıcak ya da soğuk bir hale getirilebilir. Kırmızının sınırsız sıcaklığı, sarı gibi sorumsuz bir çekiciliğe sahip değildir. Kararlı ve güçlü bir yoğunlukla derinlerde çınlar; kendi içinde parlar ve gücünü amaçsızca dağıtmaz.

Açık, sıcak kırmızı, özyapı ve çekicilik itibarıyla ara sarıya benzer ve güç, kararlılık, dinçlik, zafer hissi verir. Parlak kırmızı, insanları her zaman cezbetmiş olan ateşin cazibesine sahiptir.

Kırmızının parlaltısı kendi içindedir. Bu yüzden kırmızı, sarıdan daha çok sevilen bir renktir, ilksel ve geleneksel süslemelerde ve köy kıyafetlerinde sıkça kullanılır; çünkü ancak havada kırmızı ve yeşilin armonisi çok güzel olur. Tek başına kullanıldığı zaman bu kırmızı somuttur ve tıpkı sarı gibi, derin bir çekicilikten yoksundur. Sadece yüce bir şeyle birleştirildiği zaman bu derin çekiciliği kazanır.

Kırmızıyı, siyahla karıştırarak koyulaştırmaya çalışmak tehlikelidir; çünkü siyah, parlıtyı söndürür ya da oldukça azaltır. Ve , duygusuz ve hareketten uzak kahverengi kalır. Kırmızının bir karışımı, dıştan güç bela duyulabilir; ancak orada güçlü bir içsel armoni çalmaktadır.

“Soğuk kırmızı, temelde soğuk olan herhangi bir renk gibi - özellikle gök mavisiyle karıştırılarak- koyulaştırılabilir. Rengin karakteri değişir, içsel parlıtyı artar ve etkin unsur yavaşça ortadan kaybolur. Fakat bu etkin unsur, hiçbir zaman koyu yeşildeki gibi tamamıyla yok olmaz.” (Kandinsky, 2001: 109)

Sarı

Altın, parlaklık, aydınlanma ve güneşle özdeşleştirilir. Çoğu bahar çiçeği sarı olduğundan taze hayatla da ilişkilendirilmiştir. Birçok ülkede sarı korkaklığı, hasedi simgeler. Bir zamanlar hastalıklarda sarı bayrakla simgelenirdi. Amerika’da savaştan veya önemli bir badirenin ardından evine dönen insanların eşyalarına sarı kurdele bağlanır. Çin ve Güneydoğu Asya da sarı kraliyet sembolüdür. Sadece imparator sarı giyebilir, bu da onun güneşe denk olduğunu gösterir. Doğu düşüncesinde hükmetme ve benmerkezci duyguları simgeleyer.

“Sarı, en parlak temel renktir. Sıcaktır. Isıtıcıdır. Güneşin parlaklığının ve sıcaklığının simgesi sayılmıştır. Altın sarısı, binlerce yıldır cennet ve iyilik ifade etmiştir ve yükseliş anlamında kullanılmıştır. İlkel toplumlarda sonsuza dek yaşamı simgelemiştir. Altının paslanmazlığı, bozulmazlığı, karışmazlığı dinsel inançlarda sarıyla ifade edilmiştir. Sonsuz yaşamın, ölümsüzlüğün simgesi oluşu da bununla açıklanmaktadır. Yeşilin temel özelliklerinden biri sayılan, diğer insanların genel kabulünü ve yüksek takdirlerini kazanma istemi, sarıda da vardır. Ancak, yeşilin onuru, kibiri sarıda görülmez. Sarı durgun değildir. Değişik uğraşı ve ihtirasları ile daima dışarıya yöneliktir. Yeni çözümler, fikirler, düşünceler ve yorumlar getirerek yeşilin duygusal sıkışma ve gerginliğinden uzaklaştır.” (Coşkun,1995: 64)

Wassily Kandinsky sarı renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Açık ve koyu renkler durumunda, hareket vurgulanmaktadır. Sarı beyazla karıştırıldığında, yani daha açık bir renk haline geldiğinde hareketi artar. Sarının ilk hareketi olan izleyiciye yaklaşım(bu hareket sarının yoğunlaştırılmasıyla artacaktır) ve ikinci hareketi olan sınırları aşmanın, kör gibi her engeli koşan ve amaçsızca her yöne atılan, insan enerjisi gibi somut bir benzeri vardır. Durmadan bakıldığı takdirde sarının,

hangi formda olursa olsun, rahatsız edici bir etkisi olur ve renkteki ısrarlı ve saldırgan karakter ortaya çıkar. Sarının yoğunlaştırılması, rengin sesinin acı verici titizliğini arttırır. Sarı, tipik dünyevi renktir. Asla derin bir anlama sahip olamaz. Maviyle karışımı, onu solgun bir renk haline getirir. İnsan ruhundaki karşılığı delilik olabilir. Melankoli ya da hastalık hastalığından ziyade, şiddetli bir cinnete benzer.”(Kandinsky, 2001: 102)

Turuncu

Kırmızı ve sarının karışımı olan turuncu bu renklerin sembolik anlamlarının bazılarını paylaşır. Kırmızının tutkusuyla sarının ruhaniliği arasında bir denge olabileceği gibi iki uca da meyledebilir. Lüks ve görkem kadar, dünyevi zevklerden vazgeçiş anlamına da gelebilir. Roma’da gelinler turuncu giyerek evliliklerinin kalıcı olacağını vurgularlardı. Kırmızımsı turuncu Lal taşı sadakatin simgesidir. Bedendeki şuursuz faaliyetler, cinsel dürtüler ve otomatik güdüsel ilişkilerle ilgili olan karın çakrasının rengidir.

Wassily Kandinsky turuncu renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Uygun bir sarıyla yoğunlaştırılmış sıcak kırmızı turuncu meydana getirir. Bu karışım, kırmızıyı, neredeyse izleyiciye doğru yayılma noktasına getirir. Ama kırmızı unsuru, her zaman rengi küstahlıktan koruyacak denli güçlüdür. Turuncu, kendi gücüne inanmış bir adam gibidir. Turuncu sarı aracılığıyla insanlığa yaklaştırılmış bir kırmızıdır.” (Kandinsky, 2001: 105)

Yeşil

İlkbahar, dolayısıyla da gençlik, umut ve sevincin ama aynı zamanda bozulmanın rengidir. Çoğunlukla kıskançlığı simgeler. Çoğu kültürde genel olarak bereketin simgesi olan bir Yeşil Adam vardır. Hristiyan kilisesi Yeşil Adamı dirilişin simgesi olarak görür. Doğu düşüncesinde sevgi ve şefkatle ilgili tohumların saklı olduğu kalp çakrasının rengidir.

“Yeşil, ilk çağlardan beri batı kültürlerinde tazelik ve yenilenmenin rengi olmuştur. Mental görüntülerin % 99’u yeşildir, çünkü çimen, ağaç, bahçe hep yeşil bir armoni olarak karşımıza çıkar. Yeşil uluslararası dilde de doğa ve tazelik anlamına gelmektedir. Yeşilin batı kültüründe gelişimi ilk olarak Kelt mitolojisinde yeşil adam (green man) yani doğurganlık tanrısı olarak ortaya çıkar. İsa’dan sonra bin yıl içinde

hristiyanlık yeşili cezalandırmıştır, çünkü dinsizlerin törenlerinde yeşil renk çok kullanılmıştır ve kutsal olarak kabul edilmiştir.” (Coşkun,1995: 70)

Wassily Kandinsky yeşil renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Mavi ve sarının iyi dengelenmiş bir karışımı, yeşil meydana getirecektir. Yeşil var olan en huzurlu renktir. Bu rahatlığın, yorgun insanlar üzerinde yararlı bir etkisi vardır; ancak bir süre sonra sıkıcı bir hal alır. Yeşil tonlarına boyanmış resimler pasif ve sıkıcı olabilirler. Bu, sarının aktif sıcaklığına ve mavinin aktif soğukluğuna ters düşer. Renk hiyerarşisinde yeşil kendi halinden memnun, değişmez ve dar görüşlü- burjuvadır. O, doğanın kışın fırtınalarından ve baharın üretken enerjisinden sonra dinlendiği dönem olan yazdır. Yeşil, kendine özgü sükunet ve huzurunu muhafaza eder; ilki açıklığa, ikincisiye koyuluğa eğilimle artar. Müzikte yeşil, bir kemanın yumuşak ara sesleriyle betimlenir.” (Kandinsky,2001:103)

Mavi

Göğün rengi olarak, boşluk, sonsuzluk ve tanrısallığın sembolüdür. Beyazdan sonra, en saf renk olan mavi dinginlik, tefekkür ve entelektüelliğinde simgesidir. İskandinavya da birinin mavi gözlü olduğunu vurgulamak onun saf ve kolay kandırılabilir olduğunu ima etmektedir. Budistler istikrar ve güç sembolü olarak kabul ederler. Roma sanatında tevazuu, eski Mısır’da hakikati simgelerdi. Doğu düşüncesinde arınmayla ilgili karma tohumlarının saklandığı boğaz çakrasının rengi mavidir.

“Mavi, eski çağlardan beri inanç ve iman, kararlılık ve metanetin, okyanusların ve cennetin rengidir, Rönesans ressamı Meryem Ana’nın elbisesini maviye boyarlar. Mavi, sakinleştirici bir renk olarak hassasiyet, barış, sadakat anlamında da kullanılır. Sembolizmde gök mavisi dindarlık ve içtenlik anlamında kullanılmıştır. Mavi geceyi çağırıştırır, yatıştırıcıdır. Açık mavi uykusuzluğa karşı son derece etkilidir, gecenin derin mavi rengi ise sezgilerimizi ve duygusal tarafımızı ortaya çıkarır.” (Coşkun,1995: 50)

Wassily Kandinsky mavi renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Mavinin derinliğe eğilimi öylesine güçlüdür ki renk koyulaştıkça, içsel çekiciliği güçlenir. Mavi, tipik ilahi renktir. Sonsuz bir dinginlik hissi yaratır. Siyaha yaklaştığında, insanı da aşan bir hüznü yansıtır. Kendisine pek de uygun olmayan bir hareketle beyaza doğru yaklaştığıdaysa, insanlar için çekiciliği azalır.” (Kandinsky, 2001: 102)

Mor

Elde edilmesi eski tarihlerde çok zor olduğundan mor, ilkçağdan beri çoğu kültürde lüksün, varlık ve gücün sembolü oldu. Kırmızının tutkusu ile mavinin akılcılığı arasında dengede olan mor ılımlılık ve düşünülerek atılmış adımları da simgeler. Avrupa da bir zamanlar “yarı yas” rengi kabul edilen moru Katolikler, Paskalya ve Noel öncesinde rahipler giyerler. Bu İsa’nın ölümü ve yeniden dirilişini simgeler. Menekşe sembolik olarak aşırılıktan merkezdeki beyaza yani alçakgönüllülüğe değişimi gösterir. Beyaz menekşe masumiyeti, mavi menekşe sadakati simgeler. Doğu düşüncesinde tepe çakrasının rengi mordur ve kendini bilme, en yüksek şuurculuk ya aydınlanma ile ilişkilendirilir.

Wassily Kandinsky turuncu renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Mor, mavi aracılığıyla insanlıktan uzaklaştırılmış kırmızıdır. Fakat mordaki kırmızı soğuk olmalıdır; çünkü ruhsal ihtiyaç, sıcak kırmızıyla soğuk mavinin karışımına izin vermez. Yani mor, hem fiziksel, hem de ruhsal anlamda serinletilmiş bir kırmızıdır. Bu nedenle oldukça kederli ve rahatsızdır. Yaşlı kadınlarca giyilir ve Çin’de matem işaretidir.” (Kandinsky, 2001: 110)

Beyaz

Çoğu kültürde saflık, masumiyet ve kutsallık sembolüdür. Ama Çin, Japonya ve Hint geleneklerinde ölüm ve yasla ilişkilendirilir. Budistler için beyaz, ışık ve saflık simgesi “Lotus Çiçeği”ni ve bilgiyi çağrıştırır. Amerikan yerlileri için ruhu, Sufizm’de bilgeliği simgeler. Bazı barış örgütleri beyaz tüyü barış sembolü olarak benimsemiştir. Batı dünyasında gelinler, vaftiz edilenler masumiyet ve arılık sembolü olarak beyaz giyerler.

Wassily Kandinsky beyaz renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Beyaz renksizlik olarak kabul ediliyor olsa da içindeki tüm renklerin kaybolmuş olduğu bir dünyanın sembolüdür. Beyaz, doğumdan önceki hiçliğin ya da buz çağındaki dünyanın çekiciliğine sahiptir. Beyazın, neşe ve lekesiz saflığın simgesi olarak kabul edilişi mantıksız değildir.” (Kandinsky, 2001: 105)

“Beyaz güneş ışık renklerinin tümünü gizlediği için güneş ışığı kırılıp parçalandığında gökkuşağının renkleri ortaya çıkar. Bu nedenle beyazda hem yeşilin

mağrurluğu, hem sarının neşeliliği, hem kırmızının gücü, hem de mavinin huzuru vardır. Beyaz tüm bu duyguların toplamını insanlara yansıtır.” (Coşkun,1995: 96)

Siyah

Herhangi bir rengin ya da ışığın olmadığı zaman ortaya çıkan siyah ise aslında nötr olmasına rağmen çoğunlukla kötülüğü ve gizliliği simgeler. Keder, talihsizlik ve ölüm çağrışımlarıyla öte âlemle de ilişkilendirilir. Avrupa’da siyah karga kötü talihi, hastalığı ve ölümü simgeler

Wassily Kandinsky siyah renkle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Tamamen ölü, içinde hiçbir olanak barındırmayan sessizlik, siyahın armonisine sahiptir.

“Siyahın sessizliği ölüm sessizliğidir. Görünüşte siyah, en az armoniye sahip olan renk ve karşısında diğer renklerin önemsiz tonlarının öne çıktığı bir tür nötr zemindir. Bu bakımdan da beyazdan ayrılır; çünkü neredeyse tüm renkler beyazın yanında uyumsuz ya da tamamen sessizdir. Siyahın acı ve ölümün simgesi olarak kabul edilişi mantıksız değildir.” (Kandinsky, 2001: 105)

Kahverengi

Toprağın ve ashabın rengidir sağlam ve güvenilir bir his verir. Doğal, rahat ve açık bir atmosfer yaratmayı sağlar. Güçlülük olgunluk ve güvenirlilik mesajları verir.

“Psikologlara göre kahverengiyi tercih eden kişilerin duygusal tatmine, kendi kültüründen, kendisine yakın insanların arkadaşlığına, yaşamın yıkıcı ve yorucu etkilerinden kendilerini korumaya, dinlenmeye, rahatlamaya, yalnızlıktan ve ayrılıktan uzak kalmak için kendisini güven içinde hissedebileceği bedensel rahatlık sunan güvenli bir ortama ihtiyaçları vardır.” (Coşkun,1995: 89)

Gri

Çoğunlukla kasvet, kimliksizlik ya da belirsizlikle ilişkilendirilir. Siyah ile beyaz arasında bir denge oluşturduğundan meditasyonun da temel renklerinden.

Renk İnsan ve Yaşam

“Yapılan araştırmalarda renkler ve insan davranışları arasında çok sıkı ilişkiler olduğu görülmüş, sevdiğimiz pek çok rengin içinde kişiliğimizle ilgili bilgilerin olduğu anlaşılmıştır. Renk seçimimizi mizacımız, yaşam koşullarımız, bilinçli yaşantılarımızın yanı sıra ihtiyaç duyduğumuz enerjinin niteliği de belirlemektedir. Renkler ve kişiliğimiz arasındaki ilişkinin çözülmesi amacıyla "renk çarkları" kullanılmaktadır. Sekiz canlı renkten oluşan bu çarklardan yapılan renk seçimleri sonucunda kişilik yapısıyla ilgili yorumlarda bulunulur. Seçilen renkler bilinçaltı istekleri, yetersizlikleri ve gizli yetenekleri ortaya çıkarmakta ve böylece etkili bir kişilik geliştirme aracı olabilmektedir. Halkla İlişkiler uzmanı Mehmet Çağan sizin renkleriniz adlı kitabında renklere ve renklerin insanlar üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Renkler insanlara bilgi dolu sinyaller gönderiyor. Bütün insanların ortak özelliği belli renklere karşı belli tepkiler vermesidir. Bu durum o kadar alışılmıştır ki farkında olmadan gerçekleşir. Çoğu kez insanlar renkler ve kendilerinde yarattığı duygular arasında bir bağlantı kuramazlar ve üzerinde düşünmezler bile. Fakat bazı renkler herkesin içinde benzer tepkilere yol açar. Bazen bu tepkiler fiziksel, bazen duygusal ve bazen de kültürelidir.”(Çağan, 2005: 125)

FUZÛLÎ'NİN HAYATI EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Fuzûlî'nin Hayatı

Fuzûlî'nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz çok sınırlıdır. Kaç yılında ve nerede doğduğu tam olarak bilinmemektedir. Gerçek adının Mehmet babasının adının da Molla Süleyman olduğu bilinmektedir. Tezkirecilerden Riyazi Kerbelâ'da, Kınalızâde Hasan Çelebi ve Sâdıkî Hille'de doğduğunu tezkirelerinde belirtmişlerdir. Fuzûlî Farsça Divan'ının mukaddimesinde : “Benim doğduğum ve yaşadığım yer Irak-ı Arab'dır” demiş o da doğduğu şehir hakkında kesin bir bilgi vermemiştir. Oğuz Türklerinin Bayat boyuna mensup olduğu sanılmaktadır.

Fuzûlî'nin öğrenim durumu hakkında da kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak Türkçe ve Farsça divanlarının ön sözünde Akli ve Nakli ilimleri iyi derecede öğrendiğini bildirmektedir. Arapça Farsçayı çok iyi bildiği bu dilde şiir söyleyebilecek kadar dile hâkîm olduğu her iki dilde birer divan tertip etmesinden bellidir. Ayrıca felsefe, tıp ve kimya gibi alanlarda da çok geniş bilgisi olduğu yazmış olduğu diğer eserlerinden anlaşılmaktadır. Türkçe divanının Mukaddimesinde “İlimsiz şiir esası yok dîvâr kibi olur ve esassız dîvâr gayette bî-itibâr olur.” diyerek ilim öğrenme konusuna ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Fuzûlî'nin yaşadığı topraklar Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında savaflara sahne olmuş ve defalarca el değiştirmiştir. Hayatı boyunca kendisini tam olarak himaye edecek birini bulamamış ve bütün hayatını Necef- Hille- Kerbela ve Bağdad arasında imkânsızlıklar içinde geçirmiştir. Kendisinden şairlik bekleminin şaşılacak bir şey olduğunu söyleyen Fuzûlî, çünkü diyor, doğduğum ve oturduğum yurt Irak-ı Arab'dır. Burası bir yerdir ki padişahların gölgesinden uzak ve şuursuz kişiler yüzünden haraptır.(Gölpınarlı, 2005: XVIII) Necef'te Hz. Ali türbesinde türbedarlık yaptığı bilinmektedir. Daha sonra düşmanlarının etkisiyle görevinden el çektirilmiş bu işi tekrar geri almak için Seyyid Muhammed Necefî adında bir şahsa kaside yazarak görevine iadesini istemiştir.

1534 yılında Bağdat'ı fetheden Kanuni Sultan Süleyman'ı “Geldi burc-ı evliyâyâ padişâh-ı nâmdâr” mısraının da içinde bulunduğu meşhur kasideyi sunmuştur. Padişaha toplam beş kaside sunmuş ve diğer Osmanlı paşalarına da kasideler sunarak Osmanlı devlet adamlarının teveccühünü kazanmıştır. Ayrıca savaşa katılan Hayali ve Taşlıcalı Yahya Bey ile de tanışmış ve onlarla dostluklar kurmuştur. Daha sonra Hayli Bey ve

Taşlıcalı Yahya'nın Fuzûlî'nin şiirlerine nazireler yazması Fuzûlî'nin etkisi altında kaldıklarının göstergesidir. Onların daveti üzerine İstanbul'a gitmeyi çok istemiş ancak bu arzusunu yerine getirememiştir. Sunduğu kasidelere ve almış olduğu övgülere rağmen hayatını rahata eriştirecek kadar bir gelire sahip olamamıştır. Kendisine vakıf gelirlerinden bağlanan dokuz akçelik maaşını da tam olarak alamamış bunu edebiyatımızın en güzel hiciv örneklerinden biri olan "Şikâyetname" adı verilen mektubunda alaycı bir dille anlatmıştır.

"Boş ve gereksiz anlamlarına gelen Fuzûlî mahlasını kullanmadan başka bir mahlas kullandığını ancak daha sonra bu mahlasın başka şairlerce de kullanılması üzerine kimsenin almak istemeyeceğini düşünerek bu mahlasa karar kıldığını Farsça divanında şöyle anlatır: Bir mahlas seçmek gerekiyordu. Şiire yeni başlarken bir mahlas almak yolunda düşündüm. Bir müddet sonra bir şerik çıktığı için bir başka mahlas alıyordum. Nihayet benden evvel şairlerin mahlasların mânâlarından evvel kaptıklarını anladım. Düşündüm ki: Eğer nazma intisapta müşterek mahlas kabul ederde mağlup olursam bana yazık olur. Gâlip gelirsem ad şerikeme yazık olur. Binaenaleyh iltibası ortadan kaldırmak için Fuzûlî mahlasını seçtim." (Yıldırım,2006: 26)

"Fuzûlî'nin Fazlî adında bir oğlu olduğu Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı ancak babası kadar iyi şiir yazmadığı için babası tarafından şiirlerinin tenkide uğradığı bilinmektedir. Zayıf şiiri kendi oğlunda bile görmeye tahammül edemeyen şair, şiir vadisinde kendisinin değil oğlunun fuzûlî olduğunu söylemekten kendini alamamıştır." (Banarlı, 1986: 34) Ayrıca önemli hiçbir tezkirecinin tezkiresinde Fazlî den söz etmemesi de onun şairliğinin zayıf olduğunun kanıtıdır.

Fuzûlî'nin ölüm yeri de yılı da tam olarak bilinmemektedir. Ancak genel kanaat 1556 yılında veba salgını yüzünden öldüğüdür. Mezarının İmam Hüseyin'in türbesinin karşısında olduğu şu an yıkılmış olan türbenin yüzyıllarca bir evliyanın mezarı gibi ziyaret edildiği bilinmektedir.

Fuzûlî'nin Edebi Şahsiyeti

Divan edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Fuzûlî şiirleriyle zaman mefhumunu aşarak aradan 400 yılı aşkın süre geçmiş olmasına rağmen bugün bile çok geniş bir coğrafyada sevilerek okunmaktadır. Yaşamış olduğu dönemde hak ettiği ilgi ve alakayı göremeyen büyük şair kendisinden sonra gelen birçok şair üzerinde de çok derin etkiler bırakmıştır. Divan edebiyatı denince beklide akla ilk gelen isim olan Fuzûlî

divan edebiyatının kendi yolunu çizip bu yolda ilerlemesinde hem kendi verdiği eserlerle hem de çağdaşları üzerinde bıraktığı etkiyle çok büyük katkılarda bulunmuştur.

“Fuzûlî'nin şiirlerini bu kadar değerli yapan hiç kuşkusuz şiirlerini ilim gibi sağlam bir temele oturtmuş olmasıdır. Gençlik yıllarında birçok aşk şiiri yazmış ancak bunların ilimden ve bilgiden uzak olduğunu ve kısa sürede etkisini kaybedeceğini düşünerek ilim tahsiline ağırlık vermeye karar vermiştir. Şiir bir sevdadır ihtiras ve aşktan doğar. Ancak bu sevda ilim ve irfan ile süslenmeli, zenginleştirilmeli ve kuvvetlendirilmelidir. Zira ilimsiz şiir, temelsiz duvara gibidir ve yine ilimden yoksun şiir, ruhsuz beden gibi cansız hareketsiz ve revnaksızdır.”(Doğan, 2009: 25) İlim tahsili sonucunda hem dini ilimleri hem de fen ilimlerini ileri derecede öğrenmiştir. Öyle ki Sıhhat u Maraz isimli eserinde tıp alanındaki bilgisinin derinliği yine aynı şekilde Tercüme-i Hadisi-i Erbain isimli hadis kitabında da dini ilimlerdeki bilgisinin derinliği şaşılabilecek boyutlardır.

“Fuzûlî lirik bir şairdir. Aşk şiirinin en temel konularındandır. Hem ilahi aşkı hemde beşeri aşkı anlatan mısraları vardır. Fuzûlî güzele iyiye, doğruya âşıktır. Ondaki aşkın sevginin bedeni sefil hazlarla ilgisi yoktur. Onun aşkı maddi hazların üstünde tasavvufun ilahi aşkı ile çok iyi uzlaşan yüce bir sevgi ulvi bir duygudur.” (Mazıoğlu, 1997: 28) Duygularını coşkulu ve içten bir söyleyişle ifade etmiş bunu yaparken son derecede başarılı olmuş ve gönlündekileri şiirlerini okuyanların gönlüne aynı sıcaklıkla aktarabilmeyi başarmıştır.

“Fuzûlî dert ve ıstırap şairidir. Ayrılık dert ve üzüntü onun şiirlerindeki en temel hususiyetlerdir. Fuzûlî ye göre şairlerin asıl sermayesi derttir; gönlünde ıstırap dert bulunmayan, ciğeri yaralı olmayan insanın şiiri tat ve zevkten uzak olur. Şiiri etkili kılan ıstırap ve derttir.” (Doğan, 2009: 27) Fuzûlî ayrılık acısını çekmekten, sevgilinin cefa çektirmesinden hoşnuttur. Her kavuşmanın ardında yine bir ayrılığın olduğunu ve kavuşmaların aşkının ateşini azaltacağını düşünerek kavuşmayı istemez. Dünyaya karamsar bir bakış açısıyla bakar. Bunda şüphesiz yaşamış olduğu hayat şartları, yetişmiş olduğu toprakların hafızasındaki acı ve ıstırapların da çok büyük etkisi vardır. Çektiği bu acı ve ızdıraplarından dolayı zaman zaman şikâyeti vardır; ancak bu hiçbir zaman bir isyan boyutunda değildir. Bu dünyada rahat edenler kötüler ve cahillerdir. Dünya nimetlerinden her zaman onlar yararlanırlar. Bu yüzden bir köşeye çekilip kendi yalnızlığında kanaat içinde yaşamayı ister. Yalnızlığından ve fakirliğinden mutludur; acı çekmekten hoşlanır, çünkü çekilen acılar insanları olgunlaştırır.” (İpekten, 1995: 32)

Fuzûlî'nin şiirlerinde tasavvuf çok önemli bir unsurdur. Ancak tek amacı tasavvufi konuları şiirlerinde anlatmak değildir. O daha zor olanı başarmış tasavvuf anlayışını sanat anlayışı içinde eritmiş ve bu şekilde tasavvuf felsefesini daha derin ve sanatsal bir ifade biçimiyle sunmuştur. Onun şiirlerindeki tasavvuf okunduğunda hemen anlaşılacak tarzda belirgin değildir. Daha derin daha yoğun anlamlar ihtiva eden tasavvufi ifadeleri şiirlerinde kullanmıştır. Tasavvufu bu derecede iyi şekilde şiirlerinde yansıtmayı da tesadüf değildir, dini ilimlerdeki derin bilgi birikimi tasavvufu başarılı bir şekilde eserlerine yansıtabilmesini sağlayan önemli bir unsurdur.

“Fuzûlî'nin şiirlerini bu derecede etkili kılan en önemli hususlardan biri de kuşkusuz dili iyi bir şekilde kullanmayı başarabilmesidir. Çünkü mana ne kadar yoğun ve güzel olursa olsun şair onları anlatacak uygun kelimeleri bulup kullanamazsa o mananın da bir ehemmiyeti yoktur. Söz bir ülkedir, bir padişahın mülküdür. O mülkün padişahı reisi ise şairdir. Padişahlar nasıl ki ülkelerindeki her kişiye sözlerini geçiriyorlar ve emirleriyle ülkelerine nizam veriyorsa; şairler de harflerde mürekkep riayetlerine iradeleriyle söz geçirmekte ve böylelikle söz mülküne nizam ve düzen sağlamaktadır.” (Doğan, 2009: 56) Şiirlerinde konuşma dilini kullanmış süsten sanattan uzak ama etkili ve yoğun bir ifade biçimini seçmiştir. Devrik cümleleri sık sık kullanmış, tezatlara bazen de kelime tekrarına yer vererek daha yoğun ve renkli bir anlam dünyası kurmuştur. Şiirlerinde Azeri lehçesinin Türkmen ağzıyla yazmıştır. Türkçenin bir edebiyat dili olmasında Türkçe şiir yazan diğer şairler gibi Fuzûlî'nin de büyük emekleri vardır. Fuzûlî Türkçe şiirlerinde Türkçe kelimelerden yapılmış kafiyele ve rediflere çokça yer vermiştir. Bu iş Türkçe söyleyişi şiire sokmanın başlıca yollarından biri olduğu içindir ki ilk devirlerden itibaren şairler bu yola sıkça başvurmuştur. (Mazıoğlu,1997: 92) Türkçe yazdığı şiirlerinde aruzu çok ustaca kullanmıştır. Fuzûlî aruzu Türkçenin emrine almıştır. Aruz Fuzûlî'nin elinde mum gibi yumuşamış onu istediği gibi eğip bükmüş, vezni mısranın içinde birkaç kez eğip bükümüştür.” (Mazıoğlu,1997: 90)

Fuzûlî Türkçe divanın ön sözünde şiir hakkındaki görüşlerinden bahsetmiştir. Şiir tanrının bazı kullarına bahşetmiş olduğu bir lütuftur. Daha da iler giderek Allah'ın bu lütfu peygamberlere bile vermediğini bunun içinde kendisini çok şanslı kabul ettiğinin söyleyerek sanatını ve şairliğinin de övmüştür.

Eserleri

Türkçe Eserler

Türkçe Divan

Mensûr bir mukaddime ile başlayan bu divanda iki tevhid, dokuz na't, yirmi yedi kaside, üç yüz iki gazel, musammatlar, kıta ve rubâiler bulunmaktadır. Türkiye ve Dünya kütüphanelerinde yüzlerce nüshası bulunan bu divanın Tebriz, Bakü, İstanbul, Ankara, Hive ve Kahire şehirlerinde yapılmış elliden fazla baskısı bulunmaktadır. Bu baskılara Abdülbaki Gölpınarlı (İstanbul 1948), Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel ve Müjgan Cunbur'un (Ankara 1958) yayımları bunlardan bazılarıdır.

Leyla ve Mecnun Mesnevisi

Edebiyat dünyasında Fuzuli'ye asıl şöhretini kazandıran bu eser klasik dönemde yazılmış mesnevilerin en güzellerindendir. Mesnevi nazım şekli ve “mefûlu mefâilün faûlun” vezni ile kaleme alınan bu eserde Fuzuli, kendi tabiyatına uygun olan ayrılık konusunu daha önce yazılan benzerlerinden daha farklı bir şekilde ele almış lirizimini, coşkusunu ve sıcaklığını esere yansıtarak benzerlerinin çok daha etkili bir eser ortaya koymuştur. Eser, 1535 tarihinde Bağdat ve Halep Beğlerbeyi Üveys Paşa'ya sunulmuştur.

Beng ü Bâde

Fuzuli'nin mesnevi tarzındaki ilk eseri olan 440 beyitlik bu eser afyonla şarabı karşılaştırarak şarabın afyondan üstün olduğunu ortaya koymuştur. Aruzun ‘‘Feilâün mefâilün feilün’’ kalıbıyla yazılan bu eser İran şahı Şah İsmail'e sunulmuştur. Yaygın kanaate göre bu mesnevideki alegori Osmanlı padişahı II. Bayezid ile Şah İsmail arasındaki mücadeleyi sembolize etmektedir. İddiaya göre bâde ile Safevi hükümdarı Şah İsmail, afyon ile de Sünni Osmanlı padişahı Sultan II. Bayezid anlatılmıştır. Eserde; bâde, boza, arak, berş, afyon, nukl ve kebab gibi cansız nesnelere teşhis ve intakı yoluyla kişilik verilmiştir.

Terceme-i Hadîs-i Erba'în

Fuzuli'nin bu eseri, Molla Cami'nin Farsça “Terceme-i Hadîs-i Erba'în” adlı eserinin tercümesidir. Eser Molla Cami'nin eseriyle aynı vezinde yani feilâtün mefâilün

feilün kalıbıyla yazılmıştır. Molla Cami gibi Fuzuli de eserine mensur bir mukaddime ile başlamış ve hadisler kıtalar halinde çevrilmiştir.

Sohbetü'l-Esmâr

Bu eser, Fuzuli'ye ait olduğu kesinlik kazanmayan 200 beyitlik bir mesnevidir. Eserde bir bağdaki meyvelerin konuşmaları, kendilerini övmeleri ve tartışmaları alegorik bir anlatımla ele alınmıştır

Hadîkatü's-Su'edâ

Bu eser, Hz. Hüseyin'in Kerbela şehâdeti olayını anlatan bir eserdir. Arada bazı manzum parçalar da bulunmaktadır. Hadîkatü's-Su'edâ, Türk Edebiyatında maktel türünün bir şaheseri olup sanatkârâne bir üslup ile yazılmıştır.

Mektuplar

Fuzuli'nin değişik vesilelerle çeşitli kişilere yazdığı mektuplardan günümüzde, yalnızca 5 tanesi elimizde olup yayımlanmıştır. Bunlar Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi, Musul Mirlivâsı Ahmet Bey, Bağdat Valisi Ayas Paşa, Kadı Alaeddin ve Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden Bayezid'e gönderilmiştir. Bu mektuplardan Nişancı Celâlzâde'ye yazdığı mektup “Şikâyetname” adıyla bilinmekte ve edebi açıdan büyük bir değer taşımaktadır.

Farsça Eserleri

Farsça Divan

Fuzuli'nin Farsça şiirlerini topladığı bu divan dört bin beyit içermektedir. Fuzuli bu eseri ile Farsçayı klasik bir İran şairi kadar iyi bildiğini ortaya koymuştur. Divanın mensur mukaddimesinde şiirle ilgili görüşlerini aktarmıştır. Divanında üç münâcât, bir na't, kırkaltı kaside, 410 gazel, bir terkîb-i bend, iki musammat, kırk altı kıta ve 106 rubai bulunmaktadır. Eserin Türkçe'ye tercümesi Ali Nihad Tarlan (Ankara, 1950) tenkitli neşri ise Hasibe Mazıoğlu (Ankara, 1962) tarafından yapılmıştır.

Heft-Câm (Sâkînâme)

Tamamı 327 beyit olan bu mesnevi, manzum bir mukaddime, yedi bölüm ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Çeşitli musiki aletlerinin konuşturulduğu bu eser Fuzuli'nin tasavvufi düşüncelerini ve musiki hakkındaki bilgisini ortaya koyacak niteliktedir. Fuzuli'nin diğer eserleri arasında "Sâkînâme" adıyla birçok defa basılan bu eser Farsça Divanı içinde de yayımlanmıştır.

Hüsn ü Aşk (Sıhhat ü Maraz)

Ruh-beden ilişkisi, tasavvufi ve alegorik bir anlatımla ele alınmaktadır. Fuzuli'nin tıbbi vukûfiyetini ortaya koyması bakımından önem taşıyan bu eserin kahramanları; hüsn, aşk, ruh, kan, safra, balgam, sevdâ, mizaç, sıhhat, dimağ, maraz ve perhizdir Abdülbaki Gölpınarlı "Sıhhat ve Maraz" adıyla eserin son tercümesinin yapmıştır. (İstanbul, 1940)

Enîsü'l-Kalb

134 beyitlik Farsça bir kaside olan Enîsü'l-Kalb, İranlı şair Hâkânî'nin "Bahârü'l-Ebrâr" adlı eserine nazîredir. Kaside önce Cafer Erkılıç tarafından çevirisiyle birlikte yayımlanmış (İstanbul 1944) daha sonra Farsça divan yayımının içinde kasideler kısmında yer almıştır.

Rind ü Zâhid

"Rind ü Zâhid", arasına manzum parçalar da sıkıştırılmış küçük mensur bir eserdir. Zâhid bir baba ile rind evladı arasındaki konuşmaların anlatıldığı bu eserde rind şairin kalbini, zâhid ise düşüncesini temsil etmektedir.

Arapça Eserleri

Arapça Divan

Fuzuli'nin, Hz. Ali ve Hz. Muhammed için söylenmiş olduğu on bir kaside ile bir sonuç bölümünden oluşan 470 beyitlik Arapça divanı, bu haliyle bir divan özelliği göstermemektedir. Fuzuli'nin Arapça divanı üzerinde araştırma yapan İbrahim Dakuki de mevcut şiirlerin asıl divandan parçalar olduğu görüşünü savunmaktadır. Fuzuli'nin Arapça şiirleri, Arap şiirinde yüksek bir makama oturamamakla birlikte Arap dilinin

inceliklerini yansıtabilecek bir niteliğe de sahiptir. Bu şiirler Hamit Araslı tarafından yayımlanmıştır. (Mehemmed Fuzuli, Eserleri İçinde, Bakü 1958, s.285-324)

Matla'ü'l-İ'tikâd

Fuzuli, bu eserinde, insanın bilgi edinmek suretiyle öğrenerek Allah'a ulaşabileceğini ve evrenin sırlarını keşfedebileceğini anlatmaktadır. Eser, önce Arapça şiirleriyle birlikte Hamit Araslı tarafından yayımlanmış (Bakü 1958), önsöz ve notlar eklenerek Muhammed Tanci tarafından neşre hazırlanıp M.Esad Coşan ve Kemal Işık'ın tercümeleriyle beraber yayımlanmıştır. (Ankara 1962)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FUZÛLÎ'NİN TÜRKÇE DİVANÎ'NDA RENKLERİN KULLANIMI

1.1.Beyaz

Işığın cisimlere çarptıktan sonra gözümüzde bıraktığı etkiye renk denir. Işık bir cisme çarptığında cisim ışığın içindeki yedi renkten birisini emer diğerlerini yansıtır. Biz cismi yansıttığı renkte görürüz. Bu yüzden siyah ve beyaz renk olarak kabul edilmez. Siyah yedi rengin hepsini emer, beyaz ise hepsini yansıtır.

Renkler beyaz ışığın prizmadan ayrıştırılmasıyla oluşur. Her renk beyazdan oluştuğundan, beyaz renkten sayılmaz; siyah ise tüm renkleri soğurur. Yani renksizlik durumudur. Eğer bir cisim güneş ışığında depolanmış renkleri, yansıtmayıp yutuyorsa siyah; eğer bu depolanmış renklerin tümünü yansıtıyorsa beyaz olarak görünür. Bu durumdan da anlayacağımız gibi siyah ve beyaz renk değildirler.

Beyaz ve siyahın bu durumu Mevlâna'nın düşüncesinde yani İslâmî tefekküründe "renksizlik âlemi" prensibini açıklamayı zorunlu kılmaktadır.

“Arifler dünyayı Allah'ın bir tecellisi olarak ele alırlar ve dünyayı bir kaynaktan çıkan nurun parçalara ayrılmasıyla dağılan nurlar olarak tanımlayıp, o nurun ilk kaynağını kavramayı amaçlarlar. Bu yüzden de kâmil insan seviyesi denilen seviyeye erişmek için kırılan renkleri görmeden yalnızca renksiz nuru yakalamayı bir şart olarak öne sürmektedirler. Yani arifler şöyle diyorlar: "Nur bir ışıktır ancak renksizdir ve nasıl bir ışık kristale çarptığında yedi renge ayrılıyorsa, o nur da dünyada bizim gözümüze kırılıp yedi renge bölünmüş gibi görünür fakat asıl olan tek bir nurdur ve o nur da renksizdir." Bu aşamadan sonra da renksizlik prensibini bir koşul olarak, kâmil insanın kaldıracağı perdelerden biri olarak sunarlar.” (Işık: http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=305).

“Tibyanu Vesali'l-Hakâik müellifi Harîrîzâde Kemaleddin Efendi, eserinde tasavvufî olgunluk makâmlarında “Bilâ levn” diye bahsettiği renksizliği, varılacak son makâm olarak gösterir ki bu Allah'ın Boyası (Sıbğatullah) dır. O renge boyanan sûfilerin hepsinde Mevlânâ'daki bu hâl zuhûr etmiştir. Tasavvufta renkler, beşerî bağlar, ilişkileri ve adetleri ifâde eder, bu durumda renksizlik, beşeriyetten sıyrılış, mânevî yüksek ve ileri bir kemâlâta ulaşım orada mekân tutmayı ifâde eden, bir makâm olmaktadır.” (Cebecioğlu: http://akademik.semazen.net/author_article-

_detail.php?id=1255)

“Necmeddin-i Kübra'ya göre beyaz, İslâm, iman ve tevhidi sembolize eder. İnsan vücudu, ilk anda zifiri karanlık, daha sonra kırmızı olmuştur. Beden ıslah edildiğinde ise saflaşıp beyaz hale gelmiştir. Beyaz; saflığı, temizliği çağrıştırır ve huzurlu bir ruh halini gösterir. Bundan dolayı bu renk, nefsin mertebelerinden biri olan nefs-i mutmainnenin rengi kabul edilir. Nefs-i mutmainne boyutundaki insan artık ne para ne de şöhrat peşinde koşar. Bir üst boyuta ancak sabır ve tevekkül ile çıkacağını bilir. Nakşibendî Hazretleri, beyazın sır latifesi rengi olduğunu belirtmiştir. Şeyh Galib'e göre ise beyaz, Allah'ın yaratma iradesinin sembolüdür. İsmail Hakkı Bursevî de beyazın Allah'ın cemâl sıfatının rengi olduğunu ve bunun da gündüze işaret ettiğini düşünmüştür.” (Kaçmaz, 2012: 125)

Fuzûlî Divanı'nda beyaz renk Arapça beyâz, beyzâ; Farsça sefid ve Türkçe ak sözcükleriyle karşımıza çıkmaktadır. Beyaz renk beyitlerde el, göz, göz yaşı, kağıt, kıl, ve yasemin gibi unsurlarla beraber kullanılmıştır.

Beyaz renk Allah'ın cemal sıfatlarının rengi olarak kabul edilir. Bütün renkleri içinde barındıran bu renk prizmadan geçirildiğinde içinde bulunan bütün renkleri açığa çıkar. Bu olayıVahdet-i vücud anlayışında olduğu gibi bir olan, tek olan varlığın “Ol” demesiyle bütün mevcudatın meydana gelmesi hususuna benzetebiliriz.

Fuzûlî Divanı'ndabeyaz rengin kullandığı beyitlerin gerek İslam inancına gerekse beyaz rengin günlük hayatta çağrıştırdığı anlamlara yakın çağrışımlar yapacak şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Şair Hz. Musa'nın kıssasını anlatırken ya da tasavvufi anlamlar çağrıştıran pek çok beyiti yazarken beyaz rengin İslam felsefesinde çağrıştırdığı anlamlardan da yararlanmıştı. Ayrıca sevgilinin saflığını, temizliğini ve güzelliğini anlattığı beyitlerde de yine beyaz rengi sıkça kullanarak bu rengin çağrıştırdığı anlamları sevgiliningüzellik unsurlarıyla birleştirmiştir.

Beyaz renk şu başlıklar altında toplanmıştır.

1.1.1. Deyim (Karadan akı seçmemek)

“XV. yüzyılda Necati Bey ve takipçilerinde görülen şiirde özellikle atasözleri ve deyimlere yer verme temayülü XVI. yüzyılda da rağbet görmüştür. Klasik edebiyatın altın çağı olan bu devirde yetişen büyük şairler, Türkçenin mecazlar dünyasını,

kelimelerin nüanslarını, inceliklerini ifade imkânlarını çok iyi bilmektedir.” (Kurnaz, 1996: 41)

Aşağıdaki beyitlerde şair bazı hususları “karadan akı seçememek” deyimiyle ifade etmiştir:

Uymuş cünûna gönülüm ebruña der meh-i nev

Ne i'tibâr aña kim seçmez karadan ağı

G-261/2

"Gönlüm deli olmuş, senin kaşına yeni ay diyor. Karadan akı ayırt etmeyen bir insanın sözüne değer verilir mi?"

Hilal yeni ayın, yani ay başının habercisidir. Ay başlarında cinnet krizinin fazlalaşacağına dair inanç vardır. Cünûn kelimesiyle buna işaret edilmiştir. Hilal kaşa benzer. Fakat kaş siyah, ay ise beyazdır. Siyahtan beyazı ayırt etmeyen, bir deliden başka bir şey değildir. Sevgilinin kaşı yeni aydan çok daha güzeldir. Aralarında siyahlık ile beyazlık arasındaki kadar fark vardır.

“Kaş tasavvufta kurbiyyet, Hakk'a yakınlık ifade eder. Siyah lâ-taayyün âlemidir. Yani orada hiçbir maddî varlık görünmez, hilal ise görünür. Bunları birbirinden ayırt etmeyen delidir.”(Tarlan, 1998: 681)

Karadan ağı fark etmez bu remzin bilmeyen dehriñ

Ki niçin geh nehârı leyl ü geh leyli nehâr eyler

K-22/2

"Âlemde gecenin gündüzü, gündüzün geceyi niçin böyle durmadan takip ettiğinin remzini bilmeyen, karadan akı fark etmez."

“Dehr; dünya, âlem, zaman, devir anlamlarındadır. Tasavvufta dehr, "an" manasında kullanılır. Geçmiş zaman ancak hatırlanabilir. Gelecek ise henüz gerçekleşmemiştir. Hâl ise geçip mazî olur. Öyleyse zamanın gerçeği, içinde bulunulan "an"dır. Ezel ibe ebed ise "dehr"de birleşir.” (Pala, 1995:135)

Remz; işaret, meramını, isteğini işaretle ifade etme, ima; kelime veya cümleye yüklenilmiş gizli mana, şifre, sembol demektir. (Doğan, 2009: 835) Gece siyah, gündüz ise beyazdır. Yani siyahlık ve beyazlık birbirini durmadan takip etmektedir. Bunda bir remz, bir gizli anlam vardır.

“Tasavvufta beyaz, akl-ı evvel, ilk varlıktır. İlk akıl "amâ"nın merkezidir. Gayb

siyahlığından da ilk olarak o ayrılmıştır. İlk aklın beyazlığı, gaybın siyahlığına tekabül eder. Varlık beyaz, yokluk siyahtır. Bundan dolayı bazı arifler fakrı beyazlık olarak yorumlamışlardır. Melekler ve ruhlar âlemine de beyzâ denir.” (Uludağ, 1996: 98)

1.1.2. El (Yed-i Beyzâ)

“Yed-i Beyzâ, beyaz el demektir. Allah tarafından Musa peygambere verilen bir mucizedir. Hz. Musa Allah'ın emriyle elini koynuna sokar, çıkarır, böylece eli güneş gibi parıl parıl parlardı. Tasavvufta Yed-i Beyzâ İlahî gücün gerçekleşip ortaya çıkmasına bir semboldür.(Pala, 1995: 569) Harikulâde haller ve kerametler anlamına gelir.” (Uludağ, 1996: 579)

Sâ'id-i adldedir kuvvet-i îcâd-ı nizâm

Arz-i i'câz-i nübüvvet yed-i beyzâ eyler

K-42/19

"Hz. Musa'nın yed-i beyzasının peygamberlik mucizesi göstermesi gibi, âlemde nizam ve düzeni tesis edecek güç adaletin kolundadır."

Mz. Musa, yed-i beyza ile peygamberliğini ispat eden, inkâr edenleri acze düşüren mucizeler göstermişti. Bunun gibi yeryüzünde düzeni sağlayacak güç adaletin koludur. Adaletle insanlar huzura erişir, toplumda düzen sağlanır.

1.1.3. Göz

“Göz, divan şiirinde en çok sözü edilen güzellik unsurlarından biridir. Şekil yönünden nergis ve bademi andırır. Renk olarak siyah veya elâdır.” (Pala, 1995:124) Sevgilinin gözleri âhuları bile geride bırakır. Göz dîde, ayn, basar gibi müteradifleriyle de kullanılır. Divan şiirinde akı karasından fazla olan göz makbuldür.

“Göze tasavvufî bakış açısıyla farklı kavramlar yüklenmiştir: Allah'ın basar sıfatı. Hakk'ın sâlikin kusurlarını örtmesi ama bundan haberdar etmemesi. Bu durum sâlikin kusurlu davranışlarından vazgeçerek derlenip toparlanmasını sağladığından Allah'ın ona olan en büyük lutfu ve inayeti sayılır.” (Uludağ, 1996:130)

Havâs-i hâk-i pâyiñ şerhini tahkîk edip merdüm

Gubâr ilen beyâz-i dîde-i bîdâra yazmışlar

G-68/2

"Halk ayağının toprağındaki hassaların izahını iyice inceleyip toz ile yani gubarî hat ile uyanık gözün beyazına yazmış."

"Havâs; hassa, hususiyet, özellik demektir. Sevgilinin ayağının toprağının hususiyetleri vardır. İnsanlar bunları inceleyip açıklamışlardır. Merdüm insanlar anlamındadır, ayrıca gözbebeğı demektir. Sevgilinin ayağının toprağı âşık için göze çekilen sürmedir. Toprağın özelliklerini anlayabilmek için tecrübe etmek, yani onu göze sürme gibi çekmek gerekir. Bu suretle gözün beyazına gubarî hattı, yani toz yazı ile yazmışlardır." (Tarlan, 1998: 271)

"Tasavvufta açık göz (çeşm-i bîdâr) şuhûd ve mükâşefe ehli, kalp gözü açık anlamındadır." (Uludağ, 1996:130) Ayak toprağı, ayak izi manasındadır. Yürüyen insan toprak üzerinde iz bırakır. İzler işaret, yani ayettir. Ayetler şerh ve tahkik edilir.

Göz beyâzıma çeker lâ'l-i lebiñ sûretini

Dem-be-dem hâme-i müjgân ile bağrım kanı

G-267/4

"Bağrımın kanı her an la'l dudağının resmini kirpik kalemiyle gözümün beyazına resmeder."

"La'l, kırmızı renkte değerli bir süs taşıdır. Rivayete göre aslında ak bir taş olduğu halde ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılır ve güneşin etkisiyle kırmızı renge bürünürmüş. Bunun en değerlisi Bedağşan dağlarında olurmuş. La'l-i rümmânî denilen nar çiçeğı rengindeki la'l de çok ünlüdür. Edebiyatta en çok sevgilinin dudağı için benzeyen olarak kullanılır. Bazen âşığın gözü ve kanlı gözyaşları da la'le benzetilir." (Pala, 1995: 141)

Gözün beyazı üzerinde damar şeklinde kırmızı çizgiler vardır. Şair bu çizgilerle sevgili la'le benzeyen kırmızı dudağı arasında ilgi kurmuştur. Kirpik kalemi, şairin ciğerinin kanını gözünün beyazı üzerine çekmekte, onu kırmızıya boyamakta, sevgilinin dudağına benzer bir şekil meydana getirmektedir.

"Kanın çeşitli sebeplerle göze hücumu göz beyazındaki bu çizgileri çoğaltır. Bağır kanı ıstıraba işarettir. Âşkın ıstırabının sebebi sevgilinin dudaklarına duyduğu iştiahtır. Beyaz ile çekmek bir araya gelince müsveddeyi beyaza, yani temize çekmek hususu hatıra gelir." (Tarlan, 1998: 633) Tasavvufta kan kesrettir. Kanın göze hücumu, sâlikin vahdetten uzaklaştığına işarettir.

“Leb, tasavvufta kelim, söz anlamındadır. Leb-i la'l sevgilinin sözü ve bunun içerdiği mesajdır. Leb-i şekerî, şeker dudaktır. Melek aracılığıyla peygamberlere, kalp tasfiyesi sayesinde velilere ilham olunan sözdür.” (Uludağ, 1996: 334)

1.1.4. Gözyaşı

“Gözyaşı; eşk, sirişk kelimeleriyle ifade edilir. Divan şiirinde âşık daima gözyaşının çokluğuyla övünür. Bu yaş ya akar ya da birikir. Akarsa seller, birikirse denizler oluşur. Gözyaşı uzun uzun akar. Bu bakımdan sevgilinin saçlarıyla birlikte anılır.”(Pala, 1995: 173)

“Sevgilinin dişleri, teri; âşığın gözyaşları inci olarak düşünülür. İncinin sadeft içinde oluşması, parlaklığı, değerli oluşu gözyaşıyla ilişkilendirilir. Dürr-i yetîm, sadeftteki tek inciden kinayedir.” (Pala, 1995: 154)

Dem-be-dem ger dürr-i eşkim düşse gözden vechi var

Yaş uşaklardır yetîm anlarda yok resm-i edeb

G-33/4

"İnciye benzeyen gözyaşımın her an gözden düşmesinin bir sebebi var. Onlar genç, yetim çocuklardır edep nedir, usul nedir bilmezler."

Gözyaşı rengi bakımından inciye benzetilmiştir. Gözden düşmek, değerini kaybetmektir. "Vechi var" iki anlamda kullanılmıştır: Sebebi var, yüzü var. İkincisinden yüz­süz değil anlamı çıkıyor.

“Gözyaşı inci, göz kapakları ise sadeftir. Gözyaşı göz kapaklarından düşüp ayrılmış, yani yetim kalmıştır. Bu durumda göz kapakları ana baba olarak düşünülür. Şair gözyaşlarının küçük birer yetim olmalarından dolayı edeb bilmediklerini söylemektedir. Yetîm ifadesi iri inci anlamını da ifade etmektedir.” (Tarlan, 1998: 120)

Tasavvufta dökülen kanlı gözyaşları, maddeden boşanıp, öze yaklaşma anlamına gelir. Göz, tasavvufta “masiva”dır.

Battı encüm çıktı gün yâ bir esîr-i aşktır

Dökdü dürr-i eşk çekti âh-i ateş-bâr subh

G-55/2

"Yıldızlar battı, güneş çıktı. Yahut sabah bir aşk esiridir ki gözyaşı incisi döktü ve ateş yağdıran bir ah çekti."

"Ah, bir acı ünlemidir. Divan şiirinde âşkın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. Ah ateşi göklere yükselir ve Allah katına ulaşır. Âşık bazen öyle ateşli ah çeker ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur, yanar." (Pala, 1995: 23)

Ah eski harflerle yazıldığı zaman güneş ile güneşin yaydığı ışınlara benzetilir. Benzetmede "he" harfi güneş kursunu, "elif" ise ışınları karşılar. Şair sabahı aşk esiri bir âşıka benzetmiş, onun aşkın acısıyla ateşler yağdıran bir ah çektiğini ve inci gibi gözyaşları döktüğünü söylemiştir.

Çeşmimi eşk ile genc-i dür-i meknûn ettiñ

Merdüm-i çeşmimi ihsân ile Kârûn ettiñ

G-167/1

" Gözümü gözyaşı ile bir değerli inci hazinesi yaptın. Gözbebeğimi bu ihsanıyla Karun ettin."

"Dürr-i meknûn, muhafazalı parlak inci demektir. Aşk için akan her gözyaşı, bir değerli incidir. Gözyaşı göz içinden aktığı için merdüm, gözbebeğigi anlamındadır. Karun bir insan olduğu için de insan anlamındadır." (Tarlan, 1998: 380)

Tasavvufta dür; itaat etmek, boyun eğmek, Hz. Peygamber, İnsan-ı kâmil, insan ruhu anlamlarındadır. (Uludağ, 1996: 156) "Dürr"ün tasavvuftaki anlamı düşünülürse şairin özellikle insan anlamına işaret ettiği anlaşılır.

Karun, Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen, Hz. Musa'nın kavminden biri olup çok zengin ama cimri bir kişi imiş. Allah kendisine çok büyük bir servet verdiği halde zekat vermeyip servetiyle kibirlenmiş, sonunda Hz. Musa'nın duası vasıtasıyla servetiyle birlikte yere geçmiştir. (Pala, 1995: 313)

Galib oldu subh-dem şevk-i gül-i rûyuñ baña

Seyr-i bağ ettim ki bûy-i gül vere teskîn aña

Gül görüp yâdıñla dürr-i eşk saçtım her yaña

Düştü şeb-nem bâğa gir ta gül nisâr etsin saña

Sebzenniñ her bergine bir dür ki tapşırılmış çemen

TAH-2/3

"Sabah vakti gül yüzünün şevki, bana üstün geldi. Gül kokusunun beni teskin etmesi için gül bahçesine gezintiye çıktım. Gülü görünce seni hatırlayarak her tarafa inci gibi gözyaşları saçtım. Sabah vakti güller üzerine çiy taneleri düştü. Gül bahçesine gel ki gül sana üzerindeki çiy tanelerinden saçsın. Gül yeşilliğin her yaprağına bir inci ulaştırmış."

Şevk, şiddetli arzudur. Şair sabah vakti sevgilinin gül yüzünü görmeyi arzulamış, bu istek dayanılmaz bir hal alınca gül kokusuyla sakinleşmek için gül bahçesine gezintiye çıkmıştır. Ancak gülü görünce sevgiliyi hatırlamış ve etrafa inci gibi gözyaşları dökmüştür. Gül bu inci gözyaşlarını her yeşil yaprağına ulaştırmıştır. Bunlar sabah vakti yapraklar üzerinde güneş ışığıyla parlayan çiy taneleri gibidir.

"Şevk şiddetli arzudur. Tasavvufta arzu, nefsin tabiatının gereğine meyiletmesi, süflî cihete yönelip ulvî ciheti terk etmesidir." (Uludağ, 1996: 234) Şair bir taraftan arzuyla dünyaya yaklaşırken, diğer taraftan gözyaşı dökerek maddeden sıyrılmaktadır. Böyle bir tezad söz konusudur.

Ebr-i lütfun kıldı hâr-i huşkümü gül-berg-i ter

Feyz-i cûdun kıldı eşk-i hârımı dürr-i semîn

MUK-33/10

"Lütfunun bulutu, kuru dikenimi, taze gül yaprağı hâline getirdi. Cömertliğinin feyzi, değersiz gözyaşlarımı kıymetli incilere çevirdi."

Âşık sevgiliyle değer ve itibar kazanır. Sevgili olmaksızın hiçbir değeri yoktur. Onun kurumuş dikenini sevgilinin lütfu bulutuyla taze gül yaprağına dönüşümüştür. Kurumuş, sararmış otların yağmurla yeniden yeşermesi gibi âşık da sevgiliyle hayat bulmaktadır. Âşığın gözyaşları kıymetsiz su damlaları iken sevgilinin cömertliğinin feyzi onu değerli inciler haline getirmiştir.

"Gül tasavvufta gönülde meydana gelen bilginin neticesi ve meyvesidir." (Uludağ, 1996: 209)

1.1.5. Kâğıt

Üzerine yazı yazılan yaprak, sayfa beyazdır. Bu nedenle bazen sayfa, yaprak anlamında beyaz ifadesi kullanılır.

Beyaz üzre sevad-i nüsha kim esrar-i hikmettir

Hired her harfini manzur-i ayn-i i'tibar eyler

K-22/3

"Beyaz sayfa üzerindeki siyahla yazılmış yazılar, rakamlar hikmetin sırlarıdır. Akıl onun her harfine itibar gözüyle bakar."

Üzerine yazılan sayfa beyaz, yazı ve rakamlar ise siyahtır. Başka bir ifadeyle bir kâğıt sayfası üzerine yazılmıştır. Beyaz üzerindeki bu siyah görüntü, hikmetin sırlarıdır.

"Hikmet, eşyanın hakikatlerini, yaratılış nedenlerini, eserlerini, etkilerini bilmek ve ona göre amel etmektir." (Pala, 1995: 252)

"Tasavvufta hikmet, hakikatın sırlarıdır. Hakk'ı bilme ve ona uygun davranma, batılı bilme ve ondan sakınmadır. İnsanın kavrayamadığı hususlar hikmet-i mechûledir. Tasavvufî şiirlere de hikmet denir." (Uludağ, 1996: 242)

1.1.6. Kıl

Kıl, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantıdır. Divan şiirinde "mûy" olarak da ifade edilir. Bununla saç telleri de kastedilir. Sevgilinin saçı daima siyahtır. Asla başka renkte olmaz. (Pala, 1995: 458) Buna karşılık âşkın saç ve sakalı ağarmıştır, beyazdır. Âşkın saçının ve sakalının ağarması, yaşlılıktan çok aşkın zorluğu ve sevgilinin eziyetleriyle ilgilidir.

Verdi rihletten haber mûy-i sefid ü rûy-i zerd

Çihre-i handânı vü zülf-i perişânı unut

G-45/2

"Ak saç ile sarı yüz, göç zamanı geldiğini haber veriyor. Gülen yüz ile dağınık saç unut."

"Sararmış yüz âşıklığın nişanı, ak saç ise kemalin habercisidir. Rihlet göçtür. Bununla daha çok dünyadan göç, yani ölüm anlatılır. Beyaz saç, ihtiyarlığın, dolayısıyla ölümün habercisi kabul edilir. Bununla maddeden sıyrılmak, ilahi aşka düşmek zamanı geldiği bildiriliyor." (Tarlan, 1998: 134)

Buna karşılık zikredilen çehre-i handân, ve zülf-i perişân maddi güzelliklerdir. Zülf de gülde kesrettir. Şair kesreti terk etmeyi, vahdete yönelmeyi tavsiye ediyor.

Göñül yetti ecel zevk-i ruh-i dil-dâr yetmez mi

Ağardı mûy-i ser sevdâ-yi zülf-i yâr yetmez mi

G-289/1

"Ey gönül, ecel gelip çattı. Sevgilinin güzel yüzünden aldığın zevk kâfi değil mi? Başının saçı ağardı. Sevgilinin saçının sevdası yetmez mi?"

"Yetti" gelip çattı anlamında kullanılmıştır. "Yetmez mi" ise kâfi değil mi anlamındadır. Ecel muayyen olan vade, ömrün sonudur. Allah tarafından takdir edilen ecel ne ileri ne de geri alınabilir." (Pala, 1995: 162)

Ruh yanaktır. Tasavvufta çeşitli anlamlara gelir: İlâhi isimlerin ve cemalin zuhur etmesine sebep olan tecelli, ilâhi lütfâ vesile olan sıfatlar. İlâhi kahra vesile olan sıfatlara da zülf denir. (Uludağ, 1996: 441) Beyitte ikisi birlikte kullanılmıştır.

Saç ağardı gel yeter mir'at-i kalbin tîre kıl

Ömrden bir dem ki kalmış eyle istiğfare sarf

MUK-18/2

"Saçın ağardı, artık yeter, gel de kalbin aynasını karart. Ömründen kalan bir anı da istiğfar için sarf et."

Beyitteki ifadedden saç siyahken kalp aynasının beyaz, yani parlak; saç ağarınca kalp aynasının karartılmış, yani siyah olması gerektiği anlaşıyor.

"Ayna tasavvufta yokluktur. Zira Allah'ın varlığı yokluk aynasında yansiyarak çokluk meydana getirir." (Uludağ, 1996: 368)

İstiğfar, hata ve günahların Allah tarafından af ve mağfiret edilmesini istemektir.

1.1.7. Semen

Semen, yasemin denilen bitkidir. Yasemin zeytingiller familyasından olup hoş kokulu çiçekler açan yıllık bir bitki türünün ortak adıdır. Yasemin tırmanıcı bir bitkidir. Beyaz, sarı ve nadir olarak pembe renkli borumsu çiçekler açar. En çok yetiştirilen türü adı yasemindir. Ana yurdu İran ve Akdeniz kıyısındaki ülkelerdir. Parlak yaprakları ve hoş kokulu beyaz çiçekleriyle park ve bahçeleri süsler.

Başda bir serv-i semen-ber vaslınıñ sevdâsıvar

Sûd kılmaz bâğ-ban nezzâre-i gül-şen baña

G-6/1

"Başımda bir beyaz gül göğüslü, servi boylunun sevdası var. Ey bahçıvan, gül bahçesini seyretmenin bana faydası yoktur."

"Tasavvufta serv vahdet, gül ise kesrettir. Serv-i semen-ber, kesret içinde vahdettir. Semen, beyaz güldür. Serv, elif ve 1 rakamı gibi görünür. Gül ise çok yapraklıdır. Birincisi vahdet, ikincisi kesrettir." (Tarlan, 1998: 37)

"Şair kesrete bürünmüş vahdeti istediğini ifade ediyor. Bu yüzden kesret olan gül bahçesini seyretmek fayda sağlamaz. Şair gülü değil, güle bürünmüş serviye görmek istemektedir." (Tarlan, 1998: 37)

Serv-kâmetler semen-ruhsârlar toprağıdır

Her semen kim açılır her serv kim kâmet çeker

G-78/6

"Açılan her beyaz gül, bir gül yanaklının toprak olmuş cesedi, boy gösteren her servi ise bir servi boylunun toprağıdır."

Her gül yanaklı ve servi boylu ölüp toprak olmakta, onların toprağından da gül yanaklı ve servi boylular yetişmektedir. Şair âlemin faniliğine işaret etmektedir. Gülün kesret, servinin vahdet olduğuna yukarıda işaret edilmişti.

1.2.Gümüş Rengi

Gümüş, çok eski dönemlerden beri bilinmesine karşın süs eşyası olarak altın ve bakırdan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Parlak beyaz renkte altından daha sert, kolay işlenebilen tel ve levha haline getirilebilen bir metaldir.

Fuzûlî Divanı'nda gümüş rengi sîm, sîm-âb, sîmîn, sîm-ten, sîm-ber, sîm-beden, sîm-endâm şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Gümüş rengi beyitlerde bilek, baldır, gözyaşı, göğüs, kadeh, ten, yanak gibi unsurlarla beraber kullanılmıştır.

Sevgilinin bilekleri, göğsü, teni, ve yanakları gibi pek çok güzellik unsuru gümüş rengi olarak tahayyül edilmektedir. Bu durum gümüş renginin parlaklığı, göz alıcılığı ve değerli bir maden olmasıyla ilgilidir. Değerli bir zinet eşyası olan bu madenden yapılan takılar bazen sevgilinin bileklerini bazende boynunu süsleyerek onun güzelliğine güzellik katan bir unsur olarak düşünülmüştür.

Gümüş rengi şu başlıklar altında sıralanmıştır.

1.2.1. Baldır

Sâk, baldır demektir. Sevgilinin baldırı kolu ve göğsü gibi renk bakımından gümüşe benzetilir.

Al saçak altında müşgîn saç perîşan-hâliyim

Sim sâk üzre kızıl halhâller pâ-mâliyim

MUH-1/4

"Kırmızı örtü altındaki misk kokulu saç gibi perişanım. Gümüş renkli baldır üzerindeki kızıl halhallar tarafından ezilmişim..."

Sevgili kırmızı bir örtüyle saçlarını örtmüştür. Sevgilinin saçları gür ve dağınıktır. "Perişân" ifadesi bunu anlatmaktadır. Âşığın gönlü, sevgilinin saçlarına bağlı olduğu için o da perişandır. "Perişân-hâl" bununla ilgilidir.

"Sâk, baldır demektir. Sevgilinin baldırı beyazlığı bakımından gümüşe benzetilmiştir. Halhal, ayak bileziğidir. Eskiden kadınların ayak topuklarıyla baldırları arasında kalan bilek kısmına taktıkları altın veya gümüş halkadır." (Pala, 1995: 224)

Kurân-ı Kerim'de "sâk" kelimesi Kıyame Suresi'nde ölümle ilgili olarak geçer:

"Hayır, can boğaza dayandığı, 'Kimdir (bunu) iyi edecek?' dendiği, (ölmek üzere olanın da) bunun ayrılış olduğunu bildiği, bacakların birbirine dolandığı zaman, işte o gün sevkediliş Rabbinedir." (Kurân-ı Kerim: 75/26-30)

1.2.2. Bilek

Divan şiirinde sevgilinin kolu, bileği rengi bakımından gümüşe benzetilir.

Ruh-i zerdim salıptır hançeriñ gözgüsüne aksin

Veyâ sîmin bilekte tuttuğundur zer-nişân hançer

K-4/14

"Ya sararmış yüzüm senin hançerinde yansımaktadır ya da sen gümüş renkli bileğinde altın işlemeli bir hançer tutmaktasın."

Âşkın yüzü, aşkın acıları, sevgilinin eziyetleri ve ayrılığı yüzünden sarıdır. Şair sararmış yüzünün sevgilinin elindeki hançerde yansıdığını, ve ona altınla işlenmiş görüntüsünü verdiğini söylüyor. Eğer böyle değilse sevgilinin hançeri altın işlemelidir.

Sevgili her durumda âşkın canına kastetmek için elinde hançer tutar. Sevgilinin bileği rengi bakımından gümüşe benzetilmiştir.

1.2.3. Gözyaşı

“Gözyaşı, âşıkın en belirgin özelliklerinden biridir. O rengi, parlaklığı, şekli, yuvarlaklığı, hareketliliği, tane ve çok oluşu, akarken ince uzun görünüşü gibi hususlar dolayısıyla çeşitli hayaller içinde söz konusu edilir.” (Kurnaz, 1996: 375)

“Gözyaşının gümüşe benzetilmesi rengi ve parlaklığı bakımındandır. O âşıkın sevgili yoluna harcayacağı gümüş paradır. (Kurnaz, 1996: 383) Gözyaşı aralıksız akması, iplik ve tel olması bakımından sîm-âb hâlinedir.” (Tolasa, 2001: 350)

Yürü yeter baña ey sîm-i eşk bî-dâd et
Ger akçen ile alınmış kul isem âzâd et

G-41/2

"Yürü, yani git buradan veya ak ey gözyaşı gümüşü, bana ettiğin zulüm kâfidir. Eğer paran ile satın aldığın köle isem beni âzâd et."

Gözyaşı rengi bakımından gümüşe benzetilmiştir. Akçe ifadesi, para anlamında da kullanıldığını göstermektedir. Beyitte yürü ifadesi, "yürü git" ve "durma ak" anlamlarında kullanılmıştır.

“Gümüş, tasavvufta zahir ve batın tasfiyesi, bedeni ve ruhu arındırma anlamındadır.” (Uludağ, 1996: 474) Şair gözyaşının akmasını, dolayısıyla maddeden arınmayı istiyor.

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünün sultânıyım
Berk-i âhım tâc-i zer sîm-i sirişkim taht-i âc

G-49/7

"Ey Fuzûlî, ben melamet tahtının sultanıyım. Ahımın şimşeği başımda altın taç, gözümde akan gümüş gibi yaş da fildişinden tahtımdır."

“Melâmet, kınama ve ayıplama demektir. Büyük tarikatların ortaya çıkmasında etkili olan tasavvufi bir düşüncedir. Başlı başına bir tarikat değildir. Ancak her tarikatta Melâmîlere rastlanır. Dervişin halkın gözünde kendisini kötü tanıtmaması, herkesin beğenme ve saygısı yerine hor görmesini isteyişi, gerçeğe ulaşmak için en etkili yollardan biri olmuştur. İki yüzlülük ve gösterişten uzak olan bu hareket tarzı, nefsi öldürmenin değişik bir yoludur. Melâmîler erkân ve ayine önem vermezler. Özel duaları, tekkeleri, ayinleri yoktur.” (Pala, 1995: 364)

Şair sultan olduğunu ifade ediyor. Sultanın tacı ve tahtı olmalıdır. Melamet ülkesinde taç, âşıkın ahının şimşegi; fildişinden tahtı ise gözyaşı gümüşüdür.

“Aşk yüzünden herkes tarafından kınanan insan manâ âleminde sultandır. Çünkü peygamberler, veliler hep kınanmışlardır. Bu yüzden hak yolda yürüyen Hak erlerinin kınanmayı daima göze almaları ve buna hiç aldırış etmemeleri lazımdır.” (Uludağ, 1996: 356)

“Hak âşığı, madde olan gözyaşını akıtarak maddeden sıyrılır. Gözyaşı o kadar çok akıyor ki sel oluyor ve âşıkı üstünde götürüyor.” (Tarlan, 1998: 161)

Sîm-ab-i sirişk etti beni garka Fuzûlî

Tâ devr cüdâ kıldı büt-i sîm-berimden

G-217/7

"Ey Fuzûlî, devir beni gümüş göğüslü putumdan (sevgilimden) ayrıralı gözyaşı cıvası, beni boğdu."

“Sîm-âb, gümüş suyu demektir. Cıvaya verilen isimdir. Cıva yuvarlaktır. Felek anlamına gelen "devr" buna işaretir. Mecazi aşk uğruna akıtılan gözyaşı normal gözyaşıdır ve cıvaya benzer. Bu insanı boğar. Hakiki aşk uğruna dökülen gözyaşı ise kanlıdır ve insanı maddeden temizler.” (Tarlan, 1998: 551)

“Tasavvufta put nefs-i emmaredir. Herkesin putu kendi nefsidir. Diğer taraftan put vahdettir. Büt-perest ise âşık, yani hakiki tevhid ehlidir.” (Uludağ, 1996: 107)

1.2.4. Göğüs

“Divan şiirinde göğüs duyguların algılandığı yer olarak düşünülür. Hayatî önem taşıyan organların sinde bulunması kalp yerine kullanılmasına yol açmıştır. Acı, ıstırap, heyecan burada hissedilir.” (Pala, 1995: 483)

“Âşıkın sinesi kanlı ve yaralıdır; bazen mum, bazen tennur, bazen de micmerdir.” (Pala, 1995: 483)

Divan şiirinde sevgilinin göğsü son derece beyaz ve parlak olarak düşünülür. Bu bakımdan göğüs gümüşle ilişkilendirilmiştir. Sîm-ber, göğsü gümüş gibi olan demektir.

Deme zâhid ki terk et sîm-ber bütler temâşâsın

Beni kim kurtarır Tanrı sataştırmış belâlardan

G-215/4

"Ey zahid, gümüş göğüslü güzellere bakma deme bana. Allah'ın musallat ettiği belalardan beni kim kurtarır."

Şair açık istiare yoluyla sevgiliyi gümüş göğüslü put olarak nitelemiştir. Tarlan'a göre bu beyit şu şekilde de anlamlandırılabilir:

"Zahid beni gümüş göğüslü güzellerin temasından men etme. Çünkü onlarda tecelli eden Hakk'ın güzelliklerini göre göre Hakk'a yaklaşıp Elest Bezminde ettiğim ahitten kurtulacağım." (Tarlan, 1998: 507) Beyitte kullanılan "belalar" ifadesiyle ezelde verilen "bela" sözü arasında ilişki kurulmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi tasavvufta put, vahdettir. Putperest ise tevhid ehli Hak âşığıdır.

Sîm-ab-i sirişk etti beni garka Fuzûlî
Tâ devr cüdâ kıldı büt-i sîm-berimden
G-217/7

"Göyaşının gümüşe benzetilmesine örnek verilen bu beyitte, ayrıca sevgili için gümüş göğüslü put ifadesi kullanılmıştır."

Sîm-berlerden gelen taşları yığmış çevreme
Aşk ma'mûr eylemek ister bozulmuş gönlümü
G-288/6

"Aşk, gümüş göğüslü güzellerden gelen taşları etrafıma yığmış, harap olmuş gönlümü mamur hâle getirmek istiyor."

"Yıkılmış bir yeri onarmak için taşlar dizilir, yani duvar örülür. Aşk, gümüş göğüslü güzellerden gelen taşları âşıkın etrafına yığmakta, harap olmuş gönlünü onarmaya çalışmaktadır. Âşığın gönlünü put gibi güzellilerin mecazî aşkı yıkmıştır. Hakiki aşk ise gümüş göğüslü güzellerden gelen taşlarla gönlü onarmaya çalışıyor. Mecazi aşk, hakiki aşkın köprüsüdür." (Tarlan, 1998: 668)

Severim ol nigâr-i sîm-beri
Ki cefâ-pîşe vü sitem-gerdir
MUK-12/1

"Cefa çektiren, eziyet eden o gümüş göğüslü güzeli buna rağmen severim."

Nigâr resim gibi güzel sevgilidir. Sevgilinin yerine açık istiare yoluyla kullanılır. Eskiden insan resimleri yapana nigârende ve nigârî denirdi. (Pala, 1995: 430)

1.2.5. Kadeh

Divan şiirinde şarap, dolayısıyla kadeh önemli bir yer tutar. Şair her fırsatta kadehten bahseder. Bunun için elinde sınırsız imkânlar vardır. Kadeh, genellikle minâ rengindedir ve içindeki şaraptan dolayı kırmızı görünür. Ancak aşağıdaki beyitte şair kadehi gümüş renginde göstermiştir.

Lâ'l-gûn meydîr eliñde sâğar-i simin ile
Yâ nigîn-i lâ'ldir reşk-i lebiñden oldu âb

G-27/5

"Elindeki gümüş kadeh içinde la'l renkli şarap mı vardır? Yoksa la'l yüzük dudağını kıskanmaktan dolayı eriyip su mu olmuştur?"

Dudak la'l renginde olduğu için şaraba benzetilmiştir. Sevgilinin dudağı küçüklüğünden dolayı yüzüğe teşbih edilmiştir. Dudak la'lden renk ve değer itibariyle o kadar üstündür ki hakiki la'l yüzük hasedinden erimiş, şarap olmuştur.

"Tasavvufta la'l, sevgilinin sözü ve bunun içerdığı mesajdır. Melek aracılığı ile peygamberlere, kalp kasfiyesi ile velilere ilham olunan sözdür." (Uludağ, 1996: 334)

1.2.6. Ten

"Ten; insan vücudunun dış kısmı ve beden anlamlarında kullanılır. Sevgilinin vücudu beyaz renginden dolayı gümüşe benzetilir. Sîm-ten, sîm-beden, sîm-endâm gibi sözler doğrudan ona isim olur." (Kurnaz, 1996 :295)

Ey büt-i seng-dil ü sim-ten ü müşğîn-hâl
V'ey meh-i serv-kad ü sebz-hat ü lale-'izâr

K-40/8

"Ey taş taş kalpli, gümüş bedenli, beni misk kokan put gibi güzel. Ve ey servi boylu, yeşil ayva tüylü, lale yanaklı ay gibi güzel."

Şair sevgiliye ait pek çok benzetme ve istiareyi beyitte toplamıştır. Sevgili âşıklara eziyeti ve acımasızlığıyla taş kalplidir. Sevgilinin bedeni beyazlığı itibariyle

gümüş gibidir. Beni misk gibi kokmaktadır. Boyu servi, ayva tüyü yeşil, yanağı lale gibi kırmızıdır. Bu özellikleriyle sevgili, put kadar güzel; ay gibi parlaktır.

Müzd-i hammâm Fuzûlî veririm can nakdin

Kılmasın sarf-i zer ol serv-kad ü sîm-endâm

G-182/10

"Ey Fuzûlî, sevgilinin hamam ücreti olarak ben can nakdini veririm. O servi boylu, gümüş bedenli sevgili altın sarf etmesin."

"Cân; ruh, hayat, gönül anlamlarındadır. İnsan ve hayvanda yaşamayı sağlayan madde dışı unsurdur. Bektaşilikte mürit ve derviş bu adla anılır. Eskiden yeniçeriler ve leventler arasında "arkadaş" anlamında kullanılırdı. Sevgilisinin âşıktan yüz çevirmesi, canın bedeni terk etmesi gibidir. Âşık canının ortaya koyar, canıyla oynar ve onu kurban eder. Âşığın binlerce canı olsa yine de sevgili uğruna hepsini feda eder." (Pala, 1995: 105)

Nakd, elde nakit olarak bulunan servettir. Beyitte sevgilinin bedeni için gümüş ifadesi kullanılmıştır. Âşık sevgilinin hamam ücreti olarak altın sarf etmesine razı değildir. O hamam ücretini can nakdiyle ödeyecektir.

1.2.7. Yanak

"Yüzün yan kısımlarındanher birini ifade eden yanak hadd kelimesiyle de anlatılır. Yanak sevgilinin güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin yanağı rengi, parlaklığı ve yuvarlaklığı bakımından çeşitli unsurlara benzetilir. Yanak âşığın daima bakmak istediği yerdir. Yanak renk bakımından gül, gül yaprağı, gonca ve laledir. Çoğu zaman bu çiçekler yanağa benzeme çabası içine girerler ve yanağı kıskanırlar." (Pala, 1995: 220)

Aşağıdaki beyitte yanak parlaklığı itibariyle sîmîn (gümüştan, gümüşlü) olarak ifade edilmiştir.

Her yerde ki ol semen-ber-i sîmin had

Arz eyleye ârız aç sünbül çeke kad

RUB-21/2

"O yasemin göğüslü, gümüş yanaklı sevgili, her yerde yanağını sunsun, sünbül saçını açsın, uzun boyuyla görünsün."

Semen, yasemin denilen bitkidir. Yasemin zeytingiller familyasından olup hoş kokulu çiçekler açan yıllık bir bitki türünün ortak adıdır. Yasemin tırmanıcı bir bitkidir. Beyaz, sarı ve nadir olarak pembe renkli morumsu çiçekler açar.

Beyitte sevgilinin güzellik unsurlarından bir kısmı benzetmelerle verilmiştir. Sevgilinin göğsü beyazlığı bakımından yasemine, yanağı gümüşe benzetilmiştir. Saçı için doğrudan açık istiare yoluyla sümbül ifadesi kullanılmıştır.

1.3.Kırmızı

Kırmızı renk fiziksel anlamda hareketliliği, dinamizmi ve gençliği; duygusal anlamda ise mutluluğu, azim ve kararlılığı ifade eder. Bir nevi gücün ve azmin simgesidir. İnsanı harekete geçirir. Hareketliliğin ve azmin ihtiyaç duyulduğu yerlerde kırmızı kullanılması uygun olabilir. Çünkü kırmızı renk insana şevk, azim ve hareketlilik kazandırır. Bundan dolayı özellikle gençlere hitabeden ürünlerde kırmızı sıkça kullanılır.

“Kırmızının, özellikle yakın mesafelerden, fark edilmesi kolaydır. Bu nedenle, uyarı işaretlerinde genellikle kırmızı renk kullanılır. Kırmızı ilk anda dikkat çekicidir, fakat uzun süre kırmızı ışığa maruz kalınırsa tedirgin edici olmaya başlayabilir. İlk anda kendine çeken kırmızı, sonra kendinden uzaklaştırmaya başlayabilir.”
(<http://www.renklerin anlamlari.com/kirmizi-renk.html>)

“Kırmızı tasavvufî hâlin şiddet ve kuvvetine yönelik delil olarak tanımlanır. Diğer yandan saf ateş rengi olan kırmızı, himmete işaret eder. Bu renk; ayrıca ruhu, vuslatı, yani Allah’a kavuşmayı ve varlık âlemini niteler. Mevlevîlikte şeyhin postu kıızıdır. Zira güneş batarken kızıl renge bürünür. Hz. Mevlânâ da güneşin gurub ettiği sırada Hakk’a vasil olduğu için kırmızı Mevlevîlikte ‘vuslat rengi’ olarak benimsenir.”
(http://yenibahardergisi.com/yenibahar/newsDetail_getNewsById.action?newsId=271123)

Fuzûlî Divanı'nda kırmızı renk, Türkçe al, Arapça ahmer, hamra, Farsça surh, gül-gûn, gül-fâm, lâle-gûn, lâle-fâm, mey-gûn, âteş-gûn, âteş-fâm la'l-gûn gibi sözcük ve terkiplerle karşımıza çıkmaktadır. Kırmızı renk beyitlerde ateş, bağır, ciğer, dudak, erguvan, gözyaşı, gül kadeh, şarap, kan, la'l, yakut ve yanak gibi unsurlarla beraber geçmektedir.

Âşığın gönlü sevgilinin ateşiyle yanıp tutuşurken bağı, ciğeri ve gözyaşları kanlıdır. Kanın vücuttan atılması âşığın kesretten sıyrılarak vahdete doğru ilerlediğinde göstergesidir. Bu nedenle âşıklarda bu durumdan şikâyetçi olmazlar. Bu renk; ayrıca ruhu, vuslatı, yani Allah’a kavuşmayı ve varlık âleminde temsil eder.

Kırmızı, âşığın sevgilinin aşkının ıstırapı ile çektiği derin acıların sonucunda içinde bulunduğu durumu anlatırken kullandığı renk olarak karşımıza çıkar. Kırmızı acının, işkencenin ve ıstırapın rengidir. Sevgilinin eza ve cefalarıyla yanıp tutuşan âşığın gözleri kanlı yaşlarla doludur. Sinesi, sevgilinin attığı bakış oklarıyla kanlar içindedir. Aşk ve ıstırap şairi olarak bilinen Fuzûlî’ nin şiirlerinin çok büyük bir kısmında kırmızı rengin hakim olması da bu nedenledir. Şair çekilen eza ve cefaları sadece anlatmakla kalmamış kırmızı rengide sıkça kullanarak zengin hayal dünyasını okuyuculara canlı tablolar misali sunmayı başarmıştır.

Kırmızı renkler içinde dalga boyu en yüksek olan renktir dolayısıyla en fazla dikkat çeken renktir. Âşığın sevgilinin en dikkat çekici ve en güzel unsurları olan dudaklarını ve yanaklarını kırmızı olarak tahayyül etmeside bu nedenledir.

Kırmızı renk şu başlıklar altında toplanmıştır.

1.3.1. Ateş

“Divan şiirinde ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ıstırapıdır. Âşığın sevgiliye duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve onu daima yakar. Ateş gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Âşık gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünden su akıtır ama o ateş asla sönmez. Ateşin yanında sudan başka bir de hava vardır. O da ateşli bir ah olarak âşıkın ağzından çıkar. Sevgilinin yanağı ve dudağı renk dolayısıyla bir ateştir.” (Pala, 1995: 56)

“Ah, aşk ateşiyle âşıkın gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. Ahın ateşi göklere yükselir ve Allah katına ulaşır. Âşık bazen öyle ateşli ahlara çeker ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur, yanar.” (Pala, 1995: 23)

Zamîr-i gül-büne gül rengi saldı âteş-i bim

Kim humre kana olur nefis evinde râh-nümâ

K-1/30

"Korku ateşi gülün köküne gül rengini verdi. Çünkü kırmızılık vücutta kan için yol göstericidir."

Zamir, iç, batın, öz demektir. Korku ateş olmuş ve gülün özüne rengini, yani kırmızılığı vermiştir. Kırmızı, kanın da rengidir ve vücutta kırmızılık kan işaretidir. Kanın vücutta dolaşması gibi korku ateşinin rengi de gülün kökünde dolaşmaktadır.

Gül tasavvufta kesreti, kan ise maddeyi simgeler. Ateş ise aşktır. Aşk ateşi gülün bedenini sarmış, onun özüne rengini vermiştir. Bu da kesret içinde vahdet demektir.

Âteşin âhımla eylersin baña teklif-i bâğ
Bâğ-ban gül-berg-i handânın gerekmez mi saña

G-19/2

"Ateşli ahlar çektiğim halde bana gül bahçesinde gezinti teklif ediyorsun. Ey bahçıvan, sana açılmış gül gerekmez mi?"

"Ah, divan şiirinde aşk ateşiyle âşıkın gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. Ah denildiği zaman ağızdan bir buğu çıkar. Bu buğu alevli ve dumanlıdır, kıvılcımlar saçarak göğe yükselir ve Allah katına ulaşır. Âşık bazen öyle ateşli ahlar çeker ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur, yanar." (Pala, 1995: 23)

"Allah kelimesindeki ilk ve son harf bir araya getirilirse "ah" meydana çıkar. O halde ah, Allah demektir. Âşıkın ah demesi Allah'a sığınması anlamındadır. Güneşin ışıkları ah kelimesindeki elife, kütlesi de he harfine benzediğinden güneş her gün ah (Allah) diyerek doğar." (Uludağ, 1996: 26-27)

Ateşli ah, sıcak rüzgâr gibi bahçede esecek, açmış gülleri kurutacaktır. Vahdet kesrete üstün gelecektir.

Lâhza lâhza gönlüm odundan şererlerdir çıkan
Katre katre göz dökten sanmañ sirişkim kanıdır

G-86/3

"Gözümünden dökülen katre katre kanlı gözyaşım değildir. Gönlümdeki ateşin lahza lahza sıçrayan kıvılcımlarıdır."

Âşığın görünüşte kanlı gözyaşı döktüğü sanılmaktadır. Ancak mesele sanıldığı gibi değildir. Aşk ateşi âşıkın gönlünü sarmış, onu kaynayan bir volkana çevirmiştir. Zaman zaman patlamalar yapmakta, gözlerinden kıvılcımlar şeklinde çıkmaktadır. Kıvılcım da kırmızı olduğu için kan gibi görünmektedir. Aşkın verdiği acı ancak bu kadar ifade edilebilir.

Tasavvufta kan madde, ateş ise vahdettir. Âşığın gözlerinden kan yerine vahdet kıvılcımları sıçramaktadır.

Ey dil hazer kıl âteş-i âhîñla yanmasın
Cismim ki derd kuşlarına âşyânedir

G-99/7

"Ey gönül, dikkat et, sakın ki dert kuşlarının yuvası olan bedenim ahının ateşiyle yanmasın."

Kuşların yuvası çöp yığınıdır. Buna göre beden bir çöp yığınıdır. Ancak orayı dert kuşları mesken edindiği için değerlidir. Vücut bir et ve kemik yığınından ibarettir. Yani maddî varlığının bir değeri yoktur. Bedeni değerli kılan aşktır, aşk acısının onda barınmasıdır. Şair bu yüzden gönlün dikkatli olmasını istemektedir.

Gönlün ateşi vahdettir. Bedende de aşk barındığı için o da vahdetten iz taşımaktadır. Yani kesret içinde vahdet barınmaktadır.

Yanan aşk âteşine âteş-i dûzahtan iymindir
Ne kim bir kez yanar yandırmak anı gayr-i mümkindir

G-104/1

"Aşk ateşine yanan cehennem ateşinden kurtulmuştur. Bir kere yanarı bir daha yakmak imkânsızdır."

"Aşk ateşinin üstünde, daha etkili bir ateş yoktur. Bu yüzden aşk ateşiyle yanarı cehennem ateşi yakmaz. Aşk ateşiyle yanan Hak âşıkıdır. Böyle bir insanı Allah cehennem ateşinde yakmaz." (Tarlan, 1998: 188)

Hız. İbrahim'i ateş yakmadığı gibi Hak âşığını cehennem ateşi yakmaz.

Ey Fuzûlî âteş-i âh ile yandırdıñ beni
Gâlibâ sandıñ ki şem'-i külbe-i ahzânınım

G-181/10

"Ey Fuzûlî, aşk ateşiyle beni yaktın. Galiba beni hüznler kulübesinin mumu sandın."

"Külbe-i ahzân, hüznler kulübesi demektir. Yakup peygamberin en sevdiği oğlu Yusufu kaybetmesi üzerine üzüntü ve acı içinde çekildiği evidir. Kendisini

anlayan olmamış, özellikle diğer oğullarının kendisine ve kardeşleri Yusuf'a ihanetleri ona ağır gelmişti. Bu davranışı kabullenemez ama elinden hiçbir şey gelmez; sabretmekten başka çaresi yoktur. Âdetâ dünyaya küserek tüm üzüntülerini paylaştığı evine kapanır. Sabır ve derin bir tevekkülle Allah'a sığınır. En güzel çözümün onda olduğunu düşünür. Yakup peygamberin bu durumu klasik şiirimize akseder. Şairler onun kapandığı evi şiirlerinde “beytül-hazen” yanında, “beyt-i ahzan”, “külbe-i ahzan” şeklinde adlandırarak ele almışlardır.” (Pala, 1995: 339)

Âşık ah ateşiyle yanmaktadır. Âdetâ âşık mum, ah ateşi de mumun alevidir. Mumu yakan ah ateşidir, yani gönlündeki ateştir. Ateş, yani vahdet âşıkı sarmıştır.

1.3.2. Bağır

“Bağır; sine, göğüs anlamlarındadır. Sine, divan şiirinde duyguların algılandığı yer olarak düşünülür. Hayatî önem taşıyan organların sinede bulunması mecaz-ı mürsel yoluyla kalp yerine kullanılmasına yol açmıştır.” (Pala, 1995: 483)

Âşığın sinesi sevgilinin gamze oklarının hedefi olduğu için her zaman yaralıdır. Dağ olarak ifade edilen bu yaralar devamlı kanar. Bundan dolayı sine renk bakımından kırmızıdır.

Gözüm yaşına hem-reng olduğuyçin keşf-i râzımda

Basarken bağırma düştü gözümden bağırımıñ kanı

G-266/2

"Benim sırrımı açığa vurmakta gözyaşım ile aynı renk olduğu için ben bağırma basarken bağırımın kanı gözümden düşüverdi."

Gözyaşı kanlıdır. Bu kan bağırardan gelmektedir. Bağırma basmak, bir şeye karşı büyük sevgi göstermektir. Âşığın sırrı ıstırapının kimse tarafından bilinmemesidir. Ancak kanlı gözyaşı âşığın bu sırrını açığa çıkarır. Çünkü gözden kanlı bir şekilde akıp çıkarak âşığın acı çektiğini açığa çıkarır.

Hem-reng, mecazen huyları bir anlamındadır. Yani âşıkın gözyaşıyla bağır kanı sırrı açığa vurmada aynı düşünceyi paylaşmaktadır. Âşık bağır kanını bağırma basmıştır, ancak o gözyaşının gözden akması gibi bağırardan sızarak sırrı açığa çıkardığı için gözden düşmüş, yani değerini yitirmiştir.

1.3.3. Bayrak

“Bayrak, bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde olan kumaş parçasıdır.” (TDK Sözlük, 2005: 227)

Aşağıdaki beyitte dil kırmızılığı bakımından kızıl bayrağa teşbih edilmiştir.

Yoksa sâ'ildir dehânında kızıl bayrak zebân
Hakim-i Takdîr'den feth-i bilâd etmiş su'âl

K-15/18

"Dil ağızda kızıl bayrak gibidir ki her şeyi takdir eden Alah'tan beldelerin fethini sormaktadır."

Dilin bayrak olarak nitelenmesi hem kırmızılığı hem de ağız içindeki hareketiyle ilgilidir. Bayrak aynı zamanda işaret, belirtidir. Dil ağız içinde rahat durmamakta, ileri geri konuşmakta, varlığını belli etmektedir. Bu bakımdan kızıl bayrak ifadesi kullanılmıştır.

1.3.4. Ciğer

“Âşıkın ciğeri yaralıdır ve devamlı kan akmaktadır. Bunun sebebi sevgilinin gamze oku, kılıcı vb. dir. Âşık devamlı ciğer kanı içmeyi sever. Bu onu acı çektiğinin delilidir. Ciğerde yara her zaman tazedir. Ciğer parça parçadır ve kanlı gözyaşı şeklinde gözden dökülür.” (Kurnaz, 1996: 389)

Ciğerin la'l ile de ilgisi vardır. Çünkü la'l aslında beyaz olduğu hâlde ciğer kanı sürülerek güneşte kurutulmak suretiyle bu rengi almıştır.

Çâk-i sinemde olan kanlı ciğer pâreleri
Mest çeşmiñde olan gamze-i hun-hâra fidâ

G-7/5

"Sinemin yarıklarından fişkırان kanlı ciğer parçaları sarhoş gözünde olan kan içici yan bakışa feda olsun."

İlk bakışta, âşığın ciğerinin parçalarını sevgilinin gamzesine feda ettiği düşünülüyor. Ancak beyte kelimelerin tasavvufi anlamlarıyla bakıldığında farklı olduğu anlaşılıyor.

“Sâlikî mâsivaya sevk eden en tesirli kudret, göz ile bilhassa gamze ile ifade edilir. Gözün bu gücüne karşı direnme âşıkî büyük acılara sevk ediyor. Bu suretle içindeki madde unsuru olan kan gözlerinden parça parça dökülüyor. Sonuçta aşık maddeden kurtuluyor.” (Tarlan, 1998: 65)

Dimeñ eksik beni tedrîc ile yâkût olan taştan
Boyandıkça ciğer kaniyle kadr ü kıymetim artar

G-71/2

"Beni yakut olan taştan aşağı tutmayınız. Zamanla ciğer kanıyla boyandıkça benim de kadir ve kıymetim artar."

Divan şiirinde yakut la'î ile aynı özellikleri taşır. La'î'nin aslında beyaz olduğu, ciğer kanı sürülerek güneşe bırakılmak suretiyle kırmızı rengi aldığı söylenir. Şair buna işaret etmektedir. Aşkın acılarıyla ciğeri kanadıkça akan ciğer kanını bedenine sürecektir bu şekilde zamanla la'î gibi kıymetli olacaktır.

Kan yaşım kılmaz vefâ giryan gözüm isrâfına
Bunca kim her dem ciğer kanından imdâd eylerim

G-185/4

"Aşırı bir şekilde ağlayan gözüm kanlı gözyaşım yetmiyor. Bu yüzden ciğer kanından yardım istiyorum."

İsraf aşırılıktır. Göz aşırı bir şekilde ağlamakta, buna kanlı gözyaşı yetmemektedir. Bu yüzden ciğer kanından yardım istenmektedir. Gözdeki kanlı gözyaşının kaynağı ciğerdir. Buna işaret edilmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, ciğer parçaları ısraptan dolayı gözden kanlı bir şekilde akar.

1.3.5. Dudak

"Divan şiirinde en fazla üzerinde durulan güzellik unsurlarından biri de dudaktır. Görünüşündeki güzellik, renk, darlık, yuvarlaklık, kenarındaki ben, ayva tüyleriyle çevrili oluşu vb. yönleriyle ele alınır. Dudak birçok yönden teşbih ve mecazlara konu olur. Renk ve şekil yönünden şarap, kadeh ve la'le benzetilir." (Pala, 1995: 343)

"Dudak için açık istiare yoluyla doğrudan la'î ifadesi kullanılır. Bununla sevgilinin dudağının la'î gibi kırmızı olduğu anlatılır. La'î kırmızı renkte değerli bir süs taşıdır. Yakuta benzemiş. Rivayete göre aslında ak bir taş olduğu halde ciğer kanıyla

boyanıp güneşe bırakılır ve güneşin etkisiyle kırmızı renge bürünürmüş.” (Pala, 1995: 341)

Dudağın kırmızılığı mey-gûn, la'l kelimeleriyle anlatılmıştır.

Melâhat-i leb-i mey-gûn ü lehçe-i şirin

Nezâket-i kad-i mevzun ü çihre-i zibâ

K-1/51

"Şarap renkli dudağının güzelliğiyle tatlı konuşman, düzgün boyunun nezaketiyle güzel yüzün..."

Mey şaraptır. Sevgilinin dudağı rengi bakımından şaraba benzetilmiştir. Şarap âşığın aklını başından alır, dertlerini unutturur. Sevgilinin dudağı da rengi itibariyle ve âşığa hayat bağışlamak, aklını başından almak gibi özellikleriyle şaraba benzetilir.

Nûş edeli bâde-i lâ'l-i lebiñ

Nergîs-i mestiñ kimi hâlim harâb

G-26/9

"La'le benzeyen dudağının şarabını içtiğimden beri sarhoş nergis gözün gibi halim haraptır."

Açık istiare yoluyla dudağa la'l, göze nergis denilmiştir. Âşık sevgilinin la'l dudağının şarabını içmiştir. Bu yüzden sevgilinin nergise benzeyen sarhoş gözü gibi haraptır, yani ayakta duracak durumda değildir. Sevgilinin gözü baygın baktığı için her zaman sarhoş olarak düşünülür.

Lebleriñ tek lâ'l ü lâfziñ tek dür-i şeh-vâr yoh

Lâ'l ü gevher çok lebiñ tek lâ'l-i gevher-bâr yoh

G-61/1

"La'l ve inci çok fakat dudağın gibi mücevher yağıdıran la'l yok. Dudakların gibi la'l ve sözün gibi iri ve güzel inci yok."

Sevgilinin dudağı la'l, sözü ise inciye benzetilmiştir. Dürr-i şehvâr, şahlara layık, iri inci demektir. Sevgilinin dudağı mücevher saçmakta, sözü ağırlığıyla iri inci gibi durmaktadır. Dudak ve dudaktan çıkan sözler, kıymetli taşlar ve mücevherlerle karşılaştırılmış, ve daha üstün oldukları ifade edilmiştir.

İki satr eyleyip ol iki mey-gûn lâ'ller vasfın
Görenler her birin bir çeşm-i gevher-bâre yazmışlar

G-68/4

"O iki şarap renkli dudakların vasfını görenler, her birini bir inci yağdıran göze yazmışlar."

La'l dudak kırmızıdır, şaraba benzer. İki dudak olduğu için iki satır ifadesi kullanılmıştır. Göz beyazı bazen beyaz sayfa gibi düşünülür. Beyitte dudakların özelliklerinin göze yazıldığı belirtiliyor. Gözün mücevher saçması, gözyaşıyla ilgilidir. Âşıkın gözyaşı inciye benzetilir.

"Gören, yani nazar sahibi insanlar Allah'tan başkasını görmezler. Âşıklar gözlerini fenaillâha dikmişlerdir." (Tarlan, 1998: 273)

Kanımı içmek diler ol lâ'l-i mey-gûn bu gece
Rûze tutmuş gâliba iftâr için ister helâl

G-171/6

"O şarap renkli la'l dudak bu gece kanımı içmek istiyor. Galiba oruç tutmuş da iftar için helal lokma istiyor."

"Sevgilinin la'l dudağı oruç tutmuştur. Akşam olmuş, iftar vakti gelmiştir. İftar, orucu açmaktır. Oruç ibadet olduğu için iftar yapılan yemeğin helal, temiz olması önemlidir. Âşığın kanı sevgiliye her durumda helaldir. Bu yüzden sevgilinin şarap renkli la'l dudağı, orucu âşıkın kanıyla açacaktır." (Tarlan, 1998: 425)

Vâlih-i zevk-i leb-i mey-gûn ü çeşm-i mestiñim
Sâkiya sanma harâb etmiş mey-i sahbâ beni

G-290/4

"Ey saki! beni şarabın sarhoş edip yıktığını sanma. Ben şarap renkli dudağının ve sarhoş gözünün hayranıyım."

"Sakî, tasavvufta bütün feyz ve sevginin kaynağı olan Allah'tır. (Uludağ, 1996: 450) Sarhoş göz sâlikin kusurlarını Allah'ın örtmesidir." (Tarlan, 1998: 622)

Sevgilinin dudağı rengi bakımından şaraba benzetilmiştir.

Döne döne lâ'l-i mey-gûnuñ öper ey gonce-leb
Kılmasın mı reşk-i câm-i bâde hûnin-dil beni

G-291/6

"Ey gonca dudaklı, şarap kadehi döne döne senin şarap renkli dudağını öpüyor. Ona karşı duyduğum kıskançlık benim bağrımı kan etmesin mi?"

Mecliste şarap kadehi döndürülür. Kadehin sevgilinin şarap renkli dudağını öpmesi, dudağa değmesidir. Şarap içilirken kadeh dudağa dokundurulur.

"Şarap aşk, şarap renkli dudak da fenafillâhtır. Bu durumda şarap insanı fenafillâha götürür." (Tarlan, 1998: 679)

Goncanın içi kırmızıdır, kan rengindedir. Gönlü kan olan insan da goncaya benzer. Bu çok acı çekmeyi ifade eder. Salik seyir hâlinde büyük sıkıntılar çeker, bazen nefis onun önüne engeller koyar. Kan maddedir, gönlün kan dolması buna işarettir.

Dedim lebine lâ'l-i Bedahşân'dır bu

Güldü dedi ey fakir bühtândır bu

RUB-66/1

"Sevgilinin dudağı için Bedahşan la'li dedim. Gülerek dedi ki; ey zavallı, bu iftiradır."

"Bedahşan en iyi la'lin çıkarıldığı yerdir. Bu bakımdan la'l ile birlikte kullanılır. Bugün bir kısmı Afganistan, bir kısmı da Rusya sınırları içinde kalan Yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kabil ile Yarkent arasında dağlık bir memlekettir." (Pala, 1995: 78)

1.3.6. El

Divan şiirinde sevgilinin eli narin ve kınalı olarak düşünülür. Aşağıda sevgilinin eli kınadan dolayı lâle-reng olarak ifade edilmiştir.

Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng

Hîç şâhid yok bu reng ileñ ki sensin şûh ü şeng

MUH-1/5

"Sürmeden gözlerin kara, kınadan ellerin lale renklidir. Bu renkle sen en güzelsin, senin gibi güzel yoktur."

"Sürme göze çekilen siyah bir maddedir. Göze güzellik ve görüş gücü verdiğine inanılır. Kına kırmızı renktedir. Eski tıpta ikinci derecede soğutucu olarak bilinir. Yağı sinirleri yumuşatır. Bir güzellik unsuru olarak ellere ve saçlara sürülür." (Pala, 1995: 247)

1.3.7. Elbise

“Vücudun dışını örten elbisenin zaman, kültür ve geleneklere göre farklı renkleri vardır. Elbise don, câme, hil'at, kabâ, kisvet gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Sevgilinin giydiği elbise çoğu zaman gülün rengi ile anlatılır. Şah İsmail ve müritleri başlarına kırmızı başlık giydikleri için “kızılbaş” adını almışlardır. Şii ve Alevî görüşlere sahip kızılbaşlar tarihte ve edebiyatta “Sürhser” adı altında geçerler.” (Pala, 1995: 333)

Gezdirir her yan gözüm eşk üzre bağrım pâresin

Hil'at-i gül-gûn ile rahş üzre cevânın görüp

G-37/3

"Kırmızı elbise ile at üstünde dolaşışını görünce, gözüm gözyaşı üzerinde ciğerimin parçalarını her yana gezdirir."

“Kanlı gözyaşının kaynağı ciğerdir. Gözyaşı ile birlikte ciğer parçaları da çıkar. Buna "pergâle" derler. Gözyaşı üzerinde saçılan kırmızı ciğer parçaları, kırmızı elbise ile ata binip gezen sevgili yüzündendir ve ona benzer.” (Tarlan, 1998: 116)

Ey giyip gül-gûn dem-a-dem azm-i cevân eyleyen

Her taraf cevân edip döndükçe yüz kan eyleyen

G-221/1

"Ey kırmızılar giyip her an dönüp dolaşan ve her tarafı dolaştıkça yüzlerce defa kan döken."

“Şair bir cellat tablosu çiziyor. Eskiden cellatlar kırmızı elbiseler giyer, elinde kılıç, meydanda, mahkumun etrafında dolaşır, ortaya dehşet salardı. Bu şekilde kan sahibinin merhamete gelmesini sağlar, hakkından vazgeçirmeye, mahkumu affettirmeye çalışırdı. Sevgili cellat gibi acımasızdır, yüzlerce âşıkının kanını dökmüştür. Bu şekilde âşıkları maddeden soyutlamıştır.” (Tarlan, 1998: 512)

Çeşm-i sûret-bâzıma müjgân saf-i hengâmedir

Kana batmış her müjem bir şûh-i gül-gûn câmedir

G-98/1

"Resim (Kukla) oynatan gözüme, kirpikler oyunu izlemeye gelen seyircilerin safıdır. Kana batmış kirpiklerimin her biri kırmızı elbise giymiş bir güzeldir."

Göz; suret yani karagöz oynatandır. Kirpikler de oyunu seyre gelen izleyicilerdir. Bunların sıralı şekilde dizilişi, kirpiklerin göz kapağına dizilişine benzetilmiştir. Göz maddî güzellere bakıp onlara hayran olduğu için sûret-bâzdır. (Tarlan,1998: 192)

Güzeller kırmızı giymiştir. Çünkü kirpik kana batmıştır. Âşık kanlı gözyaşı dökmektedir. Bu onun maddeden sıyrıldığını ifade eder.

Ey yüzü gül gönleği gül-gûn u donu kırmızı

Âteşin kisvet giyip odlara yandırdıñ bizi

MUH-1/3

"Ey yüzü gül, gömleği gül renkli, elbisesi kırmızı olan güzel! Böyle ateş gibi kırmızı renkli elbiseler giyip bizi ateşlere yaktın."

Şair baştan son kırmızıya boyanmış bir tablo çiziyor. Sevgilinin yüzü güldür. Yani gül gibi kırmızı ve yumuşaktır. Gömleği gül renklidir, bunu tamamlayacak şekilde üst elbisesi de kırmızıdır. Sevgili böyle kırmızılar içindeki görünüşüyle âdetâ ateş saçmaktadır, âşıklarını ateşlere yakmıştır.

1.3.8. Ergavân

"Ergavân, kırmızı renkte bir çiçektir. Rengi dolayısıyla şarap ve dudak ile birlikte anılır." (Pala, 1995: 171)

Şarap rengi bakımından ergavana benzetilir.

Ukbâda kevser istemesin rind-i mey-gede

Dünyâda bes değil mi mey-i ergavân içer

G-77/4

"Meyhane rindi ahirette kevser şarabı istemesin. Dünyada ergavan renkli şarap içiyor, bu yetmez mi?"

Rind, dünyaya değer vermeyen, aldırış etmeyendir. Divan şairleri her zaman rind olduklarını söyler, dünyaya değer vermediklerini ifad ederler.

"Tasvvufta rind, rıza mertebesine erdiği için her şeyin ilahî takdire göre meydana geldiğini bilen, bunun şuur ve idrâkine eren kâmil insandır." (Uludağ, 1996: 437)

“Rindin dünyada içtiği aşk şarabıdır. Bunun yanında cennetteki kevserin kıymeti yoktur.” (Tarlan, 1998: 235)

1.3.9. Evrak

Evrâk, varak kelimesinin çoğuludur. Yaprak, kitap yaprağı anlamlarında kullanılır. Bazen âşığın gözünün beyazı, göz perdesi, üzerine yazı yazılan bir sayfa gibi düşünülür.

Yazar göz perdesine eşk şerh-i hâl bilmez kim
Okunmaz kan ile yazılsa hat evrâk-i âl üzre

G-256/5

"Kanlı gözyaşı, halimi göz perdesine yazarak şerh ediyor ama bilmiyor ki kırmızı kâğıt üzerine kanla yazılan yazı okunmaz."

Şerh-i hâl; hâlin, durumun açıklamasıdır. Gözyaşı, göz perdesine âşıkın hâlini şerh etmekte, yazmaktadır. Ancak kırmızı sayfa üzerine kanla yazılan yazının okunamayacağını farkında değildir. Göz perdesi evrâk-ı al, kırmızı evrak gibi düşünülmüştür.

1.3.10. Gözyaşı

"Divan edebiyatında âşık daima gözyaşının çokluğuyla övünür. Bu yaş ya akar ya da birikir. Akarsa seller, birikirse denizler oluşur. Gözyaşının rengi daima kırmızıdır. Bu hâle sebep ise sevgilinin al yanakları ve dudaklarıdır. Kan, gül ve şarap gözyaşının rengi için kullanılır." (Pala, 1995: 173)

Gözyaşının kırmızılığını ifade için al, lâle-gûn, gül-gûn, kelimeleri kullanılır.
Diyâr-ı derd ser-gerdânyım her kim beni ister
Delil-i râh katre katre eşk-i lâle-gûnumdur

G-87/2

"Ben dert diyarında şaşkın ve perişan dolaşan biriyim. Beni bulmak isteyeneye yol gösteren lale renkli damla damla gözyaşımdır."

Şair dert diyarında başıboş, şaşkın bir halde dolaşmaktadır. Onu arayıp bulmak isteyenler için geriye lale renkli gözyaşı damlalarını bırakmaktadır. Bu izler onu bulmak isteyeneye yol göstermektedir.

“Divan şiirinde sözü edilen lale, çok zaman şakayık denilen gelincik lalesidir. Bazen lalenin Numânî denilen ve dağlarda yetişen cinsi de söz konusu edilir. Bugün biz bu çiçeğe gelincik diyoruz.” (Pala, 1995: 342) Şair adeta çöllerde, kırlarda çokça yetişen gelincikleri anlatıyor.

Müjem ser-çeşmeler menzil tutan âşüfte mecnûndur
Anuñcün beste-i zencîr-i seyl-i eşk-i gül-gûndur

G-90/1

"Kirpiğim pınar başlarını mesken tutan perişan bir delidir. Onun için gül renkli gözyaşı selinin zinciriyle bağlanmıştır."

"Kırpık gözün kenarındadır. Göz gül renkli, kanlı gözyaşı dökmekte ve bu gözyaşları sel halini almaktadır. Sel üzerinde zincire benzeyen halkalar görünür. Kırpık yerinden kımıldamadığı için bu zincire bağlanmış gibidir. Çevresine ve kendisine zarar veren deliler zincire vurulur." (Tarlan, 1998: 211)

Şairin kirpiğinin pınar başlarını mesken tutması, buralarda bulundukları düşünülen periler tarafından çarpılmış olmasıyla ilgilidir. Peri ve mecnun kelimeleri genellikle birlikte kullanılır.

Hata senden değil cismim okuñdan bî-nasib olmak
Habâb-i eşk-i gül-gûn içre pinhân ettiğimdendir

G-103/6

"Bedenimin senin gamze okundan nasipsiz olması, senin hatan değildir. Hatam onu kırmızı renkli gözyaşı kabarcığı içinde gizlememdendir."

Sevgilinin gamzesi ok ve kılıç şeklinde âşıkın sinisini, gönlünü hedef alır. Âşık sevgilinin gamze okundan sakınmaz, kendisini açık hedef yapar ve bunları sevgiliden armağan bilip çıkarılmasını istemez. Ancak âşıkın bedeni tamamen gül renkli gözyaşına boğulmuş, gözyaşı üzerindeki hava kabarcığına gizlenecek duruma gelmiştir. Bu derece küçülmüş, yok olmuş bedene ok isabet etmez.

Eksilmesin tarâvetiñ ey eşk-i lâle-gûn
Gül gül tamıp makâmımızı gül-şen eylediñ

G-163/5

"Ey lale renkli gözyaşı, tazeliğin eksilmesin. Gül gül damlayıp makamımızı gül bahçesine çevirdin."

Lale renkli gözyaşı aka aka âşıkın manevi makamını gül bahçesine çevirmiştir. Kanlı gözyaşı âşıktaki maddeyi akıtır. Onu manen yüceltir.

Sirişkim âl bağrım pâre bir kûh-i belâyım kim
Hemîşe lâle vü lâ'l ile rengindir içim dışım

G-193/3

"Gözyaşım kırmızı, bağrım paramparça bir bela dağıyım. Daima lale ve la'l ile içim dışım rengarenktir."

Âşıkın bedeni dışarıdan kanla gözyaşları tarafından kırmızıya boyanmış bir dağdır. İçi de paramparça kanlı ciğeriyle la'l madenini andırmaktadır. La'lin aslında beyaz olduğu, ciğer kanı sürülerek güneşe bırakıldığı için kırmızı rengi aldığı söylenir.

Böylece âşıkın bedeni hem içeriden hem de dışarıdan kırmızıdır. İçi la'l cevheri, dışı kırmızı laledir. Dağın üstünde lale ve gelincik yetişir, üstünü renklendirir. İçinde, toprağın altında da la'l madeni vardır, o da içini renklendirir.

Görmesem her göz açanda ol gül-i ra'nâ yüzün
Göz yumunca eşk-i gül-gûnum tutar dünyâ yüzün

G-228/1

"Her göz açtığımda o güzel gül yüzünü görmesem, gözümü yumunca gül renkli gözyaşım dünya yüzünü tutar."

"Gül-i ra'nâ iki yüzlü güldür. Gözünü açtığı zaman sevgiliyi görmese, gözünü yumunca gül renkli, yani kanlı gözyaşı sarı renkli dünyayı (âşıkın yüzünü) kaplıyor. Gözyaşı kırmızı, dünya yüzü sarı. Böylece gül-i ra'nânın renkleri ortaya çıkıyor." (Tarlan, 1998: 539)

Tâ sirişk-i dîde-i Ferhâd'ı gördü lâle-gûn
Çeşmeler suyunu gözden saldı kûh-i Bî-Sûtûn

G-230/1

"Ferhad'ın gözyaşını, lale renkli (kırmızı) görünce Bisütun dağı da gözünden çeşmelerin suyunu saldı."

Bîsütun Ferhad'ın deldiği dağdır. Lale renkli gözyaşı kanlı gözyaşıdır. Baharda ilk açan çiçek şakayık da denilen gelinciktir. Baharda sular taşar, sel halini alır. Bîsütun lale rengini görünce baharın geldiğini anlıyor ve sularını salıveriyor. (Tarlan, 1998: 553)

Topraktan götür beni ey eşk-i lâle-gûn
Başımdan etme sâyeni kem ey habâb-ı hûn

G-231/1

"Ey lale renkli gözyaşı, beni topraktan kaldır. Ey kanlı kabarcık, başımdan gölgeni eksik etme."

"Lale renkli gözyaşı, kanlı gözyaşıdır. Gözyaşı sel gibi akıp onu topraktan sürükleyecek, kaldıracaktır. Laleyi toprak üzerine çıkaran, topraktan kaldıran sudur. Su olmazsa lale yetişmez." (Tarlan, 1998: 555)

Kanlı kabarcığın gölgesini istemek, kanlı gözyaşı döküp maddeden kurtulmaya işarettir.

Göz karesi eşk-i gül-gûnumda hâliñ sadkası
Eşk-i gül-gûnum gül-i ruhsâr-i âliñ sadkası

G-274/1

"Gül renkli gözyaşımdaki göz karası senin beninin sadakasıdır. Gül renkli gözyaşımda ise al yanağının gülünün sadakasıdır."

"Gözbebeği siyahlığı bakımından sevgilinin beniyile ilişkilendirilmiştir. Gül renkli gözyaşı da rengi bakımından sevgilinin kırmızı yanağının gülüyle irtibatlandırılmıştır. Yani siyah gözbebeği sevgilinin benin ihsanı, gül renkli gözyaşı da güle benzeyen al yanağının ihsanıdır." (Tarlan, 1998: 707)

Sal nazardan lâ'l hem görsen sirişk-i âl tek
Lâ'l için her taşa urma başıñı ma'den kimi

G-286/6

"La'l dahi görsen onu kırmızı gözyaşı gibi gözden çıkar. La'l için her taşa başını maden gibi vurma."

Kanlı gözyaşı la'le benzer. Gözyaşı gözden çıkar. Gözden çıkarmak deyimi, feda etmek anlamındadır. La'l gerçekte taşdır.

“Salik la'l gibi dünyaya ait değerli sanılan şeyler için boşuna uğraşmamalıdır. Her taşa başını vurmamalı, masivadan uzak durmalıdır.” (Tarlan, 1998: 675)

Bezm içre habâb-ı eşk-i gül-gûnumdan

Bin câm yürütme leb-be-leb câm yürüt

MUR-5/2

"İçki meclisinde gül renkli gözyaşımın kabarcığından binlerce kadeh yürütme, dudak dudağa kadeh yürüt."

Habab, su üzerindeki hava kabarcığıdır. Âşığın gözyaşı da bu kabarcığa benzetilir. Bazen gözyaşının kendisi bir habab olarak karşımıza çıkar. Mecliste âşığın gözyaşı denizindeki kabarcıklardan kadehler yürütülmektedir.

Sûz-i dilim eşk-i âlden eyle kıyâs

Endûhumu za'f-i hâlden eyle kıyâs

RUB-34/2

"Gönlümün yanıklığını kırmızı gözyaşımınla kıyasla. Kederimi de halimin zayıflığından anla."

Sûz-ı dil gönül yanıklığıdır. Âşıkın gönlü kaynayan bir volkan gibidir. Zaman zaman alevli ahlarla dışarıya püskürür. Gönlün ateşinin belirtisi kanlı gözyaşlarıdır. Bu gözyaşları gönlün ateşinin derecesini gösterir.

1.3.11. Gül

Gül, divan şiirinde en çok sözü edilen çiçektir. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. (Pala, 1995: 208) Bu bölümde gülün kırmızı rengini açıkça ifade eden beyitler ele alınmıştır.

Zamîr-i gül-büne gül rengi saldı âteş-i bim

Kim humre kana olur nefis evinde râh-nümâ

K-1/30

"Korku ateşi gülün köküne gül rengini verdi. Çünkü kırmızılık vücutta kan için yol göstericidir."

Zamir, iç, batın, öz demektir. Korku ateş olmuş ve gülün özüne rengini, yani kırmızılığı vermiştir. Kırmızı, kanın da rengidir ve vücutta kırmızılık kan işaretidir. Kanın vücutta dolaşması gibi korku ateşinin rengi de gülün kökünde dolaşmaktadır.

Gül tasavvufta kesreti, kan ise maddeyi simgeler. Ateş ise aşktır. Aşk ateşi gülün bedenini sarmış, onun özüne rengini vermiştir. Bu da kesret içinde vahdet demektir.

Açmış ümmîd-i reh-i vashî dil-i pür hûnumu

Öyle kim fasl-ı bahâr açar gül-i ahmer sabâ

K-5/24

"İlkbaharda sabâ rüzgârının esişiyile güllerin açması gibi, sana kavuşma yolunun ümidi kan dolu gönlümü açmıştır."

"Gül-i ahmer kırmızı güldür. Sabâ, doğudan esen hafif ve tatlı rüzgârdır. Divan şiirinde kullanımı, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması esası üzerine kurulmuştur. O daima sevgilinin saçlarından bir koku ve iz taşır. Gül bahçesinde dolaşarak orasının gelişmesine de yardımcı olur. Goncayı açıp gül hâline getirir."(Pala, 1995: 457)

Gülle kan dolu gönül arasında ilgi kurulmuştur. Sabânın eserek gülü açması gibi, sevgiliye kavuşma ümidi, âşğın kan dolu gönlünü açmış, yani ferahlatmıştır.

Gül-i surh-i sûrî arus-i mukanna'

Dıraht-i şikûfe nigar-i mu'ammem

K-27/6

"Kırmızı iri gül, peçeli gelin; çiçeklerle sarılmış ağaç, sarıklı güzeldir."

"Gül-i surh, kırmızı güldür. Gül-i sûrî, la'l renkli, yağı çıkarılan, Edirne gülü denilen güldür." (Onay, 1996: 243) Şükûfe çiçektir. Süslemede çiçek motiflerine dayanan tarzıdır.

Şair gonca ile peçeli gelin arasında ilgi kurmuştur. Goncanın açılmadan önce üzerinde zar benzeri bir perde vardır.

Reng-i zerdim ile surhun görüp eyler hayret

Ki hazân içre aceb bu ne gül-i hamrâdır

K-38/4

"Yüzümü (aşğın acılarından dolayı) sarı ve (kanlı gözyaşlarımdan dolayı) kırmızı görenler, sarının hakim olduğu hazan mevsiminde bu kırmızı gülün nedir diye hayret ederler."

Daha önce de ifade edildiği gibi, âşğın yüzü aşkın acıları yüzünden sarıdır. Kanlı gözyaşları akarak onu kızıla çevirir. Böylece altı sarı, üstü kırmızı olan gül-i ra'nâ gibi görünür. Şair bu durumu anlatıyor.

Sarı, sonbaharın rengidir. Âşğın sararmış yüzünde, kırmızılığı görenler, sonbaharda kırmızı gül nasıl olur demekte, hayret etmektedir.

1.3.12. Halhal

Halhal, kadınların ayak bileklerine taktıkları bir tür bileziktir. Aşağıda tepeden tırnağa kırmızı giymiş güzelin halhalının da kırmızı olduğu ifade edilmiştir.

Al saçak altında müşğîn saç perîşan-hâliyim

Sim sâk üzre kızıl halhâller pâ-mâliyim

MUH-1/4

"Kırmızı örtü altındaki misk kokulu saç gibi perişanım. Gümüş renkli baldır üzerindeki kızıl halhallar tarafından ezilmişim..."

"Sâk, baldır demektir. Sevgilinin baldırı beyazlığı bakımından gümüşe benzetilmiştir. Halhal, ayak bileziğidir. Eskiden kadınların ayak topuklarıyla baldırları arasında kalan bilek kısmına taktıkları altın veya gümüş halkadır." (Pala, 1995: 224)

1.3.13. Hane

Hane, ev anlamındadır. Âşkın evi keder evidir, külbe-i ahzândır. Âşık kanlı gözyaşlarını evin her tarafına saçar:

Kanlı yaşıñ anca kim saçmış Fuzûlî her taraf

Lâle-reng olmuş habâb-i mey kimi gam-hânesi

G-298/7

"Fuzûlî kanlı gözyaşlarını etrafa o derece saçmış ki bir keder yeri olan evi, şarap üzerindeki kabarcık gibi lale rengine bürünmüş."

Âşığın evi keder yeridir. Külbe-i ahzan gibidir. Orada devamlı üzüntü vardır. Keder evinde ancak kanlı gözyaşı dökülür. Âşık kanlı gözyaşlarını evin her tarafına bulaştırmıştır. Bu haliyle evi, şarap üzerindeki kabarcık gibi lale rengine bürünmüştür.

1.3.14. Kadeh

“Kadeh içki içilen bardaktır. Genellikle sırça ve camdan yapılır. Şeffaf olduğundan içindeki şarabın rengini alır. Bu bakımdan kadeh mey-gûn, lâle-gûn olarak ifade edilir. Kadeh sevgilinin dudağıdır. Çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görünür.” (Pala, 1995: 82)

“Kadeh aynı zamanda bir gonca veya güldür. Kırmızı ve çekici olması bakımından böyle bir ilgi kurulmuştur. Kadeh bazen de laledir. Çünkü lale şekli bakımından kadehe benzer. Bazen de güneştir. Çünkü pırıltılı ve kızıl renklidir.” (Pala, 1995: 82)

Ne hoştur elde gül-gûn câm başda aşk sevdâsı
Göñülde vasl zevki candan cânanlar temennâsı

K-12/1

"Elde gül renkli kadeh, başta aşk hevesi; gönülde kavuşma zevki, yürekten seven sevgililerin olması dileği ne hoştur."

Sevdanın anlamlarından biri hevestir. Âşığın başında aşk hevesi, elinde gül renkli kadeh vardır. Aslında gül gibi kırmızı olan, kadeh değil içindeki şaraptır. Şarap kadehe kırmızı rengi vermiştir.

Tuttu cam-i lâle-gûn erbab-i işret gül görüp
Kan içirdi halka nireng ile çerh-i hile-kâr

K-28/5

"İçki içenler gülü görünce, lale renkli kadehleri ele aldılar. Fakat hilekâr felek halka hile ile kan içirdi."

İşret içki içme demektir. İçki alışkanlığı olan, bunu her fırsatta yapmaya çalışır. Beyitte işaret edildiği gibi gül görmek ona şarabı hatırlatır ve kadehi eline alır. Ancak felek her zaman hile yaparak insanları aldatır. Şarap gibi göstererek kan içirir. Çünkü kanla şarap aynı renktedir. "Kan içme" ifadesi büyük acıya işarettir.

Açıldı gonca tûmârı vü ma'lum oldu mazmûnu
Budur kim fevt kılman mevsim-i gül câm-i gül-gûnu

TB2-1/6

"Gonca tomarı açıldı ve mazmunu, gizli anlamı malum oldu. Bu mazmun şudur ki, gül mevsiminde gül renkli kadehi elden bırakmayın."

Mazmun bir sözün altında yatan gizli anlamdır. Gonca kapalı olduğu için içinde ne olduğu bilinmez. Ancak açılınca gizli anlamı ortaya çıkar. Gül mevsimi ilkbahardır ve kısıdır. Bu mevsim içki içme ve eğlenme mevsimidir. Kısa olduğu için iyi değerlendirmek gerekir. "Fevt kılman" sözü bunu anlatmaktadır.

Gül devri hoş ol ki tuta gül-fâm kadeh
Bezmiñde demi tutmaya ârâm kadeh

RUB-15/1

"Gül mevsiminde sevinçli ol ki gül renkli kadeh tutasın. Böylece mecliste kadeh hiç durmadan dolaşsın."

Gül mevsimi, içki ve eğlence mevsimidir. Bu mevsimde somurtmaya, kedere yer yoktur. Neşeli olunmalı, elde gül renkli kadehler tutulmalıdır. Öyle ki kadeh içki meclisinde hiç durmamalıdır. Kadehin durması, âram kılması, içkinin, eğlencenin durması demektir.

1.3.15. Kan

Divan şiirinde kan pek çok ilgiyle kullanılır. Sevgilinin birçok güzellik unsuru kanla ilgilidir. Gözler, gamze ve kirpikler kan dökücülük özelliğine sahiptir.

Âşıkın sinesindeki dağı, gözyaşları kanlıdır. Aşağıdaki beyitte la'l ilgisiyle kanın rengi kızıl olarak ifade edilmiştir.

Ger kara taşı kızıl kan ile rengîn etsen
Tab'a tağyir verip lâ'l-i Bedahşân olmaz

MUK-13/2

"Eğer kara taşı kızıl kanla renklendirsen, tabiatı, özelliği bozulup Bedahşan la'li olmaz."

Şair kara taşı kızıl kanla renklendirmekle taş özeliğinin değişmeyeceğini, la'le dönüşmeyeceğini söylüyor. Şekli değişikliklerle öze ait hususiyetler değişmez, onlar yerinde kalır.

1.3.16. La'l

"La'l kırmızı renkte değerli bir süs taşıdır. Yakuta benzermiş. Rivayete göre aslında ak bir taş olduğu halde ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılır ve güneşin etkisiyle kırmızı renge bürünürmüş." (Pala, 1995: 341) Divan şiirinde açık istiare yoluyla sevgilinin dudağını ifade etmek için kullanılır.

Fuzûlî reşkten titrer dil-i pür-hûnı uşşâkîñ
Benâgûşunda yârîñ her zaman kim lâ'l-i nâb oynar

G-70/8

"Fuzûlî sevgilinin kulağındaki saf la'l küpe oynadığı zaman âşıkların kan dolu gönülleri kıskançlıktan titrer."

Benâgûş, kulak memesi, kulak tozudur. Kulak tozundaki la'l küpe kırmızıdır, âşıkların gönüllerindeki kan da kırmızıdır. La'l oynadıkça âşıkların gönülleri de titriyor.

N'ola ger reşk-i ruhsârîña bağı hublarıñ kandır
Taşı te'sîr ile lâ'l eyleyen hur-şîd-i rahşândır

G-89/1

"Yanağını kıskanan güzellerinin bağrıların kan dolu olmasına şaşılmaz. Çünkü taşa tesir ederek onu la'l hâlini getiren parlak güneştir."

La'lin aslında beyaz olduğu, ciğer kanı sürülerek güneşte kurutulmak suretiyle la'le dönüştüğü inancına işaret edilmişti. Şair sevgilinin yanağını parlak güneş gibi düşünmüş ve sevgiliyi kıskanan güzellerin gönüllerine tesir ettiğini söylemektedir. Sevgilinin güneş yanağı, tesiriyle onların bağır kanını la'le çevirmektedir.

Sirişkim âl bağrım pâre bir kûh-i belâyim kim
Hemîşe lâle vü lâ'l ile rengindir içim dışım

G-193/3

"Gözyaşım kırmızı, bağrım paramparça bir bela dağıyım. Daima lale ve la'l ile içim dışım rengarenktir."

Âşkın bedeni dışarıdan kanla gözyaşları tarafından kırmızıya boyanmış bir dağdır. İçi de paramparça kanlı ciğeriyle la'l madenini andırmaktadır. La'lin aslında beyaz olduğu, ciğer kanı sürülerek güneşe bırakıldığı için kırmızı rengi aldığı söylenir.

Böylece âşkın bedeni hem içeriden hem de dışarıdan kırmızıdır. İçi la'l cevheri, dışı kırmızı laledir. Dağın üstünde lale ve gelincik yetişir, üstünü renklendirir. İçinde, toprağın altında da la'l madeni vardır, o da içini renklendirir.

Eşiğün taşın kan ile yudu çeşm-i terim

Bes ki pâkım taşı lâ'l eyledi feyz-i nazarım

G-209/1

"Eşiğinin taşını ıslak gözüm kan iye yıkadı. Temiz ve iyi niyetli olduğum için bakışımın tesiri taşı la'le çevirdi."

Feyz-i nazar, bakışın feyzi, bereketidir. Keramet sahibi insanlar bir bakışla toprağı altına çevirirler. Şair böyle temiz ve kutsal bir nazara sahip olduğunu ifade ediyor.

La'l kırmızı renkte değerli taştır. Ciğer kanı sürüyüp güneşte kurutulmak suretiyle oluştuğuna inanılır. Şairbuna işaret etmekte, temiz bir bakışla sevgilinin eşiğinin taşını kanlı gözyaşı akıtarak la'le çevirdiğini söylemektedir.

Kurutmuş gâliba şevk odu Ferhâd'ın gözü yaşın

Ki ger aksaydı lâ'l eylerdi bî-şek bî-sütûn taşın

G-225/1

"Galiba aşk ateşi Ferhad'ın gözünün yaşını kurutmuş. Çünkü eğer aksaydı şüphesiz Bîsütûn dağının taşını la'le çevirirdi."

Gözyaşı sudur, ateş suyu kurutur. Aşk ateşi Ferhad'ın gözyaşlarını kurutmuştur. Çünkü âşğın kanlı gözyaşları saf ve temizdir, taşı la'le çevirir.

Sal nazardan lâ'l hem görsen sirişk-i âl tek

Lâ'l için her taşa urma başıñı ma'den kimi

G-286/6

"La'l dahi görsen onu kırmızı gözyaşı gibi gözden çıkar. La'l için her taşa başını maden gibi vurma."

Kanlı gözyaşı la'le benzer. Gözyaşı gözden çıkar. Gözden çıkarmak deyimi, feda etmek anlamındadır. La'l gerçekte taştır.

“Salık la'l gibi dünyaya ait değerli sanılan şeyler için boşuna uğraşmamalıdır. Her taşa başını vurmamalı, masivadan uzak durmalıdır.” (Tarlan, 1998: 675)

Ruhsârıma döktü merdüm-i çeşmim kan

Hindû'yi görün lâ'l verir Rûm'a harac

RUB-10/2

"Gözbebeğim yanağıma kanlı gözyaşları döktü. Şu işe bakın ki Hintli Rum'a haraç veriyor."

Gözbebeği siyah, yüz ise beyazdır. Şair gözbebeğini siyahlığından dolayı Hintliye benzetmiştir. Yüzünü de beyazlığı bakımından Anadolu insanına teşbih etmiştir. Siyah gözbebeği kanlı gözyaşlarını beyaz yüze akıtmaktadır. Yani Hintli Rum'a haraç olarak la'l vermektedir. Kanlı gözyaşı la'le benzetilmiştir.

1.3.17. Şafak

Şafak, güneşin doğuşundan önce ve batışından sonra ufukta beliren kızılıktır.

Lâle-reng ola şafaktan felek-i minâ-fâm

Taşra salmış kimi aks-i mey-i gül-gûn minâ

G-23/3

"Mine renkli felek akşam kızılığı ile lale rengine bürünmüş. Sanki şeffaf şarap şişesi içindeki gül renkli şarabın rengini dışarıya aksettirmiş."

Mînâ; şarap şişesi ve mine anlamlarında kullanılmıştır. Mine, kuyumcuların gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil renkli sırçadır.

Lacivert gökyüzü güneş ufukta batarken lale rengine bürünmüştür. Şair bununla şeffaf şişede rengini dışarıya veren gül renkli şarap arasında ilgi kurmuştur.

1.3.18. Saçak (Örtü)

Saçak, bazı giyim eşyalarında veya döşemeliklerde kumaş kenarlarına dikilen süslü iplikten püsküldür. Aşağıda sevgilinin baş örtüsünün kenarındaki püskülün kırmızı olduğu ifade edilmiştir.

Al saçak altında müşgîn saç perîşan-hâliyim

Sim sâk üzre kızıl halhâller pâ-mâliyim

MUH-1/4

"Kırmızı örtü altındaki misk kokulu saç gibi perişanım. Gümüş renkli baldır üzerindeki kızıl halhaller tarafından ezilmişim."

Sevgili kırmızı bir örtüyle saçlarını örtmüştür. Sevgilinin saçları gür ve dağınıktır. "Perişân" ifadesi bunu anlatmaktadır. Âşıkın gönlü, sevgilinin saçlarına bağlı olduğu için o da perişandır. "Perişân-hâl" bununla ilgilidir.

1.3.19.Şarap

Şarap, divan edebiyatında en çok kullanılan içecek maddesidir. Bazen câm, sâgar, ayak, kadeh, piyâle, peymâne vb. unsurlarla da mecaz-ı mürsel yoluyla şaraptan söz edilir. Rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. (Pala, 1995: 68)

"Şarap için kullanılan birçok kelime vardır. Âb-ı engûr (üzüm suyu), arak (rakı), asîr (usâre, üzümün sıkılmışı), âteş-i seyyâle (akıcı ateş, kırmızı şarap), müdâm (cevheri şarap), mül (şarap), rahîk (halis şarap)." (Pala, 1995: 52)

Şarabın kırmızılığını ifade etmek için gül-gûn, la'l-gûn, lâle-gûn, gül-fâm gibi ifadeler kullanılır.

Kıldı benden ref' teklif-i namâzı mestlik

Saldı Hak bir neş'e-i câm-i mey-i gül-gûn baña

G-13/2

"Sarhoşluk üzerimdeki namaz yükümlülüğünü kaldırdı. Hak bana gül renkli şarap kadehi neşesi saldı."

"Sarhoş bir halde namaz kılınmaz. Şair sürekli içtiği için namaz yükümlülüğü olmuyor. Çünkü Hak ona gül renkli şarap neşesi vermiştir. Neşe; neş'et etmek, yani bitmek, vücuda gelmek anlamlarındadır." (Tarlan, 1998: 56) Şair gül renkli kadehten feyz aldığını söylemektedir.

Mey-i gül-gûnda değil nergis-i mestiñ aksi

Kadeh olmuş göz açıp âşık-i dîdâr saña

G-20/3

"Gül renkli şarapta görünen nergise benzeyen sarhoş gözünün aksi değildir. Didâr âşıkı göz açıp sana kadeh olmuştur."

Didâr; yüz, çehre, görme, seyretme, görüş kuvveti anlamlarına gelir. Şair hem yüz hem de göz anlamına işaret etmektedir.

"Dîdâr, tasavvufta ilahi güzelliği temaşa anlamında kullanılır. (Uludağ, 1996: 147) Kadeh aşkla dolu gönüldür. Orada görülen, sevgilinin sarhoş gözünün aksi değildir. Kadeh açık kırılmayan göze benzer. Bu hayret bakışıdır. Hayret anında göz kapanmaz. İşte o didâr âşığı bir kadehtir." (Tarlan, 1998: 67)

Ârızın gül gül ediptir mey-i gül-gûn tâbı
Veh ki bir gülden açılmış nice gül-zâr saña

G-20/4

"Gül renkli şarabın etkisi yanağını gül gül etmiştir. Bir gülden senin yüzünde nice gül bahçeleri açılmıştır."

Ârız tasavvuta vahdettir. Şarabın tesiri yüzde birçok gül meydana getirmiştir. Vahdetten kesret ortaya çıkmıştır. Bu kesret bildiğimiz anlamda çokluk değil, vahdetin farklı biçimlerde tecellisidir.

Lâle-reng ola şafaktan felek-i minâ-fâm
Taşra salmış kimi aks-i mey-i gül-gûn minâ

G-23/3

"Mine renkli felek akşam kızılığı ile lale rengine bürünmüş. Sanki şeffaf şarap şişesi içindeki gül renkli şarabın rengini dışarıya aksettirmiş."

Mînâ; şarap şişesi ve mine anlamlarında kullanılmıştır. Mine, kuyumcuların gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil renkli sırçadır.

Lacivert gökyüzü güneş ufukta batarken lale rengine bürünmüştür. Şair bununla şeffaf şişede rengini dışarıya veren gül renkli şarap arasında ilgi kurmuştur.

Lâ'l-gûn meydır eliñde sâğar-i simin ile
Yâ nigîn-i lâ'ldir reşk-i lebiñden oldu âb

G-27/5

"Elindeki gümüş kadeh içinde la'l renkli şarap mı vardır? Yoksa la'l yüzük dudağını kıskanmaktan dolayı eriyip su mu olmuştur?"

Dudak la'l rengine olduğu için şaraba benzetilmiştir. Sevgilinin dudağı küçüklüğünden dolayı yüzüğe teşbih edilmiştir. Dudak la'lden renk ve değer itibarıyla o kadar üstündür ki hakiki la'l yüzük hasedinden erimiş, şarap olmuştur.

“Tasavvufta la'l, sevgilinin sözü ve bunun içerdiği mesajdır. Melek aracılığı ile peygamberlere, kalp kasfıyesi ile velilere ilham olunan sözdür.” (Uludağ, 1996: 334)

Hevesim bâde-i gül-gûna bu ümmîd iledir
Kim olam mest tutam dâmen-i dil-ber güstâh

G-59/6

"Gül renkli şaraba şu ümitle heves ediyorum ki sarhoş olup küstahlıkla sevgilinin eteğini tutayım."

Âşık edepli, sevgiliye karşı son derece saygılıdır. Edep ve saygıdan öte sevgili âşık için bir bakıma kutsaldır, insan değil ruhani bir varlıktır, melektir. Bu yüzden çok arzuladığı sevgilinin eteğine dahi el atamaz. Âşık bunu aşmak için şöyle bir çare düşünür: Gül renkli şarabı içecek, sarhoş olup kendinden geçecek, bu şekilde küstahlıkla sevgilinin eteğine el atabilecektir,

Ey Fuzûlî bulmadım reng-i riyâdan bir safâ
N'ola ger meylim bu reng ile mey-i gül-fâmedir

G-98/7

"Ey Fuzûlî! Riya rengine (riyakârlıkta) bir safâ bulmadım. Bu renkle meylim gül renkli şaraba olsa ne olur?"

Riya âşıkın ham sofuya isnat ettiği vasıftır. Şarap ise ilahi aşktır. Şair insanı yüceltmeyen, kalb gözünü açmayan, fanilikten kurtarmayan kuru bilginin faydasız olduğu ifade ediyor.

“Kuru zühd ve sofuluk ruhta bir zevk, temizlik hasıl etmemiş. Çare aşktadır. Bu yüzden aşka meylettiğini söylemektedir.” (Tarlan, 1998: 194) Dünyadan, masivadan vahdete yöneldiğini ifade etmektedir.

Mey-i gül-gûnı dediñ akla ziyandır zâhid
Bu mudur akl ki terk-i mey-i gül-gûn ettiñ

G-167/2

"Ey zahid! Gül renkli şarap için akla ziyandır dedin, gül renkli şarabı terk ettin. Bu akıllı işi midir?"

Gül renkli şarap ilahi aşktır. Zahid için bu şarap akla ziyandır. Çünkü aşk, âşıkı akla aykırı davranmaya sevk eder. Zahidin akli buna ermez. O aşkın hakikatını kavramaktan acizdir.

İntizâr-i mey-i gül-reng ile bayram ayına

Baka baka inecektir gözümüze kara su

G-239/7

"Gül renkli şaraba kavuşmayı bekleyerek bayram ayına baka baka gözümüze karasu inecektir."

Oruç, hac gibi ibadetlerin zamanı ay takvimine göre hesaplanır. Ramazanın girdiğini gösteren yeni ay, hilal gökte görüldüğü zaman oruca başlanır, şevval ayının görüldüğünü gösteren hilal görününce oruç ibadeti tamamlanmış olur, bayram yapılır.

Ramazan ayında gündüz yeme içme yoktur. Gece de oruca hürmeten içki içilmez. Bu yüzden içki düşkünleri ramazanın bitmesini, bayramı bildiren şevval ayının hilalinin görülmesini dört gözle beklerler.

Şair "gözüne kara su inmek" ifadesiyle gül renkli şarabı içmek uzun süre beklediğini anlatmaktadır.

Sâkî kerem et şarâb-ı gül-fâm yürüt

Gül-fâm şarâba verme ârâm yürüt

RUB-5/1

"Ey saki! Gel bize lütufta bulun da gül renkli şarap kadehlerini yürüt. Asla ara verme, durup dinlenmeden gül renkli şarap kadehlerini yürüt."

"Saki, içki sunan güzeldir. Divan şiirinde içki meclisinin en önemli unsurlarından biridir. Meclise neşe ve canlılık veren odur. Ortada dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Şairin gözünde sevgili sakidir. Saki bazen mutrib, çalgıcı olarak da görev yapar. Bazen rakseder. Bütün bu hallerde güzelliğiyle dikkatleri çeker." (Pala, 1995: 461)

Şair gül renkli şarap kadehlerinin hiç durmadan dönmesini istemektedir. Bunu güçlendirmek için aynı şeyi her iki mısrada söylemiştir. Bu söyleyişle şair kadehlerin dönüşünü anlatır gibidir.

1.3.20. Toprak

Divan şiirinde toprak çeşitli ilgilerle ele alınmıştır. Sevgilinin ayağının toprağı, sevgilinin oturduğu yerin toprağı âşık için kutsaldır. Âşık sevgilinin ayağının toprağını Isfahan sürmesinden üstün bilir, gözüne çeker.

Aşağıdaki beyitte şairin gözyaşlarıyla toprağı kızıla boyaması farklı bir ifade ile anlatılmıştır:

Lâle-reng etti gözüm kan ile hâk-i deriñi

Kimyâ-gerdir eder gördüğü toprağı kızıl

G-175/2

"Gözüm kanlı gözyaşı dökerek senin kapının toprağını lale rengine boyadı. Gözüm kimyagerdir, gördüğü toprağı altın yapar."

"Toprağın tabii rengi, bulunduğu yer ve iklime göre farklılık gösterir. Kimyâ-ger, kimyacıdır. Eskiden kimya çeşitli maddelerden altın elde etmenin ve bakır, gümüş vs. madenleri altına dönüştürmenin yollarını arayan batıl bir ilimdir. Eski kimya ilminin modern kimya ile hiçbir alakası yoktur." (Pala, 1995: 276)

"Beyitte bakış veya gözyaşı kibrit-i ahmere benzetilerek kapalı istiare yapılmıştır. Kibrî-i ahmer, simya ilminde toprağı altına dönüştürmede kullanılan maddeye verilen addır. Bu ifade aynı zamanda tasavvufî bir terimdir ve mürşidler için kullanılır. Ayrıca marîfetullahı vukûfiyet ve onun gerektirdiği gibi yaşamayı temsil eder." (Uludağ, 1996: 317)

1.3.21. Yakut

Kırmızı, sarı ve gökrenğinde olma üzere üç çeşidi bulunan değerli bir taştır. En kıymetlisi nar tanesi gibi kırmızı olandır. Buna yakût-ı rümmânî de denir. Divan şiirinde la'le aynı özellikleri gösterir. (Pala, 1995: 567) Aşağıdaki beyitte de la'l anlamında kullanılmıştır. Şair bedeninin ciğerinden akan kanla kırmızıya boyandığını la'l gibi değer kazandığını ifade etmektedir.

Dimeñ eksik beni tedric ile yâkût olan taştan

Boyandıkça ciğer kaniyle kadr ü kıymetim artar

G-71/2

"Beni yakut olan taştan aşağı tutmayınız. Zamanla ciğer kanıyla boyandıkça benim de kadir ve kıymetim artar."

Divan şiirinde yakut la'l ile aynı özellikleri taşır. La'lin aslında beyaz olduğu, ciğer kanı sürülerek güneşe bırakılmak suretiyle kırmızı rengi aldığı söylenir. Şair buna işaret etmektedir. Aşkın acılarıyla ciğeri kanadıkça akan ciğer kanını bedenine sürecektir bu şekilde zamanla la'l gibi kıymetli olacaktır.

1.3.22. Yanak/ Yüz

Yanak, yüzün en geniş kısmını kaplaması dolayısıyla en fazla üzerinde durulan güzellik unsurlarından biridir. Ruh, ruhsâr, îzâr, ârız şekilleriyle yüz yerine kullanılan kelimelerin çoğunda aslında yanak kastedilmektedir. Yanak hakkında gül-gûn, al, rengîn gibi sıfatlar kullanılır. Renk bakımından gül, gül yaprağı, lâle, şarap vs. ye benzer. (Pala, 1995: 220)

"Çehre, dîdâr, rûy gibi kelimelerle ifade edilen yüz, sevgilinin güzelliğinin büyük bölümünü oluşturur. Çünkü o kaş, göz, dudak, yanak, vs. güzelliklerine sahiptir. Yüzün güzeliliğine "cemâl" denir. Bu güzellik ilahi güzelliğin bir aksinden ibarettir. Yüz aydınlık ve parlaktır. Yüzün rengi aldır. Bu aynı zamanda bir utanma rengidir. Yüz aydınlık ve parlaktır." (Pala, 1995: 143)

Sevgilinin yüzünün kırmızılığını ifade etmek için al, surh, lâle, gül gibi kelimeler kullanılır.

Feyz-i Hâk etmiş arzu çıkmış şekâyık sürh-rû
Kılmış bî-emr-i Hak gulû Sâdık'ı kılmış pîş-vâ

K-8/20

"Hakk'ın feyzinin arzusıyla kırmızı yüzlü şakayık çıkmış. Hakk'ın emriyle Cafer-i Sadık'ı önder yapmış."

"Şakayık, gelincik de denilen lalesidir. Bazen lalenin Numânî denilen ve dağlarda yetişen cinsi de söz konusu edilir. Bugün biz bu çiçeğe gelincik diyoruz." (Pala, 1995: 342)

Beyitte İmam Cafer-i Sadık'ın yüzünün kırmızılığına işaret edilmiştir.

Ey büt-i seng-dil ü sim-ten ü müşğîn-hâl
V'ey meh-i serv-kad ü sebz-hat ü lale-'izâr

K-40/8

"Ey taş taş kalpli, gümüş bedenli, beni misk kokan put gibi güzel. Ve ey servi boylu, yeşil ayva tüylü, lale yanaklı ay gibi güzel."

Şair sevgiliye ait pek çok benzetme ve istiareyi beyitte toplamıştır. Sevgili âşıklara eziyeti ve acımasızlığıyla taş kalplidir. Sevgilinin bedeni beyazlığı itibariyle gümüş gibidir. Beni misk gibi kokmaktadır. Boyu servi, ayva tüyü yeşil, yanağı lale gibi kırmızıdır. Bu özellikleriyle sevgili, put kadar güzel; ay gibi parlaktır.

Lâle-ruhlar göğsümüñ câkine kılmazlar nazar

Hiç bir rahm eylemezler dâğ-i hicrânım görüp

G-36/3

"Lale yanaklılar göğsümün yırtığına bakmazlar. Ayrılık yarasını gördükleri halde hiç merhamet etmezler."

Dâğ; yanık yarası, insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga demektir. Şair sevgilinin vefasızlığına ve acımasızlığına işaret ediyor. Sevgili âşığa asa, acımaz, zerre kadar merhamet göstermez.

Şair âşığın göğsünün yarığının ve yarasının kırmızılığıyla sevgilinin lale renkli yanağı arasında ilgi kurmuştur.

Su ki ser-gerdân gezer başında vardır bir hevâ

Gâlibâ bir gül-ruhuñ serv-i hırâmânın sever

G-83/5

"Su, başında bir sevdıyla başıboş dolaşır durur. Galiba gül yanaklı bir güzelin bir servi boyunu sevmektedir."

"Serv, selvi ağacıdır. Sevgilinin boyunun mazmunu olan ağaçtır. Selvinin su kenarında düşünülmesi durumunda ırmak, çemen vb. unsurlar kendini gösterir." (Pala, 1995: 477)

Beyitte selvi su ilişkisine işaret edilmiştir. Selvi suyu sever. Bu durum tersinden ele alınmış; suyun, gül yanaklı bir güzelin selvi boyunun sevdasıyla başıboş dolaştığı anlatılarak hüsn-i talil yapılmıştır.

Gül kesret, selvi ise vahdettir. Gül yanaklı, selvi boylu güzelde vahdetin sırrı vardır. Kesret içinde vahdet sözkonusudur. Heva ise mecazi aşka işaretir.

Gark-ı hûn-âb-ı ciğer kılmış gözüm merdümlerin
Arzû-yi hâl-i müşgin ü ruh-i âliñ seniñ

G-168/5

"Senin siyah beninin ve al yanağının arzusu benim gözbebeklerimi ciğer kanına boğmuş."

Ben ve gözbebeği siyah; ciğer kanı ile yanak kırmızıdır. Sevgilinin siyah beni ile kırmızı yanağının arzusu âşığın ciğerini parçalamakta, ciğer kanı, kanlı gözyaşı halinde gözden çıkmaktadır.

Kan, maddedir. Âşık kanlı gözyaşı dökerek maddeden soyutlanmaktadır.

Gonce kılmaz şâd gül açmaz tutulmuş gönlümü
Ârzû-mendi-i ruh-i âl ü leb-i handânınım

G-181/7

"Tutulmuş (kederli) gönlümü gonca sevindirmez, gül de açmaz. Çünkü ben senin kırmızı yüzünü ve gülen dudağını istiyorum."

"Gonca, tutulmuş, yani kapalı kalp; gülen, yani açılmış gül ise açık dudaktır." (Tarlan, 1998: 504) Şair goncaya karşılık sevgilinin gülen açık dudağını; güle karşılık sevgilinin al yanağını arzulamaktadır. Ancak bunlar onun kederli gönlünü açacak, ferahlatacaktır.

Ne tütündür ki çıkar çerhe dil-i zâre meğer
Hecr dağını urar lâle-'izârım bu gece

G-245/4

"Bu gece ne dumandır ki göğe yükseliyor. Yoksa lale yanaklım inleyen gönlüme ayrılık dağ mı vuruyor?"

"Dâğ, yara, yanık yarası, insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga demektir." (Pala, 1995: 567) Dağlama eskiden bir tedavi yöntemi idi. İltihaplı derin yarlar kızgın demirle dağlanırdı.

Kızgın demirle ete bastırılınca et yanar ve duman çıkar. Şairin göğe yükseldiğini belirttiği duman budur.

“Lale yanakla dağ ilişkisi, lalenin ortasındaki siyahlıkla ilgilidir. Bu siyahlığın, lalenin sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağ olduğu düşünülür.” (Pala, 1995: 342)

Gül-i ruhsârına karşı gözümde kanlı akar su
Habibim fasl-i güldür bu akar sular bulanmaz mı
G-264/5

"Gül yanağına karşı gözümde kanlı sular akar. Ey sevgilim, gül mevsiminde akansular bulanmaz mı?"

“Sevgilinin gül yanağına karşı âşık kanlı gözyaşı döküyor. Gül mevsimi olan baharda sular coşkun ve bulanık sel halinde akar. Âşıkın kanlı gözyaşları da böyledir.” (Tarlan, 1998: 628)

“Kan maddedir, Hak uğrunda dökülen gözyaşları insanı maddeden kurtarır. Gül Hz. Peygamber’i temsil eder. Gül mevsim-i devr-i Muhammedî’dir. Kurtuluşa ermek ancak ona uymakla, Müslümanlıkla mümkündür.”(Tarlan, 1998: 628)

Göz karesi eşk-i gül-gûnumda hâliñ sadkası
Eşk-i gül-gûnum gül-i ruhsâr-i âliñ sadkası
G-274/1

"Gül renkli gözyaşındaki göz karası senin beninin sadakasıdır. Gül renkli gözyaşım ise al yanağının gülünün sadakasıdır."

“Gözbebeği siyahlığı bakımından sevgilinin beniyle ilişkilendirilmiştir. Gül renkli gözyaşı da rengi bakımından sevgilinin kırmızı yanağının gülüyle irtibatlandırılmıştır. Yani siyah gözbebeği sevgilinin beninin ihsanı, gül renkli gözyaşı da güle benzeyen al yanağının ihsanıdır.” (Tarlan, 1998: 707)

Safha-i çihre âl üzre sevâd-i hat-i yâr
Dil-i pür-hûnumun âyînesine saldı gubâr
K-40/1

"Sevgilinin kırmızı bir sayfaya benzeyen yüzündeki hattının siyahlığı, kan dolu gönlümün aynasına toz bıraktı."

Hat, sevgilinin yüzündeki ince ayva tüylerini ifade eder. Bunlar yazı anlamındaki hat gibi düşünülmüş, sevâd-ı hat denilmiştir. Çünkü yazı olan hat genellikle siyahtır.

Şair bir sayfaya benzettiği sevgilinin kırmızı yüzüyle kan dolu gönlü arasında ilgi kurmuştur. Sevgilinin al yüzünün hasreti âşğın gönlüne yansımış, gönül kanla dolmuştur. Diğer taraftan gönül aynasına yansıyan siyah hat, orada siyah noktalar halinde iz bırakmıştır. Gönül aynası tozlanmıştır.

Kan tasavvufta maddedir. Şair maddeden kurtulamadığını ifade etmektedir.

Yüzümün kan ile kimûhtunu al ettim kim

Âlet-i san'at ola ol büt-i bî-pervâyâ

G-244/3

"Yüzümün kumaşını kanlı gözyaşıyla kırmızıya boyadım ki o pervasız put gibi güzele sanatını icrada bir alet olsun."

Âşğın yüzü akan kırmızı gözyaşlarına boyanmış, al bir kumaş görüntüsü almıştır. Kırmızı rengin altında sarı vardır, çünkü âşğın yüzünün gerçek rengi budur.

"Al" aynı zaman hile anlamındadır. Sevgilinin en büyük sanatı; hile, yani aldatmadır. Bu şekilde sevgili âşıkın kırmızıya boyanmış kumaş görüntüsü veren yüzünü, sanatını icrada bir alet gibi kullanabilecektir." (Tarlan, 1998: 752)

1.4. Mavi

Arapça "ma" su anlamına gelmektedir. Mavi sözcüğü Arapça "su gibi" anlamına gelen ma'i sözcüğünden Türkçe'ye geçmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un Divânu Lügati't-Türk adlı eserinde çakır ve gök (kök) sözcükleri mavi anlamında kullanılır. Bu sözcükler günümüzde de zaman zaman mavi anlamında kullanılır.

Mavi yeryüzünde en çok karşımıza çıkan renklerden biridir. Gökyüzü ve denizler buna en güzel örnektir. Mavi gökyüzü ve deniz; özgürlüğü, huzuru ve sonsuzluğu ifade eder. Mavi renk durağan ve çok göze batmayan bir renk olduğu için özellikle arka fonlarda kullanılabilir. İnsana rahatlık ve huzur veren, dinlendirici bir renktir.

"Mavi çok yoğun olarak ya da koyu tonlarda kullanılırsa insana sıkıntı verebilir. Açık mavi ise buzu çağrıştırır ve insanda soğukluk ve yalnızlık hissi uyandırabilir. Mavi güvensizliğe, aşırı duygusallığa ve tembelliğe neden olabilir. Bundan dolayı, karamsar

kişiler için uygun bir renk değildir.” (<http://www.renklerin anlamlari.com/mavi-renk.html>)

“Necmeddin Kübrâ Hazretleri’ne göre mavi, nefsin kuvvet ve safasına delalet ediyor. Zira nefis, zuhur ettiği zaman rengi mavidir. Bu renk, tasavvufta nefis-i emmâreyi (kötülüğü ve şerri şiddetle emreden nefis) anlatıyor.” (Kaçmaz, 2012:12)

Fuzûlî Divanı'nda firûze, laciverd, mînâ-fam, nil-gûn vb. isimlerle ifade edilir. Mavi renk beyitlerdedeniz, firuze, futa, gökyüzü, su gibi unsurlarla beraber geçmektedir.

Mavi boşluk, sonsuzluk ve tanrısallığın sembolüdür. Beyazdan sonra, en saf renk olan mavi dinginlik, tefekkür ve entellektülliğin simgesidir. İncelediğimiz beyitlerde şâirin bazen uçsuz bucaksız gökyüzüne bakarken bazende sonsuz ummanlara bakıp gözyazşı dökerken etrafını saran sonsuz maviliklerden bahsettiğini görüyoruz.

Tasavvufi manada nefis-i emmareyi temsil eden mavi psikolojik olarakta umutsuzluğu, boşluğu, korkuyu ve dehşeti çağrıştırır. Pek çok beyitte de şairin çekmiş olduğu aşkın ıstırapıyla içinde bulunduğu durumu anlatırken ya çaresizce gökyüzüne baktığını ya da uçsuz bucaksız denizlere bakarak çekmiş olduğu acıları anlattığını görüyoruz. Mavi rengin insan psikolojisinde çağrıştırdığı bütün bu anlamların şairimiz tarafından da hissedildiği ve bunun şiirlerine yansıdığını görüyoruz.

Bazı beyitlerde ise sevgilinin elbiseleri mavi renkte tahayyül edilmiştir. Mavisevgilinin güzelliğini ortaya çıkaran ve ona çok yakışan bir renk olarak düşünülmüştür.

Mavi renk şu başlıklar altında toplanmıştır.

1.4.1. Deniz

Arapça bahr olarak ifade edilen deniz, Fuzûlî Divanı'nda renk ifade eden şekliyle aşağıdaki beyitte geçmektedir. Şair denizin rengini nil-gûn (çivit rengi) olarak ifade etmiştir.

Bu bahr-ı nil-gûn biñ mevc her sa'at a'yân eyler

Ulû'l-ebşâra bir bir keşf-i esrâr-ı nihan eyler

"Çivit rengindeki bu deniz her saat binlerce dalga gösterir. Basiret sahiplerine gizli sırları bir bir ortaya çıkarır."

Şair "dalga ayân eyler" ifadesiyle kainatta her an meydana gelen hadiselerle işaret etmektedir. Bunlarda akıl sahipleri için ibretler vardır.

"Allah, gece ile gündüzü birbirine çeviriyor. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır." (Kur'ân-ı Kerim; 24/44)

Kâinat gökzünün mavi görünmesinden hareketle mavi bir denize benzetilmiştir.

1.4.2. Firûze

Firûze açık mavi renkli bir mücevherdir. Kelimenin aslı Farsça "Pîrûze"dir. Aşağıdaki beyitte çimenle firuze arasında ilgi kurulmuştur.

Çıkardı sebze vü gül hâkden çok lâ'l ü firûze
Velî yüz şükr kim Hân hâk-i pâyine nisar oldu

TERC2/18

"Çimen ve gül topraktan la'l ve firuze çıkardı. Fakat Allah'a yüzlerce şükür Hân'ın ayak toprağına serpildiler."

Bilindiği gibi la'l kırmızı, firuze mavidir. Toprakta yetişen yeşil bitkilerle firuze; kırmızı gülle la'l arasında ilgi kurulmuştur.

1.4.3. Futa (Peştemal, havlu)

"Futa; peştemal, havlu demektir. Aşağıdaki beyitte şair sevgilisinin nil-gûn bir havluya sarındığını söylemektedir. Nil-gûn, çivit renginde demektir. Çivit laciverttir." (Devellioğlu, 1990: 1002)

Nil-gûn futaya sardı beden-i üryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm

G-182/3

"Sevgili çıplak bedenini çivit rengi bir havluya sardı. Sanki soyulmuş badem menekşe içine düştü."

Bu beyit, şairin sevgilinin hamama gidişini anlatan " Kıldı ol serv seher nâz ile hammâna hırâm / Şem'-i ruhsârı ile oldu münevver hammâm" matlalı gazelinde yer almaktadır. Sevgili hamamdan çıkınca çivit mavisi bir havluya bürünmüştür. Bu haliyle

soyulmuş bademin menekşe içine düşüşünü andırmaktadır. Sevgilinin çıplak vücudu bademe, çivit mavisi rengindeki havlu menekşeye benzetilmiştir.

1.4.4. Gökyüzü

“Divan şiirinde gökyüzü eski astronomi anlayışına uygun olarak ele alınır. Gökyüzü için çerh ifadesinin kullanılması, dönmesiyle ilgilidir.” (Kurnaz, 1996: 436) Gökyüzünün rengi lacivettir.

Fuzûlî Divanı’nda gökyüzünün rengi lacivert kelimesi dışında minâ-fâm ve nil-gûn terkipleriyle de ifade edilmiştir.

“Minâ, kuyumcuların gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil renkli sırçadır. Felek-i minâ-fâm, lacivert gökyüzü anlamına gelir.” (Devellioğlu, 1990: 776)

“Nil-gûn, çivit renginde demektir. Çivit lacivettir.” (Devellioğlu, 1990: 1002)

Kahr ile çerh-i lâciverd ger yasemîni kılsa zerd

Ne gam çü görgeç ehli derd eyler aña Kâzım devâ

K-8/21

"Kahırla lacivert gökyüzü, yasemini sarartsa gam değil. Çünkü İmam Musa Kazım hazretleri nerede bir dertli görse onun derdine çare olur."

Çerh-i laciverd, lacivert gökyüzüdür. Yasemin zeytingiller familyasından olup hoş kokulu çiçekler açan yıllık bir bitki türünün ortak adıdır. Yasemin tırmanıcı bir bitkidir. Beyaz, sarı ve nadir olarak pembe renkli borumsu çiçekler açar.

Şair beyitteki zerd kelimesiyle, acı ve kederden dolayı yüzde ve bedende meydana gelen sarılığa işaret etmektedir.

Kâzım olarak ifade edilen zat, Şii inancına göre 7. imam olan Musa Kâzım Hazretleridir. Şair onun her durumda dertlilerin imdadına yetiştiğini söylemektedir.

Lâle-reng ola şafaktan felek-i minâ-fâm

Taşra salmış kimi aks-i mey-i gül-gûn minâ

G-23/3

"Mine renkli felek akşam kıızıllığı ile lale rengine bürünmüş. Sanki şeffaf şarap şişesi içindeki gül renkli şarabın rengini dışarıya aksettirmiş."

Mînâ; şarap şişesi ve mine anlamlarında kullanılmıştır. Mine, kuyumcuların gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil renkli sırçadır.

Lacivert gökyüzü güneş ufukta batarken lale rengine bürünmüştür. Şair bununla şeffaf şişede rengini dışarıya veren gül renkli şarap arasında ilgi kurmuştur.

Germidir şâm ü seher mihrinle çerh-i lâciverd

Geh sirişk-i âl eder izhâr geh ruhsâr-i zerd

G-64/1

"Lacivert renkli gökyüzü senin sevginle sabah akşam yanıp tutuşuyor. Bu yüzden bazen kırmızı gözyaşı, bazen de sarı yüz gösteriyor."

"Sabah vakti güneş doğarken ufuk kızılığa bürünür, kırmızı gözyaşını andırır. Akşam güneş batarken de sararan yüzünü gösterir. Bunlar sevgilinin mihrile; sevgisiyle, güneşiyle olmaktadır." (Tarlan, 1998: 178)

Germ, sıcak anlamındadır. Gökyüzünün hararetili bir aşk yaşadığı ifade ediliyor. Güneş gökyüzünü ısıttığı için hararetlidir, sıcaktır.

Çehre-i zerdin Fuzûlî'nin tutuptur eşk-i âl

Gör ana ne renkler geçmiş sipîhr-i nil-gûn

G-232/10

"Fuzûlî'nin sarı yüzünü al renkli gözyaşı kaplamış. Bak bu çivit renkli felek ona ne oyunlar oynamış."

"Kırmızı ve sarı âşıklığın işaretidir. Felek, Hak âşıklarını çeşitli hilelerle aldatmaya çalışır. Onlara kesretin güzelliklerini gösterip yollarını keser. Beyitte reng, hile ve renk anlamlarında kullanılmıştır." (Tarlan, 1998: 522)

Adû-yi câhının kat'-i hayâtiyçin çeker her ay

Gılâf-i lâciverdîden hilâl-i âs-man hançer

K-4/19

"Gökyüzündeki hilal, dünyanın düşmanının hayatına son vermek için her ay lacivert (gökyüzü) kılıfından hançerini çeker."

Hilal, görüntüsüyle eğri bir hançeri andırır. Şair ay takvimini göre yeni ayın girdiğini ifade eden hilalin bu şekilde her ay görünmesini bu şekilde ifade ederek hüsn-i talil yapmıştır. Lacivert gökyüzü bir kılıf, hilal de hançer olarak düşünülmüştür.

1.4.5. Su

“Divan şiirinde âb, mâ kelimeleriyle ifade edilen su birçok yönden ele alınmış, çeşitli inanış ve telakkilere, teşbih ve mecazlara konu olmuştur.” (Pala, 1995:1) Âb-gûn, su rengine anlamındadır. Su mavi olarak tasavvur edilir. Su rengiyle gökyüzünün rengi aynıdır.

Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmuş gözümünden günbed-i devvâre su

K-3/1

"Şu dönen kubbe su rengine midir, yoksa gözümünden akan yaşlar dönen kubbeyi mi kaplamıştır, bilmiyorum."

Ünlü "Su Kasidesi"nde yer alan bu beyitte şair, âb-gûn ifadesiyle maviyi kastetmiştir. Dönen gök kubbe mavidir. Şair bu maviliğe bir anlam vermeye çalışmaktadır.

Divan şiirinde âşğın gözyaşları durmadan akar; birikirse engin deniz, akıp giderse coşkun sel olur, önüne gelen nesneleri yıkar. Şair mübalağa yaparak gözyaşlarının gök kubbeyi kapladığını söylemektedir.

Âb-gûn tîğınca olmaz bunca kim dâ'im verir
Tîğ-i âb-i cûy-bâre mevcden cevher sabâ

K-5/7

"Senin su rengi kılıcın gibi olmadığı için saba daima ırmak suyunun kılıcına dalgadan cevher verir."

Suyla kılıç ilişkisi, demir dövülürken sertlik kazanması, çelikleşmesi için belirli aralıklarla su verilmesidir. Beyite sözü edilenin Hz. Peygamber olduğu anlaşılmaktadır. Irmağın kılıcının onun su renkli kılıcı gibi olması mümkün değildir. Bu yüzden saba durmadan ırmak kılıcına dalgadan cevher vermektedir.

Su yüzündeki dalgalanmalar, kılıç sallarken oluşan şekillerle karşılaştırılmıştır. Şair Hz. Peygamberin cesaret ve yiğitliğine işaret ediyor. Bilindiği gibi dalga rüzgârın etkisiyle oluşur.

1.5. Sarı

Ana renklerden biri olan sarı rengi, palette en yaygın kullanılan renklerden birisidir. Çünkü birçok farklı rengi - kırmızı ile turuncuyu; mavi ile yeşili vs renkleri vermektedir - oluşturmada kullanılabilir; neredeyse, siyah ya da beyaz rengi kadar çok yönlüdür.

“Sarı, çoğunlukla, bir uyarı hissini uyandırmak amacıyla kullanılmasına rağmen, doğada dahi, sıcak bir renktir. Geleneksel olarak, argoda, korkak biri anlamında kullanılmasının aksine, asker erkekler ya da kadınlar, eve dönüşlerinde karşılanırken, sarı renkli bir kurdele kullanılmaktadır. Ayrıca, Hindistan’da, barış; Japonya’da ise, cesareti simgeleyen bir renktir. Avrupa’nın bazı yerlerinde ise, hüznün ya da aşkı simgelemekte kullanılabilir.” (<http://imgelersimgeler.blogspot.com/2012/05/sar-rengi-hakknda-her-sey.html>)

“Sarı, tasavvufî hâlin zaafına işaret eder. Nasıl ki bir bitkinin sararması, onun bazı sebeplerden dolayı zafiyete uğradığını gösteriyorsa, bu renk de sufinin gidişatındaki zaafa ve zayıflığa delalet eder.” (Kaçmaz, 2012: 1)

Sarı renk Fuzûlî Divanı’nda Arapça asfer; Farsça zerd, zer, zerrîn sözcükleriyle karşımıza çıkmaktadır. Sarı renk beyitlerde altın, güneş, hazan, ten, yanak, ve yüz gibi unsurlarla beraber kullanılmıştır.

Sarı renk tasavvufi manada sufinin acziyeti ve zafiyetini gösterir. Aynı zamanda bu dünyanın gelip geçiciliğini simgeler. Sarı ölümün rengidir, sararıp solmak ölüme doğru bir gidişatin habercisidir. Şairin bu rengi ağırlıklı olarak kullandığı beyitlerde hazan, sararan yapraklar, sararıp solan yüz ve ten gibi unsurlardan bahsettiğini görmekteyiz. Âşkın yüzü ve teni sevgilinin eziyetleri, rakibin düşmanlığı ve zahidin kınamasıyla her geçen gün daha da sararmakta ve âşık her geçen gün ölüme doğru daha da yaklaşmaktadır.

Sarı rengin çağrıştırdığı bu psikolojik anlamlar şair tarafından da kabul görmüştür. Ölümden, sonbahardan ve bu dünyanın gelip geçiciliğinden bahsettiği beyitlerde hep sarı rengi kullanmıştır. Bu durum şairin duygularını anlatırken seçtiği renklerin tesadüfi veya bilinçsiz birer tercih olmadığını; tamamen amaçlı ve bilinçli tercihler olduğunu göstermektedir.

Sarı renk altına da rengini vemesi nedeniyle gücün, azametinin, soyluluğun ve güzelliğinde sembolüdür. Sevgili gönül sultanıdır, bu sultanın güzelliğine de altın renkli

elbiseler ve altın takılar yakışır. Bu başlık altında toplanan pek çok beyitte de sevgilinin altın takılarından ve altın renkli elbiselerinden söz edilmektedir.

Sarı renk şu başlıklar altında toplanmıştır.

1.5.1. Altın ve Altından Yapılmış Eşyalar

Zer, zerrîn kelimeleriyle ifade edilen altın, divan şiirinde pek çok benzetmeye konu olmuştur.

Bir musavvirdir ki zerrin kıl ile her gün çeker
Safha-i gerdûna nakş-i âriz-i dil-dâr subh

G-55/6

"Sabah, bir ressamdır ki altından kalemi ile her gün gökyüzü sayfasına sevgilinin yanağının resmini yapar."

Zerrîn, altından yapılmış demektir. Şair her sabah güneşin sarı ışıklar içinde ufuktan doğuşuyla sevgilinin yuvarlak yüzü arasında ilgi kurmuş, sevgilinin yüzünü güneşe benzetmiştir. Altın kalemle çizilen resim de altın gibi sarı olur.

N'ola ger kocsa miyânîñ kemer-i zer güstâh
Getirip çokları ortaya zer eyler güstâh

G-59/1

"Altın kemer haddini aşıp senin belini sarsa buna şaşılmaz. Çünkü altın birçoklarını ortaya getirip küstah yapar."

"Altın, zenginlik demektir. Altın, sahibini toplum içinde toplum içinde yükseltir, ortaya çıkarır ve küstah yapar." (Tarlan, 1998: 172)

Altın kemerin sevgilinin belini sarması küstahlıktır, çünkü altın o beli saracak değerinde değildir.

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünüñ sultânıyım
Berk-i âhım tâc-i zer sîm-i sirişkim taht-i âc

G-49/7

"Ey Fuzûlî, ben melamet tahtının sultanıyım. Ahımın şimşegi başımda altın taç, gözümde akan gümüş gibi yaş da fildişinden tahtımdır."

Şair sultan olduğunu ifade ediyor. Sultanın tacı ve tahtı olmalıdır. Melamet ülkesinde taç, âşıkın ahının şimşegi; fildişinden tahtı ise gözyaşı gümüşüdür.

“Aşk yüzünden herkes tarafından kınanan insan manâ âleminde sultandır. Çünkü peygamberler, veliler hep kınanmışlardır. Bu yüzden hak yolda yürüyen Hak erlerinin kınanmayı daima göze almaları ve buna hiç aldırış etmemeleri lazımdır.” (Uludağ, 1996: 356)

Hak âşığı, madde olan gözyaşını akıtarak maddeden sıyrılır. Gözyaşı o kadar çok akıyor ki sel oluyor ve âşıkı üstünde götürüyor. (Tarlan, 1998: 161)

Ruh-i zerdim salıptır hançeriñ gözgüsüne aksin

Veyâ sîmin bilekte tuttuğundur zer-nişân hançer

K-4/14

"Ya sararmış yüzüm senin hançerinde yansımaktadır ya da sen gümüş renkli bileğinde altın işlemeli bir hançer tutmaktasın."

Âşığın yüzü, aşkın acıları, sevgilinin eziyetleri ve ayrılığı yüzünden sarıdır. Şair sararmış yüzünün sevgilinin elindeki hançerde yansıdığını, ve ona altınla işlenmiş görüntüsünü verdiğini söylüyor. Eğer böyle değilse sevgilinin hançeri altın işlemelidir.

Sevgili her durumda âşığın canına kastetmek için elinde hançer tutar. Sevgilinin bileği rengi bakımından gümüşe benzetilmiştir.

Almak için kıymetiyle sebzedem şeb-nem dürrün

Yâseminden sîm dökmüş yâ semenden zer sabâ

K-5/2

"Saba yeşillikten çiy incisini değeriyle almak için yaseminden gümüş veya altın dökmüştür."

Şeb-nem çiy tanesidir. İlkbaharda sabahları otlar ve çiçekler üzerinde görülen su damlasıdır. Divan şiirinde pek çok benzetmeye konu olmuştur. Saba çiy incisini çimenlikten satın almak için yaseminden altın ve gümüş vermiştir. Yaseminin çiçekleri beyaz ve sarı olur. Ayrıca "yasemin, yâ semen" şeklindeki kullanımla sanat yapılmıştır.

Sipihir menzileti kim bıraksa hâke nazar

Kılar havâs ile hâki zer-i tamâm-'iyâr

K-17/16

"O zat, gök gibi yüce mertebesiyle toprağa nazar etse, bakışının manevi tesiri toprağı tam ayar altın haline getirir."

Siphr gök, menzilet derece demektir. Beyit şairin Ayas Paşa için yazdığı kasidede yer almaktadır. Şair Paşa'nın manevi derecesinin de çok yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ayas Paşa o gök kadar yüce mertebesiyle yere, toprağa nazar etse, bakışının tesiri toprağı tam ayar altın haline getirmektedir.

Bağ levhini hazan bergi zer-efşan eyler
Ab ol levhde meşk-i hat-i reyhan eyler

K-32/1

"Sonbahar yaprağı, gül bahçesi levhasını altın saçılmış gibi sarartır. Su da o sarı levha üzerinde reyhani hat çalışması yapar."

Şair gül bahçesini üzerine yazı yazılan bir levha olarak düşünmüştür. Sonbahar yaprağı bu levha üzerine altın serpmekte, yani sarartmaktadır. Su da o levha üzerinde reyhani hat çalışması yapmaktadır.

Meşk; hat, güzel yazı öğrenmek için yapılan çalışmadır. Hatt-ı reyhanî, Kur'ân ve dua yazmada kullanılmış, zamanla terkedilmiş bir yazı çeşididir.

Her turfa nahl berg-i hazân ile bağlamış
Meyl-i imâret eyleyüben tâk-i zer-nigâr

K-37/11

"Her taze ağaç, imarete meylederek sonbahar yaprağıyla altın işlemeli tak bağlamış."

Tâk-ı zer-nigâr, altın işlemeli taktır. Tak, üç tarafı kapalı ve üstü tonoz denilen uzun dikdörtgen bir kubbeyle örtülü yapı, kemer, kemerli bina anlamlarına gelir. Şair sonbahar yaprağının genç ağaçları etkilediğini, бүktüğünü, bu şekilde onların бүkүlmüş dalları ve sarı yapraklarıyla altın işlemeli bir takı andırdığını söylemektedir.

Çerhden aşırmadan yâdıñla âh-ı ateşîn
Kadr edip gerdûn şererden zer nisâr etmez baña

G-16/5

"Seni anarak çektiğim ateşli ahları gökyüzünden aşırmadan felek bana değer

verip kıvılcımlardan bana altın saçmaz."

Âşkın ahı ateşli ve kıvılcımlıdır. Döne döne göğe yükselir. Şair, felek bize değer verip başımıza altın yağdırmaz. Başımıza yağacak altın ancak ateşli ahımızın göğe yükselen kıvılcımlarıdır diyor. Yahut bu şekilde feleği taciz edip uyarmadan bize iyilikte bulunmaz demek istiyor.

Tâk tâk-i zer-nigârın çerh virân eylemiş
Hışt-i zerrînin sabâ ferş-i gül-istân eylemiş

G-130/1

"Felek altın işlemeli takını yıkınca onun altın tuğlalarını saba rüzgârı gül bahçesine yaymış."

Şair altın tuğlalardan örülmüş, altın işlemeli ber taktan söz ediyor. Bu takı felek yıkmıştır. Bu yıkıntı sırasında saba rüzgârı altın tuğlaları gül bahçesine sermiştir.

Şair sonbaharda sararmış ağaç yapraklarının rüzgârda dağılışını anlatmaktadır.
Ayb eyleme reng-i çihre-i zerdim gör
Kim çokları âlemde zer eyler güstâh

RUB-17/2

"Sarı yüzümü görüp de beni küstah diye ayıplama. Çünkü dünyada pek çok kişiyi altın küstah etmiştir."

Küstah, haddini bilmeyen edepsiz, saygısız kimsedir. Âşık, sararmış yüzüyle küstah gibi görüldüğü için ayıplanmıştır. Bu durumda "Altının pek çok insanı küstahlaştırdığı gibi, sarı yüzüm de beni küstah etti" demiştir.

Şair sararmış yüzünü altın bir levha olarak düşünmüştür.

1.5.2. Güneş

Güneş divan şiirinde daha çok ışığı, parlaklığı ve ısıısıyla ele alınır. Âfitâb, hurşîd, şems, mihr kelimeleriyle de ifade edilen güneşin rengi sarıdır.

Güneş levhi değil gökte şu'â üstünde zerrin hatt
Felek almış eline bir varak hüsnüñ kitâbından

G-213/5

"Gökte ışık üstündeki altınla yazılmış yazı, güneş levhası değildir. Felek eline senin güzelliğinin kitabından bir yaprak almıştır."

Güneş gökte bazen üzerindeki benekleri, karartılarıyla üzerine yazı yazılmış altın bir levha gibi görünür. Şair böyle hayali bir tablo çiziyor. Daha sonra bunun güneş levhası olmadığını, feleğin eline sevgilinin güzellik kitabından bir yaprak aldığını söylüyor.

Tâ âlem kaldırdı âh-i âteşinim şerm edip
Kıldı hur-şîdiñ felek zerrin livâsın ser-nigûn

G-230/2

"Ateşli ahım bayrağını kaldırınca, felek utanıp güneşin altın bayrağını baş aşağı etti."

Âşığın ahı ateşlidir, kıvılcımlar saçarak göğe yükselir. Şair âşığın ahının ateşini alevli kızıl bir bayrağa teşbih etmiştir. Âşığın ahının bayrağı güneşten daha parlak görününce, felek utanıp güneşin altın bayrağını indirmiştir. Güneş sarı görüntüsüyle altından bir bayrağa teşbih edilmiştir.

Ol Şeh-en-şâh-i felek-tâbi' ki vermiş devleti
Bahr ü ber hükmünde hur-şîde livâ-yi zer-nigâr

K-11/39

"O felek gibi yüce yaradılışlı sultanlar sultanı, güneşe kara ve denize hükmetmesini sağlayan bir altın işlemeli sancak vermiştir."

Bu beyit Fuzûlî'nin Kanunî için yazdığı bir kasidede yer almaktadır. Şair sultanın felek tabiatlı olduğunu söylerken huy ve yaradılışının yüceliğine işaret etmektedir. Bu engin tabiatıyla güneşe kara ve denize hükmetmesini sağlayan altın işlemeli bir sancak vermiştir. Şair güneşin sarı ışıklarının karaya ve denize, yani her tarafa yayılmasına işaret ediyor.

Bir seher kim tiğ-i zerrin çekti şâh-ı bâhter
Gök yüzünde koymadı encüm sipâhından eser

K-15-IX/1

"Bir sabah vakti doğunun sultanı güneş, altın kılıcını çekti ve gökyüzünde yıldız ordusundan eser bırakmadı."

Doğunun sultanı güneştir. Güneş doğudan doğar, bu nedenle böyle adlandırılmıştır. Güneşin altın kılıcı ışıdır. Güneş doğunca karanlıkta parlayan yıldızlar kaybolur, görünmez. Şair bunu anlatmaktadır.

1.5.3. Hazan

“Hazan, sonbahardır. Edebiyatta baharın zıddı olarak ele alınmıştır. Sonbahar ölümü, ihtiyarlığın, bitkinliğin timsalidir. Sonbaharda yapraklar altın rengine bürünür ve dökülür. Bu aynı zamanda âşığın hasta yüzünün de rengidir. Sonbaharda içki meclisi dağılmış, etrafa bir sessizlik hakim olmuştur.” (Pala, 1995: 243)

Bağ levhini hazan bergi zer-efşân eyler

Âb ol levhde meşk-i hat-ı reyhan eyler

K-32/1

"Bağ levhasına hazan yaprağı altın saçar, su da o levha üzerinde reyhan yazı meşk eder."

Bağdaki altın renkli hazan yaprakları arasından suyun akıp gitmesi bağ levhası üzerinde yazı meşk etmeye benzetilir. Hazan yapraklarının altına benzetilmesi sık kullanılan benzetmelerden biri olmakla birlikte şâir, beyit içerisinde kullandığı yazıyla ilgili ögeler yardımıyla benzetmeyi daha ilginç hale getirmeyi başarmış ve beyte zenginlik katmıştır.

Reng-i zerdim ile surhun görüp eyler hayret

Ki hazân içre aceb bu ne gül-i hamrâdır

K-38/4

"Yüzümü (aşkın acılarından dolayı) sarı ve (kanlı gözyaşlarımdan dolayı) kırmızı görenler, sarının hakim olduğu hazan mevsiminde bu kırmızı gül nedir diye hayret ederler."

Daha önce de ifade edildiği gibi, âşığın yüzü âşığın acıları yüzünden sarıdır. Kanlı gözyaşları akarak onu kızıla çevirir. Böylece altı sarı, üstü kırmızı olan gül-i ra'nâ gibi görünür. Şair bu durumu anlatıyor.

Sarı, sonbaharın rengidir. Âşığın sararmış yüzünde, kırmızılığı görenler, sonbaharda kırmızı gül nasıl olur demekte, hayret etmektedir.

Kâtib-i takdîr hatt-i sebz tahrîr etmeğe

Levh-i gül-zârı hazân bergi zer-efşân eylemiş

G-130/2

"Takdirin kâtibi yeşil yazısını yazsın diye, sonbahar gül bahçesi sayfasını altınla süslenmiş bir kâğıt haline getirmiş."

Kâtib-i takdir; kaderi yazan kâtiptir. Şair gül bahçesini üzerine yazı yazılan bir levha, sayfa olarak düşünüyor. Kaderin kâtibi, yeşil bir hat, yazı yazacaktır. Sonbahar hemen devreye girer ve gül bahçesi sayfasını altın yaldızla süsler, hazır hale getirir. Beyitte gül bahçesinin sonbaharla büründüğü sarı renk, altın yaldızlı sayfa olarak anlatılmıştır.

"Zer-efşân, eski süslemecilikte kitaplara has bir tezyinattır. Varak altının elek üzerinden yumurta akı sürülmüş bir zemine püskürtülmesidir. Elyazması kitaplarda rastlanan bir süsleme şeklidir." (Pala, 1995: 583)

Kat' edip fasl-ı hazân âb-ı revân şîrâzesin

Nüşa-i gül-zârın evrakın perişan eylemiş

G-130/3

"Sonbahar mevsimi akarsuyun düzenini bozup gül bahçesi kitabının yapraklarını dağıttı."

"Şair bu beyitte farklı bir hayal dünyası oluşturur. Bilindiği gibi şîrâze kitap yapraklarını bir arada ve düzen içinde tutmaya yarayan dikiştir. Sonbahar mevsiminin yağmuru ve selleri daha önce belli bir düzen içinde akıp giden suyun düzenini bozmuş, yani suyun şîrâzesini kesmiştir. Bunun sonucunda da gül bahçesinin yaprakları perişan olmuştur. Beyitte gül bahçesi bir kitaba, akarsu da bu kitabın şîrâzesine benzetilmiştir." (Tarlan, 1998:335)

Eylemiş tedbîr-i teşvişin hazân târâcına

Lâle rengin rantını dağ içre pinhân eylemiş

G-130/5

"Sonbahar yağmasına karşı lale, renkli eşyasını ortasındaki siyahlığın, dağın içine gizlemiş."

Lalenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanağını kıskanmasından dolayı meydana gelen bir dağ olarak düşünülür. Sonbaharda her şey birbirine karışır. Hazan bir yağmacı gibi önüne geleni kırar, döker. Lale buna tedbir olmak üzere renkli eşyasını, yani yapraklarını dağın içine gizlemiştir.

Anlatılmak istenen sonbahar gelince lâlenin renkli yapraklarını dökmesidir. (Tarlan, 1998: 336)

1.5.4. Ten/ Yanak/ Yüz

“Divan şiirinde had, ruh, ruhsâr, çihre vb. kelimelerle ifade edilen yanak, yüz gibi unsurlar sevgili ve âşıktaki farklı özellikler gösterir. Âşğın teni, yüzü sevgilinin eziyetleri, ayrılığı, rakibin, düşmanlığı, zahidin kınamasından dolayı sarıdır. Beden veya yüzün sarılığı zayıflık ve hastalık ifade eder. Âşğın bedeni son derece zayıftır. Aşk yüzünden hastadır ve bu hastalığın ilacı yoktur.” (Pala, 1995:37)

Ey gül gamıñda eşk ruh-i zerdim etti âl

Bildirdi ola sûret-i hâlim sabâ saña

G-17/6

"Ey gül, senin aşkının derdiyle gözyaşı sarı yüzümü ala boyadı. Galiba sabâ rüzgârı ne halde olduğumu sana bildirdi."

Âşğın yüzü, sevgilinin eziyetleri, aşkın acıları, insanların kınamaları yüzünden solmuş, sararmıştır. Şair kanlı gözyaşlarının sarı yüzünü kırmızıya çevirdiğini söylemektedir. Gül-i ra'nâya gül-i dü-rû da derler. Bu gülün dışı kırmızı, içi sarıdır. (Tarlan, 1998: 77) Şair sevgilisini gül-i ra'nâ olarak nitelemiş, bu gülle sarı ve kırmızı yüzü arasında renk bakımından ilişki kurmuştur.

Gül ve kan kesreti ifade eder. Gözden kanlı yaşın akması, sâlikin meddeden sıyrıldığını vahdete yaklaştığını gösterir.

Verdi rihletten haber mûy-i sefid ü rûy-i zerd

Çihre-i handânı vü zülf-i perişânı unut

G-45/2

"Ak saç ile sarı yüz, göç zamanı geldiğini haber veriyor. Gülen yüz ile dağınık saçını unut."

"Sararmış yüz âşıklığın nişanı, ak saç ise kemalin habercisidir. Rihlet göçtür. Bununla daha çok dünyadan göç, yani ölüm anlatılır. Beyaz saç, ihtiyarlığın, dolayısıyla ölümün habercisi kabul edilir. Bununla maddeden sıyrılmak, ilahi aşka düşmek zamanı geldiği bildiriliyor." (Tarlan, 1998: 134)

Buna karşılık zikredilen çehre-i handân, ve zülf-i perişân maddi güzelliklerdir. Zülf de gülde kesrettir. Şair kesreti terk etmeyi, vahdete yönelmeyi tavsiye ediyor.

Germidir şâm ü seher mihriñle çerh-i lâciverd

Geh sirişk-i âl eder izhâr geh ruhsâr-i zerd

G-64/1

"Lacivert renkli gökyüzü senin sevginle sabah atşam yanıp tutuşuyor. Bu yüzden bazen kırmızı gözyaşı, bazen de sarı yüz gösteriyor."

"Sabah vakti güneş doğarken ufuk kızılığa bürünür, kırmızı gözyaşını andırır. Akşam güneş batarken de sararan yüzünü gösterir. Bunlar sevgilinin mihriyle; sevgisiyle, güneşiyle olmaktadır." (Tarlan, 1998: 178)

Germ, sıcak anlamındadır. Gökyüzünün hararetli bir aşk yaşadığı ifade ediliyor. Güneş gökyüzünü ısıttığı için hararetlidir, sıcaktır.

Tabîbâ kılmışım teşhîs derd-i aşktır derdim

Âlâmet âh-i serd ü rûy-i zerd ü eşk-i âlimdir

G-101/5

"Ey tabip! Ben hastalığımı teşhis ettim. Benim derdim aşk derdidir. Bu hastalığın belirtileri ise soğuk ah, sarı yüz ve kırmızı gözyaşımdır."

Şair aşkı bir hastalık, dert olarak nitelemiştir. Teşhisi de kendisi koymuştur. Bu gösteriyor ki pek çok tabibe başvurmuş ama hastalığına teşhis konulamamıştır. Gerçekte en iyi tabip insanın kendisidir. Tabip ancak hastanın şikâyetlerinden ve belirtilerden teşhis koyabilir.

Şair aşk hastalığının belirtisinin soğuk ah, sarı yüz ve kırmızı gözyaşı olduğunu söylüyor. Aslında ah sıcaktır. Beyitte soğuk olarak nitelenmiştir.

Hatîñ devrinde eşk-i âl ile derd ü gamım şerhim

Dem olmaz kim ruh-i zerd üzre müjgânım rakem kılmaz

G-111/6

"Senin hattının (ayva tüylerinin) devrinde kirpiğim dert ve gamımın şerhini an olmaz ki sarı yüzümün sayfalarına kırmızı gözyaşıyla yazmamış olsun."

Devir, hükümrânlık; hattın, yani sevgilinin ayva tüylerindir. Sevgilinin hattının saltanatı döneminde, âşığın kirpiği onun derdini ve kederini sarı yüzünün sayfalarına durmadan yazar. Yazmadan geçirdiği bir an bile olmaz.

“Hat tasavvufta gayb âlemidir. Varlık mertebelerinin en yakını olan âlem-i ervahın taayyunâtına işaret eder.” (Uludağ, 1998: 226) “Yüz ise ilahi isimlerin ve cemalin zuhur etmesine sebep olan tecellidir. Kendisinden isim ve sıfatlarla ilgili çokluk meydana gelmesi itibariyle zât-ı ilahîdir.” (Uludağ, 1998: 441)

Ey firâk-i leb-i cânan ciğerim hûn ettiñ
Çihre-i zerdimi hûn-âb ile gül-gün ettiñ

G-166/1

"Ey sevgilinin ayrılığı, ciğerimi kanla doldurdun. Sararmış yüzümü kanlı gözyaşlarıyla gül rengine çevirdin."

“Ciğer madde olan kanın kaynağıdır. Sarı yüz ve kırmızı gözyaşı âşıklık işaretidir. İçi sarı dışı kırmızı gül gül-ra'nâdır. Sevgilinin dudağı fenafillâhtır. Âşık fenafillâha ulaşma yolunda büyük acı çekmektedir.” (Tarlan, 1998: 375)

Çihre-i zerdin Fuzûlî'nin tutuptur eşk-i âl
Gör ana ne renkler geçmiş sipihr-i nil-gûn

G-232/10

"Fuzûlî'nin sarı yüzünü al renkli gözyaşı kaplamış. Bak bu çivit renkli felek ona ne oyunlar oynamış."

“Kırmızı ve sarı âşıklığın işaretidir. Felek Hak âşıklarını çeşitli hilelerle aldatmaya çalışır. Onlara kesretin güzelliklerini gösterip yollarını keser. Beyitte reng, hile ve renk anlamlarında kullanılmıştır.” (Tarlan, 1998: 522)

Çihre-i zerdimde gör hem-dem sirişk-i âlimi
O1 gül-i ra'nâya bu reng ile bildir hâlimi

G-287/1

"Arkadaş, sararmış yüzümde kırmızı gözyaşı gör, o güzel güle, bu renkle (hile) halimi bildir."

Güli-ra'nâ, içi sarı dışı kırmızı güldür. Âşığın yüzü sarı, gözyaşı kırmızıdır. Renk, hile anlamına da gelir. Yani bir şekilde âşığın halini sevgiliye bildirmelidir.

Hayât sarf edüben derd kılmışım hâsıl
Sirişk-i al ü ruh-i zerd kılmışım hâsıl

MÜS2-3/1

"Ömrümü harcayıp dert elde etmişim. Yani kırmızı gözyaşıyla sarı yüz kazanmışım."

Sarı yüzle kanlı gözyaşı âşıklığın işaretidir. Şair ömrünü harcamış ama Hak âşıklığını kazanmıştır. Bu işte âşık kârlıdır.

Gör Fuzûlî'nin ruh-i zerdinde eşk-i âlini
Perde-i idbâr tutmuş sûret-i ikbâlîm

MUR-1/7

"Fuzûlî'nin sarı yüzündeki kırmızı gözyaşını gör ki bahtımın yüzünü, talihsizlik perdesi kaplamış."

Sûret yüzdür, âşığın yüzü sarıdır. Şair yüzünü baht (ikbâl) olarak düşünmüştür. Şaire göre kırmızı gözyaşı bir talihsizlik (idbâr) perdesi gibi yüzünü kaplamıştır.

Ayb eyleme reng-i çihre-i zerdim gör
Kim çokları âlemde zer eyler güstâh

RUB-17/2

"Sarı yüzümü görüp de beni küstah diye ayıplama. Çünkü dünyada pek çok kişiyi altın küstah etmiştir."

Küstah, haddini bilmeyen edepsiz, saygısız kimsedir. Âşık, sararmış yüzüyle küstah gibi görüldüğü için ayıplanmıştır. Bu durumda "Altının pek çok insanı küstahlaştırdığı gibi, sarı yüzüm de beni küstah etti" demiştir.

Şair sararmış yüzünü altın bir levha olarak düşünmüştür.

Gül-zâr-i gamın benefşe vü yasemeni
Dûd-i dil-i âşüftedir ü çihre-i zerd

RUB-18/2

"Kederin gül bahçesinin menekşesiyle yasemini, perişan gönülden çıkan ahın dumanı ve sarı yüzdür."

Gülzâr gül bahçesidir. Gül bahçesinde menekşe ve yasemin bulunur. Şair kederi bir gül bahçesine benzetiyor. Bu gül bahçesinde menekşe, âşıkın ahının dumanı, yasemin ise âşıkın sarı yüzüdür. Yaseminin çiçekleri sarı ve beyaz olur.

1.6.Siyah

“Renkler pigmentlerin yansıttığı ışığın dalga boylarına bağlı olarak oluşurlar. Ortamda hiç ışık bulunmadığında hiçbir ışık yansıtılamadığı için her şey siyah görünür, başka bir deyişle hiçbir şey görünmez.” (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Siyah>)

“Işığı emen ve yok eden siyah, hüznü, yalnızlığı, sıkıntıları ve endişeleri hatırlatarak karamsarlığı artırıcı etkiler gösterebilir. Ölümü çağrıştıran siyah, genellikle matem rengi olarak bilinir. Siyah renk aynı zamanda, gücü, soyluluğu, ağırbaşlılığı, hırsı ve tutkuyu ifade eder.” (<http://tr.mydearbody.com/renkler/siyah-renk.html>)

“Tasavvufta siyah, maddeyi ve belirsizliği çağrıştırır. Necmeddin Kübrâ Hazretleri siyahı maddî manada ele alırken küfür ve şirk olarak görmüştür. Ona göre koyu ve karanlık ortam hazzın bekâsı, nefs-i hayvânînin duhûlünün delilidir. Belirsizlik anlamındaki siyah ise bir renk değil, bütün renklerin kaynağıdır. Bu renk, Allah’ın zâtını aynı zamanda da asla dönüşü sembolize eder. Siyahtaki bu belirsizlikten dolayı, Hakk’ın nurunun renksiz ve keyfiyetsiz olduğu da söylenir. Bu gerçekten hareketle İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri siyahı Allah’ın Celâl sıfatının rengi olarak değerlendirmiştir.” (Kaçmaz, 2012: 13)

Siyah renk Fuzûlî Divanı’nda Türkçe kara, Arapça esved, sevâd, sevdâ, Farsça siyâh, siyeh, tîre kelimeleriyle karşımıza çıkmaktadır. Siyah renk beyitlerde anber, bağır, baht, cahil, dağ, duman, gece, gönül, gözbebeği, gün, hal, hat, kalem, karasu, misk, saç, göz, taş, ten, toprak ve yüz gibi unsurlarla beraber geçmektedir.

Fuzûlî Divanı’nda siyah renk en fazla kullanılan renklerin başında gelmektedir. Aşk ve ıstırap şairi olan Fuzûlî’nin bu rengi fazlaca kullanması şaşılacak bir durum değildir. Siyah renk daha çok karamsar ruh halini temsil eder. Çekilen eza ve cefalardan yorgun düşen şair duygularını ifade ederken bu rengi fazlasıyla kullanmıştır. Bazen gecenin karanlığına seslenen şair bazende ahının dumanını gökyüzüne yükselterek çektiği acıları ifade etmeye çalışmıştır. Bütün bu acı verici durumların ifadesinde siyah rengin kullanılması bu rengin temsil ettiği manalarla da ilgilidir.

Siyah renk Allah’ın celal sıfatını temsil eder. Onun sonsuz gücünün ve sınırsız kudretinin rengi siyahtır. Yaratılan her şey birgün mutlaka aslına dönecektir, bu aslına dönüşüde siyah renk temsil eder.İçinde bulunduğu durumu anlatan şairin geçek sevgiliye yani aslına dönüşünü anlatırken de siyah rengi kullanması tesadüfî değildir. Siyah aynı zamanda küfrün ve rakibinde rengidir.

Siyah renk tasavvufi kullanımların yanı sıra sevgilinin güzellik unsurları olan

göz, kaş, ve ben gibi unsurların rengi olarakta karşımıza çıkar.

Siyah renk şu başlıklar altında toplanmıştır.

1.6.1. Anber

“Anber, Hint denizlerinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve kara renkte, güzel kokulu bir meddedir.” (Pala, 1995: 37)

“Divan şairleri anberden rengi ve kokusu münasebetiyle bahsederler. Sevgilinin saçı daima misk veya anber kokar.” (Pala, 1995: 37)

Kâkülün şâne açıp kıldı hevâyı müşgin

Tîğ mûyun dağıdıp etti yere anber-fâm

G-182/6

"Tarak saçını açıp havayı misk kokusuna boğdu. Makas saçını kesip yeri anber rengine boyadı."

Sevgili saçlarını kestirirken tarak saçlarını araladıkça etrafa misk kokusu yayılmaktadır. Makas saçlarını kesip yere döktükçe sanki yer saçın siyahlığından ve kokusundan dolayı amber rengine boyanmıştır.

1.6.2. Bağır

“Bağır; sine, göğüs anlamlarındadır. Sine, divan şiirinde duyguların algılandığı yer olarak düşünülür. Hayatî önem taşıyan organların sinede bulunması mecaz-ı mürsel yoluyla kalp yerine kullanılmasına yol açmıştır.” (Pala, 1995: 483)

Kara bağır, dertli gönül anlamındadır. Aşağıdaki beyitlerde bağırın karalığı mecazen gönlün dertli, yüreğin acılı olması anlamında kullanılmıştır.

Tâs elin öptü hased kıldı kara bağırımı su

Yetti su cismine reşk aldı tenimden ârâm

G-182/7

"Su tası elini öpünce hased kara bağırımı su etti, eritti. Su senin vücuduna değdi, kıskançlıktan vücudumda rahat ve huzur kalmadı."

Sevgili yıkanırken eline hamam tasını alır, böylece tas sevgilinin elini öpmüş olur. Âşık bu durumu kıskanır ve kıskançlıktan su gibi erir.

Su vücuda değince akar gider, yani aram kılmaz, durmaz. Suyun akıp gitmesi, kıskançlık âşıkın vücudundan rahat ve huzuru alıp götürmüştür. (Tarlan, 1998: 495-496)

Vasl-i hâl-i lebiñi bilse idim nâ-makdûr
Arzûsunda kara bağrımı kan etmez idim

G-196/2

"Dudağının kenarındaki beninin erişilmez olduğunu bilse idim ona erişmek arzusuyla kara bağrımı kan etmezdim."

"Ben tasavvufta âlem-i gaybdır. Oraya erişilmez. Ben kara olduğu için, kara bağır ifadesi kullanılmıştır. Dudağın kırmızılığına karşılık kan ifadesi kullanılmıştır." (Tarlan, 1998: 450)

1.6.3. Baht

Baht; talih kader, kısmet demektir. Bahtı kara, talihi kötü, işleri ters giden anlamındadır. Aşağıdaki beyitlerde siyâh baht, kara baht ifadeleri bu anlamda kullanılmıştır.

Ezel kâtipleri âşıkların bahtını kara yazmışlar. Bu mazmunla onu yüz sayfasına yazmışlar.

Ezel kâtipleri uşşâk bahtın kare yazmışlar
Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar

G-68/1

"Ezel kâtipleri âşıkların bahtını kara yazmışlar. Onu bu mazmunla yüz sayfasına yazmışlar."

"Ezel, başlangıcı olmayan zamandır. Bu ifade Allah'ın iradesi, takdiri anlamında kullanılmıştır. Hat kelimesi, yüzdeki ayva tüyleri ve yazı anlamında kullanılmıştır. Yüz vahdet, üstündeki hat ise kesrettir. Âşıklar vahdet üzerindeki kesretin sırrını çözmeye çalışanlardır." (Tarlan, 1998: 271)

Siyâh-bahtlığı yazmış alnına takdîr
N'ola geçirse kara günde rûzgâr kalem

K-33/13

"Takdir kara bahtlı olmayı alnına yazmıştır. Bu yüzden kalemin zamanı hep kara gün gibi geçse buna şaşılmaz."

Siyah baht, kötü talihtir. Bu kalemin alnına kaderi olarak yazıldığı için zamanı hep kara gün gibi, yani kötü geçecektir. Bu onun kaderidir, bu yüzden yapacak bir şey yoktur.

Ey diyen kim şâm-i ikbâlîñ ne yüzden tîredir
Sâye salmış aya ol gisû-yi anber-sâya bah

G-58/6

"Ey bana bahtının gecesi neden karanlıktır diyen; aya gölgesini salmış o amber kokulu saça bak."

Sevgilinin yüzü bazı teşbihlerde ay veya güneş, siyah ve gür saçları da yüzün üstüne düşüp onu örten örtü gibi düşünülür. Beyitte de buna benzer bir tablo vardır. Sevgilinin siyah saçları aya benzeyen yüzünü örtmüş, gölgelemiştir. Bu durum âşkın bahtının da siyah olmasının sebebidir.

Nâle-i zârım ile halka haram oldu yuhu
Kara bahtım yuhudan olmadı bîdâr henüz

G-122/5

"Haykırışlarım ve inleyişlerim insanlara uykuyu haram etti ama kara bahtım henüz uykudan uyanmadı."

Kara baht, kötü talih; uyanık baht saadettir. Şair talihinin bir türlü düzelmemesinden yakınmaktadır.

Rüzgârın tîre bahtın kare nutkun lâl edip
Mâtem-i gül bülbülü zağ ile yek-sân eylemiş

G-130/6

"Gülün matemi, bülbülün gününü karanlık, bahtını kara etmiş tatlı konuşma yeteneğini alıp onu dilsiz yapmış. Sonuçta onu kargaya eşit hale getirmiş."

Matem kederdir ve rengi siyahtır. Şair bütünüyle siyahtan oluşan bir matem tablosu çizmiştir. Bülbülün günleri geceye çevrilmiş, bahtı kararmış, o tatlı konuşma (ötme) yeteneği yok olup dilsiz kesilmiş. Bu haliyle kargaya eş olmuş. Çünkü karga siyahtır ve tatlı konuşma (ötme) özelliği yoktur.

Eliñden dâdlar ey ahter-i baht-i siyâhım kim
Beni halk içre alî-kadr iken gayette hâr ettiñ

MUK-24/1

"Ey siyah bahtımın yıldızı, elinden imdat ki ben insanlar içinde kadri yüce biri iken beni gayet aşağılık, hor biri yaptın."

Şair bahtının karalığından yakınmaktadır. İnsanlar içinde kadri yüksek biri iken kara bahtının yıldızı, onu insanlar tarafından horlanan, aşağılanan biri haline getirmiştir.

1.6.4. Cahil

Cahil; bilgisiz, okuryazar olmayan demektir. Kara cahil; çok bilgisiz, hiçbir şey bilmeyen anlamındadır.

Her siyeh-dil ki komaz baş hatına hame-sıfat
Kara cahildir eğer da'vî-i irfan eyler

K-32/41

"Her kara gönüllü, kalem gibi senin hattına baş koymaz. Bunlar kara cahil olmalarına rağmen irfan davasında bulunurlar."

Siyeh-dil, kara gönüllü demektir. Kötü kalpli, kötülük düşünen anlamlarındadır. Kalemin de içi karadır ama o sevgilinin hattına baş koymuş, yani başını feda etmiştir. Burada siyah görünmesine rağmen kalemin iyi niyetli ve fedakâr olduğu anlatılmaktadır. Buna karşılık içleri kapkara ama dışarıdan halim selim görünenler irfan davasında bulunmaktadır, işte bunlar kara cahildir.

1.6.5. Dağ (Yara, Yanık Yarası)

Dâğ; yara, yanık yarası, insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga demektir. Divan şiirinde âşık daima yaralıdır. Bu yara onun her şeyini kaplamış gibidir. Gönül, can, sine, ciğer, kalp ve bahtı bunlar arasındadır. (Pala, 1995: 567)

"Sevgilinin gamzesi, kaşları, kirpikleri vb. birçok nedenle yaralanan âşık bunları ok, kılıç, hançer gibi hisseder. Yara âşıkın istediği bir hâldir. O yaralı olduğu ölçüde sevgiliden kopmamaktadır." (Pala, 1995: 567)

Dâğlardır odlu göğsümde karası kopmamış
Yâ sebât-i aşk için od üzre bir nice sipend

G-63/3

"Şu görünen ateşli gönlümdeki kabuğu kopmamış yaralar mıdır yoksa aşkta sebat etmem için ateş üzerine atılmış birkaç üzerlik tohumu mudur?"

"Sipend, üzerlik tohumudur. Nazar değmemesi için üzerlik otu tohumu ateşte yakılıp tütsülenirmiş. Özellik küçük çocuklara bazı yerlerde hâlâ bu uygulanmaktadır." (Pala, 1995: 484)

Şair ateş üzerinde yuvarlak, siyah nesneler görmüş, bunların ne olduğunu anlayamamıştır. Bunlar ya ateşli sinesindeki dağdır ya da aşkta devam edebilmesi için destek mahiyetinde tütsülenmiş üzerlik otu tohumudur.

Gonce vü lâle deme dâğ karasın koparıp

Al vâlâya sarıp sebze de pinhân ettim

G-199/3

"Gördüğüne gonca veya lale deme. Göğsümdeki dağın siyah kabuğunu koparıp kırmızı kumaşa sardım ve yeşillik içinde gizledim."

Şair lalenin içindeki siyahlıkla sinesindeki dağı arasında ilişki kurmuştur. Dağ kızıl kanlara bulanmış sine içinde siyah bir yuvarlaktır. Lalenin içindeki siyah nokta da kırmızılar içindedir. Şair görünen siyahlığın lalenin içindeki nokta, olmadığını, sinesindeki dağın siyah kabuğunu koparıp kırmızı kumaşa sardığını ve yeşillik içinde gizlediğini söylüyor.

1.6.6. Duman

"Tütün ve dūd duman demektir. Âh, divan şiirinde aşk ateşiyle âşığın gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. Bu duman kıvrılarak göğe doğru yükselir." (Pala, 1995: 23)

Mübârektir sevâd-i dūd-i âhım kanda azm etsem

Yaman olmaz sehâbın gezdiği yerlerde âsârı

K-18/11

"Ahımın dumanının siyahlığı bulut gibi bereketlidir. Bulutun gezdiği yerlerde tesiri kötü olmaz."

Şair nereye gitse, ahının dumanı bulut gibi üzerinde dolaşmaktadır. Bulut yağmura vesiledir, rahmet eseridir. Âşığın ahının dumanı da böyledir, mübarektir. Ondandır rahmet eseri gözyaşları hasıl olur, fenalık çıkmaz.

“Âşıkın ah demesi Allah'a sığınmasıdır. Çünkü ah, Allah kelimesinin kısaltılmışıdır.” (Uludağ, 1996: 26)

Oldu ebr-i dûd-i âhım perde-i ruhsâr-ı mâh
Âh kim almaz cemâlinden henüz ol meh nikâb

G-28/7

"Ahımın dumanının bulutu, ayın yüzüne perde oldu. Fakat yazık ki o ay yüzlü sevgili yüzündeki peçeyi kaldırmıyor."

Âşık son derece büyük acılar içindedir. Öyleki ahının dumanı kesif bir bulut gibi aya perde olmuştur.

“Ay yüzlü sevgili mecazî güzeldir. Şair mecazi aşkı takılıp kaldığından, mecazi aşkın ilahi aşka dönüşmediğinden şikâyetçidir.” (Tarlan, 1998: 114)

Nihân aşkımı ma'lûm etse âlem dûd-i âhımdan
Aceb yok kim gümân-i genc eder halk ejdehâ görgeç

G-52/2

"İnsanlar, gizli aşkımı, ahımın dumanından anlasalar buna şaşılmaz. Çünkü insanlar bir yerde ejderha görünce orada hazine olduğuna inanırlar."

Şair ahının dumanıyla, ejderhanın alevli, dumanlı nefesi arasında ilgi kuruyor. Eskiden gizli, tılsımlı hazineleri bir ejderhanın, yılanın koruduğuna inanılırdı. Bu yüzden bir yerde ejderha varsa orada hazine olduğu düşünülürdü. Şair buna işaret ediyor. Ayna zamanda aşkının gizli bir hazine olduğunu söylüyor.

“Genc, tasavvufta kulluk makamıdır.” (Uludağ, 1996: 204)

Bu temennâda kim ol şem ile hem-sohbet olam
Dûd-i âh etti dünüm tek günümü târ benim

G-207/4

"O muma benzeyen sevgili ile sohbet arzusu içinde çektiğim ahın dumanı, gündüzümü gece gibi kararttı."

Âşık geceleri sevgilinin ayrılığında mum ile sohbet eder, derdini ona açar. Bu nedenle sevgili muma benzetilmiştir. Âşık sevgiliye kavuşmak hasretiyle öyle bir ah çekiyor ki ahın kesif dumanı güneşi dahi kapatıp gündüzü geceye çeviriyor.

“Şem, tasavvufta ilahi nurdur. Salikin kalbini yakan ilahi nurun parıltısıdır. Şem-

i ilahi, Kur‘ân-ı Kerim'dir.” (Uludağ, 1996: 491)

Ey Fuzûlî dūd-i âhım tîre eyler âlemi
Görmesem bir lâhza ol mâh-i melek-sîmâ yüzün

G-228/7

"Ey Fuzûlî! Eğer bir an bile o melek yüzlü ay gibi güzel sevgiliyi görmesem ahımın dumanı dünyayı karartır."

Yukarıda da ifade edildiği gibi ay yüzlü güzel, mecazî sevgilidir. Gecenin ışık kaynağı aydır. Ay görünmezse etrafı kesif bir duman kaplamış gibi karanlık olur.

1.6.7. Gece

Divan şiirinde gecenin karalığı ifadesiyle karanlık kastedilir. Aynı şekilde gündüz de aydınlığı bakımından beyaz olarak ifade edilir.

Gam günü itme dil-i bîmârdan tîguñ dirîg
Hayrdur virmek karañu gicede bîmâre su

K-3/8

"Kederli günümünden hasta gönlümden kılıcını esirgeme. Çünkü karanlık gecede hastaya su vermek sevaptır."

Gam günü, üzüntü ve kederin çok olduğu gün demektir. Bu durumda insanın günü gece gibi karanlıktır. Şair bu nedenle gün, gece ifadelerini kullanmıştır. Karanlık, siyahlıktır. Işık olmayınca renk de olmaz, her şey siyah görünür.

Eskiden hastaya su verilmez, veya çok az verilirdi. Suyun hastalığı artıracağına inanılırdı. Bu yüzden özellikle ateşli hastalık geçirenler son derece hararetli olurdu.

Suyla kılıç ilişkisi, ateşte yumuşatılmış demire şekil verilirken zaman zaman su verilmesiyle ilgilidir. Şair dostun kılıcıyla ölmek istiyor. Kılıç bedenine girdiği anda, su da girecek böylece susuzluğu giderilecektir. Ayrıca hastaya su vermek sevaptır.

Zamânîñ cümle-i evkâtını subh eylemiş gûyâ
Çerağ ile bulunmaz zulm devriniñ şeb-i târı

K-18/30

"Onun devrinde adaleti sayesinde bütün zamanlar gündüz gibi aydınlıktır. Mumla arasan zulüm zamanının karanlık gecesini bulamazsın."

Bu beyit Ayas Paşa için yazılan kasidede yer almaktadır. Şair Paşa'nın adaletiyle bütün zamanların gündüz gibi aydınlık olduğunu, mum ile arasan zulüm dönemlerinin karanlık gecesinin bulunamayacağını ifade ediyor.

İtürme itleri âvâzınıñ göñül zevkin

Yeter kara geceler herze herze feryâd et

G-41/2

"Gönül, karanlık gecelerde feryat edip sevgilinin mahallesindeki köpeklerin güzel sesini bastırma."

Âşık için sevgiliye ait her şeyin bir güzelliği ve kutsallığı vardır. Buna sevgilinin mahallesinin köpekleri de dahildir. Âşık geceleri sabaha kadar feryat eder, haykırır. Feryadı köpeklerin seslerini bastırır. Şair bundan şikâyetçidir, o sevgilinin köpeklerinin sesini duymak istemektedir.

Fuzûlî bakmak olur ol güneş yâdiyle hurşîde

Ne vech ilen kim olsa gün geçer fıkır-i şeb-i târ et

G-42/7

"Fuzûlî, sevgilinin güneşe benzeyen yüzünü anarak, onu düşünerek güneşe bakılabilir. Bir şekilde günler geçip gider. Sen karanlık gecenin nasıl geçeceğini düşün."

Şair, "sen güneşe, güneş gibi güzel olan sevgiliyi hatırlayarak bakıyorsun" derken zahiri güneşi kastetmektedir. Bunun bir de geces, yani batını vardır.

"Gecenin tasavvufta pek çok anlamı vardır. Gece; gayb âlemi, yokluk âlemidir."(Uludağ, 1996: 487)

Ser-i kûyuñda göñlüm berk-i âhın sanma bî-hûde

Karangu gece azm-i kûyuñ etsem reh-nümûnumdur

G-87/5

"Köyünün üzerinde çakan ahımın şimşeklerini boşuna sanma. Bunlar karanlık gecede köyüne doğru gelirken bana yol gösterir."

Ah, Allah kelimesinin kısaltılmış halidir. O halde ah, Allah demektir. Âşığın ah demesi, Allah'a sığınmasıdır. Şair ahının seyr ü sülûkta kendisine rehber olduğunu, yol gösterdiğini söylemektedir.

1.6.8. Gönül

Gönül, insanın manevi varlığının ifadesi, inanç ve hislerimizin kaynağıdır. Gönül âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir. Gönül kara başkalarının kötülüğünü isteyen demektir.

Olmuş hüçûm-i hâdiseden hûş münzehim

Kılmış safâ-yi akl dil-i tîreden firâr

K-37/19

"Akıl, hadiselerin hücumuyla yenilmiştir. Aklın huzuru, rahatlığı gönlün bulanıklığı yüzünden kaçmıştır."

"Gönül, âşıkın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir. Tsavvufta Allah'ın nazar ettiği, ilahi cemalin ve kemalin tecelli ettiği yerdir." (Uludağ, 1996: 148)

Mutasavvıflar ilahi hakikatin akılla kavranamayacağını söylerler. Şair bu yüzden akıl huzuru kaçtı demektedir. Çünkü gönül her an halden hale geçmektedir. Bu durum aklın düzenini bozar.

1.6.9. Gözbebeği

Göz, divan şiirinde en çok sözü edilen güzellik unsurlarından biridir. Şekil yönünden nergis ve bademi andırır. Renk olarak siyah veya elâdır. (Pala, 1995:124)

Göz karesi eşk-i gül-gûnumda hâliñ sadkası

Eşk-i gül-gûnum gül-i ruhsâr-i âliñ sadkası

G-274/1

"Gül renkli gözyaşındaki göz karası senin beninin sadakasıdır. Gül renkli gözyaşım ise al yanağının gülünün sadakasıdır."

"Gözbebeği siyahlığı bakımından sevgilinin beniyile ilişkilendirilmiştir. Gül renkli gözyaşı da rengi bakımından sevgilinin kırmızı yanağının gülüyle irtibatlandırılmıştır. Yani siyah gözbebeği sevgilinin benin ihsanı, gül renkli gözyaşı da güle benzeyen al yanağının ihsanıdır." (Tarkan, 1998: 707)

Sevâd-ı nokta-i gird-âba benzer merdüm-i çeşmim
Ki dâ'im garka-i gird-âb-i eşk-i çeşm-i pür-hundur

G-90/2

"Gözbebeğim girdabın ortasındaki siyah noktaya benzer ki her zaman kan dolu gözümün gözyaşı girdabına boğulmuştur."

Şair siyah gözbebeğiyle girdabın ortasında siyah nokta arasında ilgi kuruyor. Âşığın kanlı gözyaşları gözünde bir girdap oluşturmuştur. Gözbebeği de bu girdabın ortasındaki siyah noktadır.

1.6.10. Gün

Güneşin doğuşundan batışına kadar olan süreyi ifade eden gün kelimesi, karanlık gecenin zıddı, yani aydınlık olarak düşünülür. Ancak insanın acı çektiği, sıkıntılı olduğu durum kara gün olarak ifade edilmiştir.

Bu temennâda kim ol şem ile hem-sohbet olam
Dûd-i âh etti dünüm tek günümü târ benim

G-207/4

"O muma benzeyen sevgili ile sohbet arzusu içinde çektiğim ahın dumanı, gündüzümü gece gibi kararttı."

Âşık geceleri sevgilinin ayrılığında mum ile sohbet eder, derdini ona açar. Bu nedenle sevgili muma benzetilmiştir. Âşık sevgiliye kavuşmak hasretiyle öyle bir ah çekiyor ki ahın kesif dumanı güneşi dahi kapatıp gündüzü geceye çeviriyor.

"Şem, tasavvufta ilahi nurdur. Salikin kalbini yakan ilahi nurun parıltısıdır. Şem-i ilahi, Kur'ân-ı Kerim'dir." (Uludağ, 1996: 491)

Âf-tâb-i kadeh etmez ramazân ayı tulû
Ne belâdır bize yâ Rab ne kara gündür bu

G-239/6

"Kadeh güneşi ramazan ayında doğmaz. Ya Rab, bize bu ne bela, ne kara gündür."

Ramazân ayı, içki alışkanlığı olanlar için sıkıntılı bir dönemdir. Şair "Ramazanda kadeh güneşi doğmaz" derken içki içemeyeceğini, bunun kendisine ağır geldiğini ifade ediyor.

“Tarlan'a göre kadeh burada ilahi aşktır. Bu aşk güneşi doğmazsa her taraf kara gün olur.” (Tarlan, 1998: 568)

1.6.11. Güneş

Âfitâb, hûrşîd, mihr kelimeleriyle ifade eden güneş aydınlık ve parlaktır. Ancak sevgilinin yüzü ile mukayese edildiğinde sönük kalır. Bu durum bazen kararmak ifadesi ile anlatılır.

Karartır âf-tâbı sâye çeksen perde ruhsâre

Diriltir gonce halkın dürc-i lâ'liñ gelse güftâre

G-253/1

“Yüzüne perde çeksen gölge güneşi karartır. La'l kutusuna benzeyen dudağın konuşmaya başlasa goncaları diriltir.”

Güneş ışığını sevgilinin yüzünden almaktadır. Bu yüzden sevgili yüzünü örtse güneş kararır. Perdeyi kaldırmak tecellidir. Allah'ın celal tecellisiyle her şey mahvolur.

Buna karşılık hayat veren dudağın konuşmaya başlamasıyla goncalar dirilir. Bu da cemel tecellisidir. (Tarlan, 1998: 584) Beyitte, "Göklerin ve yerin hükümrânlığı yalnızca O'nundur. Diriltir, öldürür. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir. (Kur'ân-ı Kerim: 58/2)" ayetine işaret vardır.

1.6.12. Hâl (Ben)

Divan şiirinde genellikle yüzde bulunan benler ve bu benlerin renginin siyahlığı ile küçüklüğünden sık sık bahsedilir. Daha çok yanak, saç, kaş, ayva tüyü, ve dudak ile birlikte bulunur. Ben siyahlığı bakımından Hindû ve Habeş olarak anılır. (Pala, 1995: 224)

Derd çekmiş başım ol hâl-i siyeh kurbânı

Tâb görmüş tenim ol turra-i tarrâra fidâ

G-7/2

"Dert çekmiş başım o siyah bene kurban olsun. Acı çeken bedenim ise o yankesici, hilekâr saça feda olsun."

“Hâl-i siyeh, tasavvufta âlem-i gaybdır. Şair, çektiğim çilenin sonunda madde âleminin üstünde bir âleme, gayb âlemine yükseliyorum, demektedir.” (Tarlan, 1998: 63)

Dem-â-dem merdüm-i çeşmim içer kan zülf ü hâlinden
Belî ekser ma'âşî ehl-i deryânîñ karadandır

G-88/2

"Her an gözbebeğim saçından ve beninden kan içer. Evet, deniz insanların geçimi, çoğunlukla karadandır."

Gözbebeği kanlı gözyaşı içinde olduğundan deniz insanıdır. Saç ve ben renk bakımından siyah olduğu için karaya ait kabul edilmiştir.

“Göz saç ve bene bakarak onlardan kan içiyor. Bu âşık olmak anlamındadır. Dem-â-dem bunu anlatmaktadır. Demin kan olduğu hatırlatılmaktadır.” (Tarlan, 1998: 195) Tasavvufta zülf kesret, hâl ise gayb âlemidir.

Şair deniz insanların geçimini topraktan temin ettiğini söylemektedir. Kara, toprak anlamında kullanılmıştır.

Dehânîñ dürcünü hâl-i lebiñ gözden nihân etmiş
Emânet gör ki Hindû mahzen-i lü'lü'ye hâzindir

G-104/3

"Ağzının mücevher kutusunu, dudağındaki ben gizlemiş. Şu işe bak ki Hintli (hırsız) inci hazinesine muhafız olmuş."

İçinde inci dişler bulunduğu için sevgilinin ağzı bir mücevher kutusu kabul edilir. Ağız son derece küçüktür, bu yüzden dudağın kenarındaki ben onu gizleyebilmektedir.

“Ben siyah olduğu için Hintli olarak nitelenir, Hintli siyahtır. Hintli ayrıca hırsız anlamına gelir.” (Tarlan, 1998: 190)

Ben hemen ağzın kenarında olduğu için o hazinenin bekçisi gibi gösterilmiştir. Hırsızın hazine muhafızı olması görülmemiş bir durumdur.

1.6.13. Hat (Ayva Tüyü)

Hat, gençlerin yüzünde yeni çıkan tüylerdir. Şiirde yanak, dudak, ben, saç ve çene ile birlikte kendini gösteren hat genellikle güzel olarak düşünülür. (Pala, 1995:

238) Kelimenin yazı anlamına da gelmesi dolayısıyla bir yazıya benzetilen tüyler yanak sayfası üzerine yazılmış olarak ele alınır. Hattın güzel olanı yeni bitmiş olanıdır.

Hat genellikle yeşil olarak düşünülür. Siyah olarak ifade edildiğinde sevgilinin yanak sayfası üzerine yazılan yazı anlamını taşır.

Safha-i çihre âl üzre sevâd-i hat-i yâr
Dil-i pür-hûnumun âyînesine saldı gubâr

K-40/1

"Sevgilinin kırmızı bir sayfaya benzeyen yüzündeki hattının siyahlığı, kan dolu gönlümün aynasına toz bıraktı"

Hat, sevgilinin yüzündeki ince ayva tüylerini ifade eder. Bunlar yazı anlamındaki hat gibi düşünülmüş, sevâd-ı hat denilmiştir. Çünkü yazı olan hat genellikle siyahtır.

Şair bir sayfaya benzettiği sevgilinin kırmızı yüzüyle kan dolu gönlü arasında ilgi kurmuştur. Sevgilinin al yüzünün hasreti âşıkın gönlüne yansımış, gönül kanla dolmuştur. Diğere taraftan siyah hattan kırmızı gönül aynasına yansıyan siyah yazı, orada siyah noktalar halinde iz bırakmıştır. Gönül aynası tozlanmıştır.

Kan tasavvufta maddedir. Şair maddeden kurtulamadığını ifade etmektedir

Göz hatından merdümün mahv etmedin bulmaz murâd
Zâyî' eyler hüsnüñü hattıñ sevâd üzre sevâd

G-62/1

"Göz, kendi bebeğini öldürmeden senin hattından muradını alamaz. Çünkü yazı üstünde yazı, yazının güzelliğini bozar."

Yüzdeki ayva tüyleri genellikle yeşil olarak düşünülür. Burada siyah olarak ifade edilmiştir. Hat yüz üzerindedir. Tasavvufî anlamı vahdet üzerinde kesretin bulunuşudur. Kesretle vahdet bir aradadır. (Tarlan, 1998: 182)

Göz hattı incelerken gözbebeğini öldürecek derecede ona bakar. Çünkü göz de siyahtır, hat da siyahtır. Bu bakımdan gözün hattı kavrayabilmesi çok zordur. Hattın ne anlama geldiğini anlam için eğilen gözbebeği, siyah hat üzerinde hat üzerinde ikinci bir siyahlık oluşturuyor. Şairin ifade ettiği sevâd üstünde sevâd budur. Bu da hattın güzelliğini bozmaktadır.

1.6.14. Hat (Yazı)

Hat, çizgi, satır, yazı demektir. Arap alfabesiyle yazılan yazılara hat veya hüsn-i hat tabir olunur.

Müheyminâ Samedâ bende-i siyeh-rûyum

Sahife-i amelim ma'siyet hatıyle kara

K-1/80

"Ey herkesin koruyucusu, herkesin muhtaç olduğu Allah! Yüzü kara bir kulunum. Amel defterimin sayfaları günah yazısıyla karadır."

Müheymin, Samed; yüce Allah'ın isimlerindendir. Bende-i siyeh-rû; yüzü kara, yani günahkâr kuldur. Masiyet, günah demektir. Şair günahkâr olduğunu, bu yüzden amel defterinin yazısının siyah olduğunu söylemektedir.

Defteri a'mâlimiñ hatt-i hatâdandır siyâh

Kan döker çeşmim hayâl ettikçe hevl-i mahşeri

G-268/5

"Amel defterim günah yazısı ile simsiyahtır. Mahşerin korkunçluğunu hayal ettikçe gözüm kanlı yaş döker."

Amel defteri, insanın hayatta iken işlediği sevap ve günahların görevli melekler tarafından tespit edildiği defterdir. Şairin amel defterinde günahların çokluğu yüzünden sayfalar simsiyah olmuştur.

"Mahşer günü insanların eline amel defterleri tutuşturulur ve dünya hayatında işlediklerinin cezası verilir. Bu korkunç günü hayal ettikçe şair kanlı gözyaşı dökmektedir." (Tarlan, 1998: 616)

1.6.15. Kalem

Eskiden kamyş kalemler kullanılır, ucu mürekkebe batırılırdı. Bundan dolayı kalemin ucu siyah olurdu. Aşağıdaki beyitte bu anlamda kalemin başı, ucu için siyah ifadesi kullanılmıştır.

Kara başın götürüp da'im ilden ile gezer

Tutarlar ise dahi eylemez karar kalem

K-33/10

"Kalem kara başını alıp ilden ile gezer. Tutsalar bile bir yerde karar kılıp durmaz."

Eskiden kâmiş kalemler kullanılırdı. Kalemin ucu açılır ve mürekkebe batırılarak sayfa üzerine yazı yazılırdı. Yazma faaliyeti süresince kalem asla durmaz, hep sayfa üzerinde hareket ederdi. Şair bu durumu ilden ile dolaşma olarak yorumluyor.

Kalemin ucu mürekkepten dolayı siyah olduğu için "kara baş" ifadesi kullanılmıştır.

1.6.16. Kâr (iş)

Kâr, iş anlamındadır. Siyâh-kâr ifadesi kişinin fiilinin, amelinin günah olduğunu, yani kötülük işlediğini ifade eder. Aşağıdaki beyitte bu anlamda kalemin günah işlediği söylenmiştir.

Dedi sakın sözü çok etme sakla şart-i edeb

Ki çok sözünden oluptur siyâh-kâr kalem

K-33/40

"Sakın sözü çok söyleme, lafı uzatma, bu edebın şartıdır, dedi. Çünkü çok sözünden dolayı kalem gühahkâr olmuştur."

Tasavvufta az konuşmak, az uyumak, az yemek vb. davranışlar önemlidir. Çünkü tasavvuf sözden (kâl) çok hâl durumudur. Herşeyin aşırısı zararlı olduğu gibi sözün fazlası da zararlıdır.

Şair bu görünüşün bir örnekle güçlendiriyor. Kalem çok konuştuğu için günah işlemiştir, diyor. Kalemin çok konuşması, durmadan yazması demektir. Kalemin işi yazmaktır. Şair aşırı yazmadan dolayı onu kınamakta, günühkâr olduğunu söylemektedir.

1.6.17. Kara su

"Gözüne karasu inmek" karasu hastalağından ötürü gözü görmez olmaktır. Kelime mecazen uzun süre yol beklemek anlamında kullanılır

Ohşadabilmez gubârını muharrir hatuña

Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kara su

K-3/6

“Hattatın uzun süre bakmaktan gözüne kara su inse, yine de gubarî yazısını senin hattına benzetemez.”

Beyitte Hz. Peygamber’in ayva tüyleri ile gubarî hat arasında bir benzerlik kurulmuştur. Gubarî hattın özelliği çok küçük yazılıyor olmasından geliyor. Hattat ne kadar uğraşırsa uğraşsın gubarî hatla yazdığı yazıyı Hz. Peygamber’in hattına benzetemeyecektir.

Kalemin gözüne kara sular inmesi ifadesi ise iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Birincisi, kalemin göz denilen uç kısmına mürekkebin gelmesi; ikincisi ise yazıya çok fazla bakan kişinin gözlerinin kızarması, kararması olarak kullanılmıştır. Gözüne karasu inmek; karasu hastalığından dolayı gözü görmez olmak, uzun süre birinin yolunu beklemek anlamlarındadır.

İntizâr-i mey-i gül-reng ile bayram ayına

Baka baka inecektir gözümüze kara su

G-239/7

"Bu ramazanda gül renkli şaraba kavuşmayı bekleyerek bayram ayına baka baka gözümüze karasu inecektir."

Ramazan ayı içki alışkanlığı olanların bu alışkanlıklarına ara verdikleri aydır. Bu yüzden ramazanın bitmesini, bayramın gelmesini dört gözle beklerler. Ramazan ayından sonra bayram ayı olan şevvalin girişi, yeni ayın girdiğini gösteren hilalin görülmesiyle olur. Eskiden ramazan ve bayram ayının hilali gözlenirdi. Şair bayram ayının hilalini gözlemekten gözüne karasu indiğini söylemekte, bunun kendisine çok uzun geldiğini ifade etmektedir.

1.6.18. Misk

“Misk Hıta (Doğu Türkistan) ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğindeki urdur. Erkek ceylanda bulunan bu ur hayvanı rahatsız edermiş. Hayvan sürtünme yoluyla bu uru düşürmüştü. Misk avcılar tarafından toplanan bu miskten koku elde edilir. Misk kokusu ve siyah rengi bakımından ele alınır. Sevgilinin ayva tüyleri, beni, kaşı, saçı miske benzetilir.” (Pala, 1995: 389-390)

Vehm-i tîğîñ eyledi ehl-i Fireng'i zerd-reng
Kıldı gerd-i leşkeriñ sahrâ-yi Hind'i müşg-fâm

K-14/33

"Kılıcının korkusu Freng'in yüzünü sararttı. Askerinin çıkardığı toz Hint çölünü misk rengine çevirdi."

Bu beyit şairin Ayas Paşa için yazdığı kaside de yer almaktadır. Şair Ayas Paşa'nın ordusunun çıkardığı tozla, miskin rengi arasında ilgi kurmuştur. Misk siyahtır. Askerlerin çıkardığı tozlar Hint sahrasını siyaha boğmuş, göz gözü görmez olmuştur. Beyitte Hint kelimesiyle siyahlık kastedilmiştir.

1.6.19. Saç

"Saç divan şiirinde en çok kullanılan güzellik unsurlarındandır. Mû, gîsû, zülf gibi adlar altında ve birçok yönden ele alına saç sayısız teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Saçın rengi daima siyahtır. Asla başka renkte olamaz. Saç renk yönünden gece, leyl, şâm, şebistân, hindû, küfr gibi kelimelerle ifade edilir." (Pala, 1995: 458-459)

Dem-â-dem merdüm-i çeşmim içer kan zülf   hâlinden
Bel  ekser ma'    ehl-i dery n   karadandır

G-88/2

"Her an gözbebeğim sa ından ve beninden kan içer. Evet, deniz insanlarının geçimi, çoğunlukla karadandır."

Gözbebeği kanlı gözyaşı içinde olduğundan deniz insanıdır. Sa  ve ben renk bakımından siyah olduğu için karaya ait kabul edilmiştir.

"G z sa  ve bene bakarak onlardan kan içiyor. Bu    ik olmak anlamındadır. Dem- -dem bunu anlatmaktadır. Demin kan olduğu hatırlatılmaktadır." (Tarlan, 1998: 195) Tasavvufta zülf kesret, hâl ise gayb  lemdir.

Zülfü siyeh sanemler olmuş seni  es rin
A kı da her birini  öz z lf  boynu ba ı

G-261/5

"Saçı siyah puta benzeyen güzeller senin esirin olmuş. Senin a kı da her birinin saçı, kendi boynunun ba ı olmuş."

“Sanem, put anlamındadır. Divan şiirinde sevgiliye istiare yoluyla büt ve sanem denir. Buradaki put daha çok kilise duvarlarındaki mozaik işlemeli tasvirler yerine kullanılır ve sevgilinin o tasvirler kadar güzel olduğu anlatılmak istenir.” (Pala, 1995: 98)

Esir, zincire vurulur. Puta benzeyen güzellerin zincirleri kendi saçlarıdır.

Tutalım ki zülf-i siyâhıñı tutan üzre sâbit olur günâh
Ne revâ ki gamze-i kâtiliñ güneh etmeden döke kanımı

G-262/5

"Varsayalım ki siyah saçını tutana günah yazılır. Peki katil gamzenin kanımı dökmesinin günah sayılmaması reva mı?"

Beytin zahiri anlamında şairin tezi doğru ve haklıdır. Saça dokunmak günah olursa kan dökmek nasıl günah olmaz? Ancak kelimelerin tasavvufi anlamına bakılırsa şairin yaptığığın günah, gamzenin kan dökmesinin de sevap olduğu anlaşılır.

Zülf, tasavvufta kesrettir. Saça dokunmak, yani kesrete dalmak günahtır. Katil gamze ise madde olan kanı döküp âşığı mâsivâdan kurtararak sevap işlemektedir. (Tarlan, 1998: 696)

Sirişk-rîz gül-endamlar hevâsiyle
Şikeste-hâl siyeh zülfler belâsiyle

MÜS2-4/1

"Gül endamlı güzellerin sevdasıyla gözyaşı dökmekteyim. Siyah saçların belasıyla da halim perişandır."

Divan şiirinde sevgilinin pek çok unsuru güle benzetilir. Sevgilinin kendisi bizzat güldür. Beyitte sevgili boyu bakımından güle benzetilmiştir. Âşığın başında gül endamlı güzellerin sevdası vardır. Âşık bu sevdıyla gözyaşı dökmektedir. Bu sevda katlanılabilir bir şeydir ama asıl bela siyah saçlardan kaynaklanmaktadır. Sevgilinin saçları siyah, uzun, kıvrımlı ve dağınıktır. Âşığın gönlü sevgilinin saçlarının esiridir. Âşık bu beladan şikâyetçidir.

1.6.20. Sürmeli Göz

“Sürme göze sürülen ilaçtır. Siyah renkte olur. Toz hâlde olup göze hem güzellik hem de görüş kuvveti verir.” (Pala, 1995: 336)

Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng
Hîç şâhid yok bu reng ileñ ki sensin şûh ü şeng

MUH-1/5

"Sürmeden gözlerin kara, kınadan ellerin lale renklidir. Bu renkle sen en güzelsin, senin gibi güzel yoktur."

Sürme göze çekilen siyah bir maddedir. Göze güzellik ve görüş gücü verdiğine inanılır. Göze sürülüğü, aslının cevher oluşu, İsfahan'dan getirilmesi yönleriyle ele alınır. Sevgilinin ayağının toprağı âşık için sürmeden üstündür.

1.6.21. Tabiat (Karakter, mizaç, huy)

Tab'; tabiat, karakter, mizaç, huy anlamlarına gelir. Bazı beyitlerde iç, gönül, ruh hâli anlamı verilebilecek şekilde kullanılmıştır. Âşkın karamsarlığı, iç sıkıntısı siyah renkle ifade edilmiştir.

Kılar şem'-i cemâliñ nûru tâb'-ı tîremi rûşen
Güneştir seng-i bî-mikdârı lâ'l-i âb-dâr eyler

K-22/30

"Yüzünün güzelliğinin mumu kararmış tabiatımı aydınlatır ki hesapsız miktarda taşı kırmızı la'le çeviren güneş gibidir."

Tab'-ı tîre, karamsar tabiatı, kederli gönlü ifade eder. Siyahlık matem rengidir. Bu bakımdan tabiatın, mizacın bozukluğu tîre kelimesiyle ifade edilmiştir. Sevgilinin güzellik mumu, taşı la'le çeviren güneş gibidir. İnanişâ göre la'l aslında beyazdır, ciğer kanı sürülerek güneşe bırakılır ve kuruyarak la'le dönüşürmüş. Şair buna işaret ediyor.

Nişan-i şefkatiñdir kim olur izhar-i hamdiñ'çin
Fuzûlî tîre tab'ından kelâm-i can-fezâ peydâ

G-4/7

"Senin şefkatinin işaretidir ki buna karşılık teşekkür etmek için Fuzûlî kararmış gönlünden can artırıcı sözler çıkarır."

Allah, kullarına karşı son derece şefkatlidir. Buna karşılık kula düşen şükretmektir. Fuzûlî son derece karamsardır, gönlü, tabiatı kararmıştır. Matem havası içindedir, neşe ve sevinçten eser yoktur. Allah'ın şefkati onu harekete geçirir ve bedbin tabiatından can bağışlayan, hayat veren sözler çıkar.

1.6.22. Taş

Divan şiirinde la'lin aslında beyaz olduğu, üzerine ciğer kanı sürülerek güneşte bekletmek suretiyle kırmızı rengi aldığı anlayışı vardır. Şair bundan faydalanarak "Kara taşı kızıl kan ile boyasam bu onun özünü etkileyip la'le çevirmez" demektedir.

Ger kara taşı kızıl kan ile rengin etsen

Tab'a tağyir verip lâ'l-i Bedahşân olmaz

MUK-13/2

"Eğer kara taşı kızıl kanla renklendirsen, tabiatı, özelliği bozulup Bedahşan la'li olmaz."

Şair kara taşı kızıl kanla renklendirmekle taş özeliğinin değişmeyeceğini, la'le dönüşmeyeceğini söylüyor. Şekli değişikliklerle öze ait hususiyetler değişmez, onlar yerinde kalır.

1.6.23. Ten

Kul, köle demektir. Köleler genellikle siyah derili olduklarından "kara kul" ifadesi kullanılmıştır.

Boynu bağlı bir kara kuldur hevası kaçmağa

Bulduğun alıp kaçır saklamasañ şâm ü seher

K-34/7

"Boynu zincirli, siyah tenli bir köledir. Her zaman kaçmak arzusundadır. Eğer sabah akşam muhafaza etmezsen bulduğunu alır kaçır."

Köle, alınıp satılan savaş esiridir. Köle efendisine tabidir, hürriyeti yoktur. Köleler kaçmasın diye işleri bitince akşam zincire vurulurdu. İnsandaki hürriyet duygusu köleleri her zaman kaçmaya yöneltmiştir. Beyitte buna işaret vardır.

Geçmişte köleler daha çok siyah derili oldukları için "kara kul" ifadesi kullanılmıştır.

1.6.24. Toprak

Toprak renk olarak siyahtır. Topraktan yeşil otlar biter, çeşitli renklerde çiçekler çıkar, ağaçlar yatışır. Bütün bunlara rağmen toprağın aslı siyahtır. Divan şairler bunu çeşitli ilgilerle kullanırlar.

Sâye-i lûtf ü kerem ger salsa hâk-i tîreye
Cirm-i hâk-i tîre reşk-i ravza-i Ridvân olur

K-7/26

"Senin lütfunun ve cömertliğinin gölgesi kara toprağa düşse onu Rıdvan cennetini kışkandıracak bir bahçeye çevirir."

Beyit Hz. Ali için yazılan bir kasidede yer almaktadır. Rıdvan, cennetlerden birinin adıdır. Cennet "gölgelik bahçe" anlamında olup ahirette müminlerin gidecekleri yerdir. Cennette gözlerin görmediği nimetler vardır. Şair Hz. Ali'nin cömertliğinin gölgesinin düştüğü kara toprağın cennete dönüşeceğini söylemektedir.

Kemâl-i hikmetiñ izhâr-i kudret kılmağa etmiş
Gubâr-i tîreden âyine-i gîtî-nümâ peydâ

G-4/3

"(Allah'ım!) Senin hikmetinin kemali, kudretini göstermek için kara topraktan dünyayı gösteren ayna meydana getirmiştir."

İnsanın aslı da topraktır. İnsanda bir de gönül vardır. Müminin gönlü İskender'in dünyayı gösteren aynasına benzetilir. Beyitte "Kara topraktan dünyayı gösteren ayna çıkarır" ifadesiyle buna işaret edilmiştir.

Geh sevâd-ı gird-bâd-ı kahrı hâk-i tîreyi
Tûtiyâ-yı dîde-i hur-şid-i âlem-tâb eder

MUK-9/2

"Yüce Allah'ın kahrının girdabının siyahlığı, bazen kara toprağı dünyayı aydınlatan güneşin gözüne sürme yapar."

Sürmenin aslı topraktır. Toz halinde ve aslının cevher olması yönüyle ele alınır. Şair yüce Allah'ın kudretine işaret olmak üzere kara topraktan sürme yarattığını misal vermektedir. Toprağın siyahlığıyla girdabın siyah noktası arasında ilgi kurulmuştur.

Zâyî iken kadrîmi bildirdiñ ehl-i âleme
Tîre iken eyledin hak-i vücûdum anberîn

MUK-33/9

"Ben zayi olmuş, kimse tarafından bilinmezken kıymetimi insanlara bildirdin. Bedenimin toprağı kara (değersiz) iken sen onu ambere çevirdin."

Şair kimin için yazıldığı belli olmayan bu kıtada, sözünü ettiği şahsı övmekte, onun iyiliklerini sıralamaktadır. Beyitte toprakla amber, renk bakımından karşılaştırılmıştır. İkisi de siyah olmasına rağmen amber değerlidir. Şair sözünü ettiği şahsın yardımıyla kimse tarafından bilinmeyen, kara toprak hükmünde biri iken tanındığını ve amber gibi kıymetlendiğini ifade etmektedir.

1.6.25. Yüz

Divan şiirinde yüzün siyahlığı günah ve ayıp anlamında kullanılır. Rû-siyeh, siyeh-rû; yüzü kara, kara yüzlü, aybı olan anlamlarındadır. Yüzü kara, utanılacak durumu olan demektir.

Müheyminâ Samedâ bende-i siyeh-rûyum
Sahife-i amelim ma'siyet hatiyle kara

K-1/80

"Ey herkesin koruyucusu, herkesin muhtaç olduğu Allah! Yüzü kara bir kulunum. Amel defterimin sayfaları günah yazısıyla karadır."

Müheymin, Samed; yüce Allah'ın isimlerindendir. Bende-i siyeh-rû; yüzü kara, yani günahkâr kuldur. Masiyet, günah demektir. Şair günahkâr olduğunu, bu yüzden amel defterinin yazısının siyah olduğunu söylemektedir.

Kaçtı ol dîn-i siyeh-ru devlet ü ikbâlden
Öyle kim şeh-bâz vehminden firâr eyler gurâb

K-15-X/3

"O aşağılık kara yüzlü, ikbâl ve devletten, doğan korkusuyla kaçan karga gibi kaçtı."

Beyit Ayas Paşa'ya yazılmış bir kasidede yer almaktadır. Şair dönemle ilgili bu olayı anlatmakta, isyan etmiş, etrafına ordu toplamış bir şakînin ordusunun Ayas Paşa tarafından mağlup edildiğini ve isyancı şakînin kaçtığını söylemektedir.

Beyitteki siyeh-rû ifadesi, sözü edilen kişinin zalimliğini, günahkârlığını ifade etmektedir.

Müşg-i Çin zülfüñ ile eylese da'vi ne aceb

Ne olur yüzü kara kulda hatâdan gayrı

G-271/4

"Çin miski, saçın ile güzel kokma konusunda iddiaya girse buna şaşılmaz. Çünkü kara yüzlü bir kölede hatadan başka bir şey çıkmaz."

Miskin Çin'den çıktığı, Çin miski ifadesiyle anlatılmıştır. Misk, Misk Ahusu denilen bir ceylanın erkeğinin göbeğinden elde edilen güzel kokudur. Sevgilinin saçı, beni, ayva tüyü misk gibi kokar, hatta miskten üstündür. Bu yüzden misk sevgiliyi kıskanır. Şair bunu ifade etmektedir.

Misk, sevgiliyle iddiaya girmiş, daha güzel koktuğunu söylemiştir. O siyah renkli basit bir köledir. Ona yaraşan böyle hatalar yapmaktır. Miskin çıktığı yer Hutun, Hıta, Hata olarak bilinir. Şairler Hata kelimesiyle hata (yanılma) kelimesinin benzerliğinden faydalanarak sanat yaparlar. Beyitte de bu şekilde kullanılmıştır.

Kara durur yüzü ol vechden kim eyler faş

Özüyle yari arasında her ne var kalem

K-33/8

"Kalemin yüzü kara olduğu için kendisiyle sevgilisi arasında olan sırları ifşa eder."

Eskiden kamyş kalemler kullanılırdı. Kalemin yüzünün karalığı mürekkeple olan ilgisindedir. Şair yüz ifadesiyle ucunu kastetmiştir. Kalemin ucu mürekkebe batırılmaktan dolayı siyahtır.

Kalem için sır yoktur, olup biten her şeyi yazar, yani söyler. Şair bu durumu yüzünün karalığına bağlamaktadır.

1.7. Yeşil

"Yeşil Türkçe bir sözcüktür. "Taze, diri" anlamındaki "yaş"tan önce yeşil sonra yeşil olarak bugüne ulaşmıştır." (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeşil>)

"Yeşil renk dünya üzerinde en fazla bulunan renklerden biri olup, paylaşmanın uyumun cömertliğin ve iş birliğinin rengidir. Yeşil renk sakinleştirici bir özellik taşıdığı için enerjiyi dengeleyerek şefkat duygularımızı artırır. Aklın ve bilincin rengidir. İnsana güven ve huzur hissi verir. Doğru karar alınması için uygun bir ortam yaratır. Yeşil hayatın yenilenmesini ve evrimini anlatan bir renktir." (<http://www.habervitrini.->

com/haber/yesil-renk-)

Yeşil, tabiata hâkim olan renktir. İnsana huzur verir ve rahatlatır. Aynı zamanda umudu, yeniliği, gençleşmeyi ve yeniden canlanmayı çağırıştırır. Yeşil rengi seven insanlar genellikle üretken, çevresiyle uyumlu, içten ve doğayı seven insanlardır. Aynı zamanda hareketlerinde dengeli ve düzenlidirler. (<http://www.renklerin anlamlari.com/yesil-renk.html>)

“Kur’an-ı Kerim’de yeşil, bolluk-bereket anlamında ve cennet tasvirlerinde kullanılmıştır. Ayrıca Hızır’ın kelime manası da yeşildir. İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri’ne göre yeşil, kemâl rengidir. Bu sebeple Peygamberimiz yeşil cübbe giyermiş. Yeşil, Necmeddin Kübrâ Hazretleri’nin de en fazla önem verdiği renktir. Zira ona göre yeşil, vücudun karanlık kuyudan çıkışı ve kurtuluşunu simgeler. Bitkide yeşil canlılığı ifade ettiği gibi insanda da kalbin canlı ve çalışır olduğunu nazara verir.” (Kaçmaz, 2012:1)

Fuzûlî Divanı’nda yeşil renk Arapça hadrâ; Farsça sebz, sebze, sebzîn, sebze-zâr, sebz-fâm, sebz-gûn; Türkçe yaşıl, yeşil şekline karşımıza çıkmaktadır. Yeşil renk beyitlerde ağaç, elbise, gökyüzü, hat, kalem, perde, sancak, taht, kaş gibi unsurlarla beraber kullanılmıştır.

Pek çok inanışta olduğu gibi İslam inancında da yeşil renk hayatı, tabiatın canlılığını, ahengi, süsü, umudu, sevinci ve bereketi temsil eder. Yeşil aynı zamanda cennetinde rengidir. Cennette yemyeşil bahçeler ve bu yeşil bahçelerin içinde akan nehirlerden bahsedilir. Yine cennette giyilecek elbiselerin renginin de yeşil olacağına inanılır.

Beyitlerde yeşil renk en fazla kullanılan renklerin başında gelir. Sevgilinin bütün güzelliğiyle içinde salınıp gezdiği yemyeşil cennet bahçelerinin tasvirlerine sıkça yer verilir. Bazense sevgilinin yüzü toprak, ayva tüyleride o topraktan yeşeren yeşilliklere benzetilmiştir.

Yeşil renk hayatı, canlılığı ve cenneti temsil eder. Sevgili aşığı bu hayata bağlayan çektiği bütün acılara katlanmasını sağlayan yegane varlıktır. Aşığın yaşama sebebi olan sevgilinin yeşil renkli bahçelerde gezip dolaşması, yeşil renkli elbiseler içinde tasvir edilmesi tamamen yeşil rengin çağrıştırdığı anlamlarla ilgilidir.

Yeşil renk aşağıdaki başlıklar altında sıralanmıştır.

1.7.1. Ağaç/ Yaprak/ Çimen

Divan şiirinde sebz, sebze, sebze-zâr olarak ifade edilen, yeşil ve yeşillik anlamını veren kelime pek çok unsuru barındırır. Yeryüzü zeminini oluşturan toprak üzerindeki otlar, çiçekler, ağaçlar yeşillik olarak ifade edilir. Bunların oluşturduğu bağ, bahçe gibi unsurlar da bunun içinde ele alınır.

“Divan şairlerinin tasvir ettikleri bağda bir akarsu, çiçek ve kuşlar bulunur. Bu bağda bahar hiç eksik olmaz. Bahar gelince bağ bezenir, süslenir.” (Pala, 1995: 53) Bağın unsurlarının hemen hepsi yeşil olarak ifade edilir. Çimen, ağaçların yaprağı vb. unsurlar yaşıldır. Bunlar sebz, sebze, sebze-zâr gibi kelimelerle ifade edilir.

İletsem hançeriñ şevkini kabre her bahâr olgaç
Olur sebze yerine hâk-i kabrimden ayan hançer

K-4/8

"(Öldükten sonra) Hançerinin arzusunu kabrime iletsem, her bahar olduğunda kabrimin toprağından yeşillik yerine hançer belirir."

Bu beyit şairin Hz. Peygamber için söylediği "hançer" redifli kaside de yer almaktadır. Şair Hz. Peygamberin hançerinin iştiağıyla ölmüştür. Bu arzu ve iştiağ kabrine de iletilmiştir. Bu yüzden her bahar geldiğinden şairin kabrinin toprağından yeşillik yerine hançer çıkmaktadır.

Göz açıp bû-sitâna hatt-i sebziñsiz nazar kılsam
Görünür gözlerime sebze-i her bû-sitan hançer

K-4/10

"Senin yeşil hattın olmaksızın bahçeye baksam, bana bahçenin her yeşilliği hançer gibi görünür."

Hatt-ı sebz, yeşil hattır. Hat genellikle yeşil olarak düşünülür. Şair Hz. Peygambere olan sevgisini izhar etmektedir. Yeşillik insanı dinlendirip ruha ferahlık verir. Ama şair Hz. Peygamberin yeşil hatt olmaksızın bahçeye baksa, bahçedeki her yeşillik kendisine hançer gibi görünmektedir.

Almak için kıymetiyle sebzedен şeb-nem dürün
Yâseminden sîm dökmüş yâ semenden zer sabâ

K-5/2

"Saba yeşillikten çiy incisini değeriyle almak için yaseminden gümüş veya altın dökmüştür."

Şeb-nem çiy tanesidir. İlkbaharda sabahları otlar ve çiçekler üzerinde görülen su damlasıdır. Divan şiirinde pek çok benzetmeye konu olmuştur. Saba çiy incisini yeşillikten satın almak için yaseminden altın ve gümüş vermiştir. Yaseminin çiçekleri beyaz ve sarı olur. Ayrıca "yasemin, yâ semen" şeklindeki kullanımla sanat yapılmıştır.

Sebze üzre gezdirir bâd-i sabâ gül bergini
Sanki sebze âs-mândır kevkeb-i seyyar gül

K-9/14

"Saba rüzgârı gül yaprağını yeşillik üstünde gezdirir. Sanki yeşillik gökyüzüdür de gül yaprağı dolaşan yıldızdır."

Saba; goncaları açan, şebnem yağdıran, sevgilinin saçının misk kokusunu yayan, sevgiliden âşığa haber getiren rüzgârdır. Saba rüzgârı gül yaprağını yeşillik üzerinde dolaştırmaktadır. Zeminin yeşilliği, gül yaprağının rengi şairi farklı bir hayale yöneltmiştir. Şair yeşilliği gökyüzüne, gül yaprağını da gökyüzünde dolaşan bir yıldız benzetmiştir.

Müzeyyen oldu hat-i sebze ile rûy-i zemîn
Letâfet-i hat-ı sebz ile öyle kim ruh-i yâr

K-17/2

"Sevgilinin yüzünün yeşil hattının inceliği ve güzelliğiyle yüzünün süslenmesi gibi yeryüzü de yeşilliklerle süslendi."

Hat, bir güzellik unsurudur. Yeşil ve ince görüntüsüyle sevgilinin yüzünü süsler, güzellik katar. Yeryüzü de topraktan çıkan yeşilliklerle bezenir, süslenir. Yeşilliğin olmadığı bir zeminin hiçbir güzelliği ve çekiciliği yoktur. Şair bunu ifade etmektedir.

Sahife-i çemene yazdı hâme-i sebze
Hat-i delâ'il isbât-i îzid-i Cebbâr

K-17/5

"Yeşilliğin kalemi çimen sayfasına Allah'ın güç ve kudret sahibi olduğunun ispatının delillerinin yazısını yazdı."

İzid-i Cebbâr, güç ve kudret sahibi olan Allah'tır. Tabiattaki ahenk ve güzellik, kainattati düzen ve hadiseler onun güç ve kudretinin delilleridir. Her şey onun varlığına, kudretinin sonsuzluğuna şahadet etmektedir. Yeşilliğin kalemi de çimenlik sayfasına bunu yazmıştır.

Yine düştü hevâdan sebze-zâre katre-i şeb-nem
Yine gül-zâre saldı zıll-i rahmet ebr-i âzârı

K-18/2

"Yine havadan yeşilliğin üstüne çiy taneleri düştü. Yine rahmetin gölgesi, gül bahçesinin üstüne mart bulutunu indirdi."

İlkbaharla birlikte tabiat yeniden canlanır, otlar, ağaçlar yeşerir, sabahları gül bahçesinde çiy oluşur. Şair ilkbaharda tabiatta meydana gelen değişiklikleri anlatıyor. Yağmur bulutları yağmur yağdırmakta, çiy taneleri yeşillik üzerine düşmektedir. Şair bir ilkbahar tablosu çizmektedir.

Sebzeden jeng âyân eyledi ayîne-i bağ
Bes ki geçti dün ü gün şeb-nem ü barândan nem

K-24/12

"Gece gündüz yeşillikte yeterince yağmur ve çiyden dolayı nem meydana geldi. Gül bahçesinin aynası pas tuttu."

İlkbaharda bolca yağmur yağar, çiy oluşur; bunlardan dolayı nem artar. Nemin bazı maddelere karşı paslandırıcı bir etkisi vardır. Beyitte bu ifade edilmiştir. Aşırı yağmur ve çiyden dolayı çimenlikte nem oluşmuş ve gül bahçesinin aynası pas tutmuştur.

İnsanın gönül aynasında da bu şekilde günah ve masiyetten dolayı siyah noktalar oluşur ve bunlar çoğaldıkça kalp kararır.

Aceb yok sebzeveş ger hakden baş çekse emvatı
Aceb yok olsa biñ genc-i nihan zahir bu virandan

K-25/24

"Ölüler yeşil otlar, çiçekler gibi topraktan baş çıkarsa; bu viraneden binlerce gizli hazine zahir olsa şaşılmaz."

İlkbaharda yağmurla birlikte kurumuş zeminden yeşilliklerin yeniden çıkması, ağaçların kuru dallarından tomurcukların fişkırması, yeri ve zamanı geldiğinde dirilişin yeniden başlayacağını göstermektedir.

Şair buna işaretlerle, ölülerin yeşil otlar gibi baş çıkarmasına, harap ve yıkık bir yerden binlerce hazinenin görünmesine şaşılmasını gerektiğini ifade etmektedir.

Seyr kıl gör kim gülistânıñ ne âb ü tâbı var

Her taraf biñ serv-i ser-sebz ü gül-i sîrâbı var

G-74/1

"Dolaş gör ki gül bahçesinin ne tazeliği ve renkliliği vardır. Her tarafta binlerce yeşil servi ve suya kanmış taze gülü vardır."

Şair tam bir ilkbahar tablosu çiziyor. İlkbaharda gül bahçesi baştan sona rengarenk ağaçlar ve güllerle doludur. Âb ü tâb; güzellik, tazelik ve parlaklıktır. Her ağaç farklı bir renk arz etmekte, her gül farklı tonda görünmektedir.

Bütün bunlar sevgilide bulunan özelliklerdir. Sevgili ince ve uzun boyuyla servi, yumuşak ve kırmızı yanağıyla güldür. Tazelik, parlaklık, güzellik ondadır.

Râhat için ferş salmış sebze-i ter gül-şene

Nergisiñ görmüş gözün mahmur sanmış hâbı var

G-74/3

"Nergisin gözünü mahmur görüp uykusu var zannederek taze yeşillik gül bahçesine yaygı yapmış."

"Nergisle ilgili pek çok efsane anlatılır. Nergisle ilgili her konuda göz bağlantısı vardır. Sevgilinin gözü nergistir, baygın ve şehla bakar. Bir doğu efsanesine göre Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. İki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek haline sokulmuş, kıyamete kadar intizar ve hicran çekmeye mahkum edilmiş." (Pala, 1995: 427)

Şair taze yeşilliği, çimenliği bir yaygı olarak düşünmüştür. Nergisin baygın bakışı, onun uykulu olduğunun sanılmasına yol açmıştır.

Çemende pâý-bûsundan oluptur sebzeler hurrem

Heman bir sebzece olmağa âlemde yeter âşık

G-152/4

"(Sevgilim) Çimenlikteki yeşillikler senin ayağını öptükleri için böyle taze ve şendir. Âşık da (senin ayağını öpebilmek için) yeşil bir ot olmaya razıdır."

İlkbaharda gül bahçesinde otlar ve çiçekler son derece renkli, taze ve güzel görünür. Şair hüsn-i talil yaparak bunu yeşilliklerin sevgilinin ayağını öpmelerine bağlıyor. Bu yüzden âşık sevgilinin ayağını öpebilmek için yeşil bir ot olmaya dünden razıdır. Yeşilliğin sevgilinin ayağını öpmesi, sevgilinin gül bahçesindeki gezintisi sırasında ayaklarının otlara değmesi şeklindedir.

Galib oldu subh-dem şevk-i gül-i rûyuñ baña
Seyr-i bağ ettim ki bûy-i gül vere teskîn aña
Gül görüp yâdıñla dürr-i eşk saçtım her yaña
Düştü şeb-nem bâğa gir ta gül nisâr etsin saña
Sebzeniñ her bergine bir dür ki tapşırmiş

TAH-2/3

"Sabah vakti gül yüzünün şevki, bana üstün geldi. Gül kokusunun beni teskin etmesi için gül bahçesine gezintiye çıktım. Gülü görünce seni hatırlayarak her tarafa inci gibi gözyaşları saçtım. Sabah vakti güller üzerine çiy taneleri düştü. Gül bahçesine gel ki gül sana üzerindeki çiy tanelerinden saçsın. Gül yeşilliğin her yaprağına bir inci ulaştırmış."

"Şevk şiddetli arzudur. Tasavvufta arzu, nefsin tabiatının gereğine meyletmesi, süflî cihete yönelip ulvî ciheti terk etmesidir." (Uludağ, 1996: 234) Şair bir taraftan arzuyla dünyaya yaklaşırken, diğer taraftan gözyaşı dökerek maddeden sıyrılmaktadır. Böyle bir tezad söz konusudur.

Getir sâkî kadeh kim nev-bâhâr-i âlem-ârâdır
Zemîn sebz ü hevâ can-bahş ü gül-şen râhat-efzâdır

TERC-2/1

Sakî, kadehi getir ki dünyayı süsleyen bahar mevsimindeyiz. Zemin yeşil, hava can bağışlamakta, gül bahçesi huzuru artırmaktadır."

İlkbahar tabiatın yeniden canlandığı mevsimdir. Şaire göre ilkbahar dünyayın süsüdür. Çünkü yeryüzü yemyeşildir. Hava insana hayat vermektedir. Gül bahçesi huzur bağışlamaktadır. Böyle bir ortamda içmemek mümkün değildir. Şair sâkiye

seslenmekte, kadehi getirmesini istemektedir.

Açıldı lâle güldü gonca geldi işret eyyâmı

Zebân-i hâl-i sebze işret îâmâsına gûyâdır

TERC2/3

"Lale açıldı, gonca güldü, içki zamanı geldi. Yeşillik hal diliyle içkiyi işaret etmektedir."

İşret, içki içmedir. İlkbaharın gelmesiyle izbe meyhanelere terk edilir, içki meclisleri yeşilliklerde, gül bahçelerinde kurulur, insanlar tabiatın verdiği coşkuyla yer, içer eğlenirler.

"İşret tasavvufta Hak'la olmanın verdiği hazdır. Bu halde bulunan kalbin terennümüdür." (Uludağ, 1996: 283)

Çıkardı sebze vü gül hâkden çok lâ'l ü firûze

Velî yüz şükr kim Hân hâk-i pâyine nisar oldu

TERC-2/28

"Çimen ve gül topraktan la'l ve firuze çıkardı. Fakat Allah'a yüzlerce şükür olsun ki Hân'ın ayak toprağına serpildiler."

Şair firuze ile çimen; la'l ile gül arasında renk bakımından ilgi kurmuştur. Firuze ve la'l topraktan çıkan değerli taşlardır. Firuze mavi, la'l ise kırmızıdır. Şair her durumda bunların övgüsünde bulunduğu Han'ın ayaklarına saçılmasından memnundur, bundan dolayı Allah'a şükretmektedir.

1.7.2. Elbise

"Hulle, cennet elbisesi, belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbisedir." (Devellioğlu, 1999: 454)

Hevâ arâyîş-i gül-zâre oldu çihre-küşâ

Bahâr gül-şene giydirdi hulle-i hadrâ

K-1/1

"Rüzgâr gül bahçesinin gelinlerinin yüzünü açtı. İlkbahar gül bahçesine yeşil bir hulle giydirdi."

“Hulle belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki parçadan oluşan astarlı elbisedir. Ancak daha çok cennet elbisesi olarak bilinir. Tasavvufta hulle, tarikata giriş esnasında örtülen manevi giyecek anlamında kullanılmıştır.” (Pala, 1995: 256)

Şair hava ifadesiyle hafif rüzgârı kastetmiştir. Saba rüzgârı hafif esişiyle goncaları açar. Gül bahçesinin gelinleri goncalardır. İlbaharda gül bahçesine yeşil bir örtüye bürünmesi hulle olarak ifade edilmiştir.

1.7.3. Gökyüzü

Gökyüzünün rengi genel olarak lacivert kelimesiyle anlatılır (Laciverd, minâ-fâm, nil-gûn). Ancak aşağıdaki beyitte yeşil (ahdar) olarak ifade edilmiştir.

Gönlü açılmış meğer bulmuş bu reng ile cevâb

Çerh-i ahdardan ki mâni' yok teveccüh eyle al

TB-III/4

"Meğer bu renkle gönlü açılıp ferahlanmış ve yemyeşil gökyüzünden de bir engel olmadığı için 'teveccüh edip al' cevabını verebilmiştir."

Çerh; felek, gökyüzü anlamlarında kullanılır. Bu beyit Ayaş Paşa için yazılan terci-i bendde yer almaktadır. Yeşil renk gönle ferahlık verir, insanın içini açır. Beyitte de buna uygun olarak gökyüzü için yeşil ifadesi kullanılmıştır.

1.7.4. Hat (Ayva Tüyü)

Hat, ayva tüyü, gençlerin yüzünde yeni çıkan tüylerdir. Şiirde yanak, dudak, ben, saç ve çene ile birlikte kendini gösteren hat genellikle güzel olarak düşünülür. (Pala, 1995: 238) Kelimenin yazı anlamına da gelmesi dolayısıyla bir yazıya benzetilen tüyler yanak sayfası üzerine yazılmış olarak ele alınır. Hatın güzel olanı yeni bitmiş olanıdır. Divan şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olarak ele alınır ve çeşitli benzetmelere konu edilir.

“Hattın sebz, sebze-zâr, çemen, ter, giyâh gibi unsurları içine alması yeşillik durumunu ortaya koyar. Çene çukurunun yeşilliklerle çevrelenmiş bir kuyu olarak düşünülmesi hattın yeşil otlara benzetilmesiyle ilgilidir.” (Pala, 1995: 238)

“Yüz mushaf olunca hat onun sureleri ve ayetleri olur. Hat yeşil olarak ele alınırsa Hızır ve zulumat unsurları da devreye girer. Bu durumda dudak âb-ı hayat, Hızır

da onu bulan olarak ele alınır. "Hızır" kelimesinin yeşillik anlamı da bu arada sanatlara neden olur." (Pala, 1995: 196)

Göz açıp bû-sitâna hatt-i sebziñsiz nazar kılsam

Görünür gözlerime sebze-i her bû-sitan hançer

K-4/10

"Senin yeşil hattın olmaksızın bahçeye baksam, bana bahçenin her yeşilliği hançer gibi görünür."

Hatt-ı sebz, yeşil hattır. Hat genellikle yeşil olarak düşünülür. Şair Hz. Peygambere olan sevgisini izhar etmektedir. Yeşillik insanı dinlendirip ruha ferahlık verir. Ama şair Hz. Peygamberin yeşil hatt olmaksızın bahçeye baksa, bahçedeki her yeşilik kendisine hançer gibi görünmektedir.

Müzeyyen oldu hat-i sebze ile rûy-i zemîn

Letâfet-i hati sebz ile öyle kim ruh-i yâr

K-17/2

"Sevgilinin yüzünün, yeşil hattının inceliği ve güzelliğiyle süslenmesi gibi yeryüzü de yeşilliklerle süslendi."

Hat, bir güzellik unsurudur. Yeşil ve ince görüntüsüyle sevgilinin yüzünü süsler, güzellik katar. Yeryüzü de topraktan çıkan yeşilliklerle bezenir, süslenir. Yeşilliğin olmadığı bir zeminin hiçbir güzelliği ve çekiciliği yoktur. Şair bunu ifade etmektedir.

Ey büt-i seng-dil ü sim-ten ü müşğîn-hâl

V'ey meh-i serv-kad ü sebz-hat ü lale-'izâr

K-40/8

"Ey taş taş kalpli, gümüş bedenli, beni misk kokan put gibi güzel. Ve ey servi boylu, yeşil ayva tüylü, lale yanaklı ay gibi güzel."

Şair sevgiliye ait pek çok benzetme ve istiareyi beyitte toplamıştır. Sevgili âşıklara eziyeti ve acımasızlığıyla taş kalplidir. Sevgilinin bedeni beyazlığı itibariyle gümüş gibidir. Beni misk gibi kokmaktadır. Boyu servi, ayva tüyü yeşil, yanağı lale gibi kırmızıdır. Bu özellikleriyle sevgili, put kadar güzel; ay gibi parlaktır.

Ey her tekellümüm hat-i sebziñ hikâyeti

Virdim hemîşe mushaf-i ruhsârîñ âyeti

G-302/1

"Ey her sözüm senin yeşil hattın olan sevgili, her zaman zikrim senin yüzünün mushafını ayetidir."

Hatt-ı sebz, yeşil hattır. Sevgilinin güzellik unsurlarından olan hat genellikle yeşil olarak düşünülür. Sevgilinin yüzü mushaf, hattı da mushafın ayetleridir. Âşık daima bu ayetleri okur.

"Tasavvufta yüz vahdet, hat ise kesrettir. Yani vahdet üzerinde kesret vardır." (Tarlan, 1998: 705)

1.7.5. Kalem

Kalem, yazı vasıtasıdır. Divan şiirinde bunun dışında pek çok anlamda kullanılır. Allah her şeyden önce Levh ve Kalem'i yarattı. Tasavvufa göre Levh Allah'ın bilgisi; Kalem ise iradesidir. Kur'ân-ı Kerim'de Kalem Suresi vardır. (Pala, 1995: 306)

Aşağıdaki beyitlerde yeşillik, kalem olarak ifade edilmiştir.

Nesîm-i hulkunuñ evsafın etmeğe tahrîr

Çemen eline verir sebzedden bahar kalem

K-33/21

"Güzel ahlakının tatlı rüzgârının özelliklerini yazması için ilkbahar çimenliğin eline yeşillikten bir kalem verir."

Bu beyit Mustafa Çelebi için yazılan kasidede yer almaktadır. Şair Çelebi'nin güzel ahlakını övmektedir. Nesim hafif rüzgârdır. Havanın hafifçe dalgalanmasıdır. Saba olarak da ifade edilen rüzgâr nesimdir. Şair Çelebi'nin ahlakını yumuşaklıkta nesime teşbih etmiştir. Buna uygun olarak onun güzel ahlakını yeşilliğin kaleminin yazdığını söylemiştir. Yeşillik (sebze) kalem olarak düşünülmüştür.

Zemîne *keyfe yuhyi'l-arz* yazmış hâme-i sebze

Nazar kıl kim bu hem âsâr-i rahmetten bir âyettir

TB2-2/2

"Yeşilliğin kalemi yeryüzüne " *keyfe yuhyi'l-arz*" yazmıştır. Bak ki bu rahmet alametlerinden bir ayettir."

Şair Rum Suresinin 50 ayetinden iktibas yapmıştır. Ayetin tamamı şöyledir:

Allah'ın rahmetinin belirtilerine bir bak, yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphesiz ölüleri O diriltir. O her şeye Kadir'dir. (Kur'ân-ı Kerim:30/50)

"*Keyfe yuhyi'l-arz*" yeryüzünü nasıl diriltiyor anlamındadır. Bunu yeşilliğin kalemi zemine yazmıştır. Şair bu ifadeyle ilkbaharda ölü gibi görünen tabiatın yeniden canlanışını anlatmaktadır.

1.7.6. Perde

Gülün açılmamış hâli goncadır. Goncanın üstünü örten ince zar yeşildir. Aşağıdaki beyitte perde ifadesiyle bu anlatılmıştır.

Çıktı yeşil perdeden arz eyledi ruhsâr gül

Sıldı mir'at-i zamîr-i pakden jengâr gül

K-9/1

"Gül yeşil perdeden çıkarak yüzünü gösterdi, temiz özünün aynasından kir ve pası sildi."

Gonca gülün açılmamış halidir. Bu haliyle içinde sırlar sakladığı düşünülür. Goncanın açılması, bu sırrın açığa çıkmasıdır. Şair goncanın açılmadın önce üzerini kaplayan ince zarı yeşil bir perde olarak düşünmüştür.

1.7.7. Sancak (Alem, Rayet)

Alem, râyet sancak demektir. Sancak, her milletin kendine has renk ve işaretlerini taşıyan veya bir askerî birliğin şerefini temsil eden kenarı saçaklı, ölçüleri belirli bayraktır. Yeşil sancak, yeşil zemin üzerine beyaz üç hilalden oluşur.

Hasm mülküñe hırâmân eylediñ hadrâ alem

Şerr-i şeytan define açtın melek veş perr ü bâl

K-13/12

"Düşman ülkesinde yeşil sancak dalgalandırdın. Şeytanın kötülüğünü gidermek için melek gibi kanat açtın."

Bu beyit Bağdat Valisi Ayas Paşa için yazılan bir kasidede yer almaktadır. Şair Paşa'nın fethettiği bir kale münasebetiyle onu övmektedir. Paşa düşman ülkesinde yeşil sancak dalgalandırdığını söylemekte, Paşa'yı şeytanın şerrini def eden bir meleğe teşbih

etmektedir.

Râyet-i hadra çekildi ol hisârîñ fethine
Yoksa kal’-i kal’a-i küffara Cibrîl açtı per

K-15-IX/3

"O hisarın fethi için yeşil sancak mı açıldı, yoksa kafir kalesini temelinden sökmek için Cebrail kanat mı açmıştır?"

Bu beyit Ayas Paşa için yazılan bir terci-i bentte yer almaktadır. Şair Paşa'nın savaşarak aldığı bir kaleyle ilgili olarak onu övmektedir. Askerin yeşil sancağı açarak dalgalandırmasıyla Cebrail'in kanat açması arasında ilgi kurulmuştur.

1.7.8. Taht

Bisat; kilim, yaygı; serîr ise taht anlamındadır. Şair gül kökünün yeşil kilim (çimenlik) üzerine yeşil taht kurduğunu söylemektedir.

Bisat-i sebzeye gül-bün yeşil serîr dikip
Yakıp چراغların her taraf gül-i handan

K-29/8

"Gül kökü yeşilliğin ortasına yeşil bir taht kurdu. Gülen gül, her tarafta mumlarını yaktı."

Gül-bün; gül kökü, gül biten yer anlamındadır. Şair gülün kökü üzerine yükselişini taht olarak düşünmüştür. Dalları ve yapraklarıyla bu taht yeşil bir görüntü vermektedir.

1.7.9. Vesmeli Kaş

Vesme; damga, rastık demektir. Rastık, kadınların kaşlarına sürdükleri boyadır.

Vesmeli kaşın yaşıl tozlu keman gamzeñ hadeng
Gamze vü kaşına meyl eyler Fuzûlî bî-direng

MUH-1/5

"Yeşil renkli rastıklı kaşın yay, süzgün yan bakışın ise oktur. Fuzûlî, yan bakışına ve kaşına meyleder."

Sevgilinin kaşı kavisli olması bakımından yaya benzetilir. Kaş yay olunca gamze ok olur ve âşıkın sinesine, gönlüne saplanır. Âşık sevgilinin kan dökücü gamzesinin oklarından asla çekinmez, göğsünü onlara hedef yapar, onları sevgiliden armağan bilir, çıkarılmasını istemez.

SONUÇ

Renkler, tarihin en eski dönemlerinden bugüne kadar insanların varlıkları tanımada ve anlamada faydalandığı en önemli unsurlardan biri olmuştur. Sıradan bir insandan, estetik duygusu en üst seviyede olan bir sanatçıya kadar her insan renklerle ilişki içindedir.

Renkler, sanatın ve edebiyatın da vazgeçilmez unsurlarındandır. Köklü bir geçmişi ve çok zengin bir kültür birikimi olan divan şiirinde de renkler şairlerin duygularını anlatırken sıkça yararlandığı unsurlardan biri olmuştur. Mutluluklarını, acılarını, hasretlerini kısacası insana dair pek çok duyguyu şiirlerinde anlatırken sadece kelimeler ve anlamlarıyla yetinmemiş renkleri de bu duygu aktarımında kullanmışlardır.

Çok geniş bir hayal dünyası olan Fuzûlî bu hayal dünyasını ve duygularını anlatırken hemen hemen bütün renkleri kullanmıştır; ancak bazı renkleri diğerlerinden daha fazla kullanılmıştır. Fuzûlî Divanı'nda kırmızı, siyah ve yeşil renkleri diğer renklere göre daha fazla kullanılmıştır. Özet olarak hangi rengin hangi anlamlarda ve çağrışımlarda kullanıldığından kısaca şöyle anlatabiliriz.

Beyaz renk Allah'ın cemal sıfatlarının rengi olarak kabul edilir. İslam tasavvufunda beyaz renk günahsızlığın, doğruluğun ve temizliğin rengidir. Şair özellikle tasavvufi manadaki beyitlerde beyazın bu çağrışımlarından yararlanmıştır. Ayrıca şair sevgilinin saflığını, temizliğini ve güzelliğini anlattığı beyitlerde de yine beyaz rengi kullanmıştır.

Gümüş rengi daha çok sevgilinin güzellik unsurları ve takılarıyla özdeşleşmiştir. Sevgilinin bilekleri, göğsü, teni, ve yanakları gibi pek çok güzellik unsuru ile taktığı bilezikler, halhallar, ve kolyeler gümüş rengi olarak tahayyül edilmektedir.

Kırmızı renk daha çok âşığın sevgilinin aşkının ıstırabı ile çektiği derin acıların anlatıldığı beyitlerde karşımıza çıkar. Kırmızı kanın acının ve ıstırabın rengidir. Sevgilinin iştiağıyla derin acılar içinde olan âşığın yazdığı şiirlerde kırmızı rengin hakim olması çok şaşılacak bir durum da değildir. Ayrıca âşığın sevgilinin en dikkat çekici ve en güzel unsurları olan dudaklarını ve yanaklarını kırmızı olarak tahayyül etmeside bu rengin renkleri içinde en dikkat çeken renk olmasıyla ilgilidir.

Mavi rengin hakim olduğu beyitlerde şair bazen uçsuz bucaksız gökyüzünden bazende sonsuz ummanlardan bahseder. Mavi rengin kullanıldığı beyitlerde genellikle âşığın çaresizliğe ve umutsuzluğa düştüğünü görmekteyiz.

Sarı renk tasavvufi manada sufinin acziyeti ve zafiyetini gösterir. Aynı zamanda bu dünyanın gelip geçiciliğini simgeler. Sarı ölümün rengidir, sararıp solmak ölüme doğru bir gidişatın habercisidir. Sarı renk aynı zamanda altına da rengini vermesi nedeniyle gücün, azametın, soyluluğun ve güzelliğinde sembolüdür. Sevgili pek çok beyitte altın takılar ve altın renkli elbiselerle tasvir edilmektedir.

Beyitlerde siyah renk en fazla kullanılan renklerin başında gelmektedir. Şair bazen sevgilinin cefalarıyla kararan bahtına seslenmekte bazense çektiği acılarla yanan ciğerinden çıkan kara dumanlardan dem vurmaktadır. Aşğın çektiği eza ve cefalar sonucunda içinde bulunduğu kötü durumu anlattığı beyitlerde siyah rengin hakim olduğunu görmekteyiz.

Beyitlerde yeşil renk de fazlaca kullanılmıştır. Sevgilinin bütün güzelliğiyle içinde salınıp gezdiği yemyeşil cennet bahçelerinin tasvirlerine sıkça yer verilir. Yeşil renk hayatı, canlılığı ve cenneti temsil eder. Aşğın yaşama sebebi olan sevgilinin yeşil renkli bahçelerde gezip dolaşması, yeşil renkli elbiseler içinde tasvir edilmesi tamamen yeşil rengin çağrıştırdığı anlamlarla ilgilidir.

Fuzûlî aşk ve ıstırap şairidir. Doğup büyüdüğü çevrenin de etkisiyle acılarla dolu bir hayatı olmuştur. Hak ettiği değeri ve itibarı görememiş dolayısıyla da zor bir hayat yaşamıştır. Bu psikoloji ile şiirlerini yazan Fuzûlî'nin dünyaya bakış açısı da karamsar ve umutsuzdur. Bu karamsar psikoloji onun şiirlerinde işlediği konulara dolayısıyla da bu konuları anlatırken seçtiği renklere de yansımıştır. Onun şiirlerinde aşkın ve ıstırapın rengi olan kırmızının ve karamsar bir ruh halinin rengi olan siyah rengin diğer renklere oranla çok daha fazla kullanması da bu şekilde açıklanabilir.

KAYNAKLAR

- ALAKUŞ, Yelda Zeren (2009); Renk Olgusu ve Günümüz Mimarisindeki Yeri, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- BANARLI, Nihad Sami (1986); Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1, MEB Yayınları, İstanbul.
- BATİSLAM, H. Dilek (2003); “DivanŞiirindeHazan” Dirîözler Armağanı, Meserret Dirîöz ve Haydar Ali Dirîöz Hatıra Kitabı, Haz. M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca, Ankara, s.155-174.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1973); Necati Bey Divanı’nın Tahlili, MEB Yayınları, Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1983) Yahya Divan’ından örnekler Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- CEYLAN, Ömür (2000); Tasavvufi Şiir Şerhleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- COŞKUNER, Süreyya (1995); Renkler ve Kişiliğiniz, Sanat Kitabevi, İzmir.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1991); İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÇAĞAN, M. (2005); Sizin Renkleriniz, Bir Harf Yayınları.
- DEMİREL, Şener (2007); Türk Şiirinde Erguvan Üzerine Bir Deneme, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, 25-27 Nisan 2007, Erzurum Atatürk Üniversitesi. 2007 (Bildiri Kitabı Yayınlandı.)
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003); Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2009); Fuzûlî’nin Poetikası, Yelkenli Yayınevi, İstanbul.
- ERAYDIN, Selçuk (2001); Tasavvuf ve Tarikatlar, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2005); Fuzûlî Divanı, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- KARAMAN, Hayrettin ve diğerleri (2001) Kur’an-ı Kerim Meali, Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara.
- KILIÇ, Mahmut Erol (2004); Sufi ve Şiir, İnsan Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk (2001); Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KANAT, Akın (2001); Renk ve Duyu Psikolojisi, İlya Yayınları, İzmir
- KANDİNSKY, Wassily (2001) , Sanatta Ruhsallık Üzerine, Altıkkırkbeş Yayın, İstanbul.

- KURNAZ, Cemal (2012) ; Hayalî Bey Divanının Tahlili, Kurgan edebiyat yayınları, İstanbul.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1997); Fuzûlî Üzerine Makaleler, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara.
- OKÇU, Abdulmecit (2007); Kur'an'da Renkler, Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi. Sayı 28, Erzurum.
- PALA, İskender (2010); Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.
- PİŞKİNOĞLU, Bülent (2006); Renk Seçiminde Görsel Matematiksel ve Fotometrik Algının Değerlendirilmesi, (Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat (2001) Nevî Divanı Tahlili, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SUN, Dorothy-Howard (1994); Renginizi Tanıyın (Çev. Tuğrul Ökten), Arıtan Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİNLER, Necmettin (2010); Siyah ve Yeşil Kur'an'da Renk Sembolizmi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihat (2009); Fuzûlî Divânı Şerhi, Akçağ Yayınları, Ankara
- TOLASA, Harun (2001); Ahmet Paşa' nın Şiir Dünyası, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- TOKER, İhsan(2009); Renk Simgeciliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde AK-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlağın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 50:2, ss.93-112
- TURAL, Sadık- KILIÇ, Elmas (1996); Nevruz ve Renkler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman, (1996); Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul.
- URAL, S. E. (1995) ; Mimarlıkta Renk, Yapay Ortamların Renklendirilmesinde Renk Dinamikleri, (Doktora Tezi), Karadeniz TeknikÜni., Trabzon.
- USTAOĞLU, Eda (2007); Renklerin İnsan Yaşamındaki Yeri, (Yüksek Lisans tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- YILDIRIM, Ali (2006); Mahlas ve Mahlasnâmeler, Akçağ Yayınları, Ankara.www.fotoğrafya.gen.tr. (27.12.2011).
- YILDIRIM, Ali, (2006); Renk Simgeciliği ve Şeyh Galib'in Üç Rengi, Milli Folklor Dergisi, 18/72, Ankara.

KAÇMAZ, Zeynep, (2012) ; Allah'ın Boyasıyla Boyanmak; Yeni Bahar Dergisi, Sayı: 105, Ankara

www.fotoğrafya.gen.tr, Erişim Tarihi: 10.05.2012

Işık: http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=305, Erişim Tarihi: 11.06.2012

Cebecioğlu: http://akademik.semazen.net/author_article_detail.php?id=1255, Erişim Tarihi: 23.06.2012

http://yenibahardergisi.com/yenibahar/newsDetail_getNewsById.action?newsId=27113, Erişim Tarihi: 12.07.2012

<http://www.renklerin anlamlari.com/mavi-renk.html>, Erişim Tarihi: 30.12.2012

<http://tr.mydearbody.com/renkler/siyah-renk.html>, Erişim Tarihi: 12.04.2013

<http://www.renklerin anlamlari.com/yesil-renk.html>, Erişim Tarihi: 24.04.2013

<http://www.habervitrini.-com/haber/yesil-renk>, Erişim Tarihi: 07.06.2013

ÖZGEÇMİŞ

Hakan UYMAZ, 1986 yılında Elazığ'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Elazığ'da tamamladıktan sonra 2003 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. 2007 yılında üniversite öğrenimini tamamlayan UYMAZ özel eğitim kurumlarında 4 yıl Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra 2012 yılında İstanbul Bağcılar Teknik ve Endüstri Meslek Lisesine edebiyat öğretmeni olarak atandı. Bu okulda görevine devam etmektedir.